

KRISKANDA AXŞAMÜSTÜ

Əmir Səidzadənin xatirələri

Kitabın adı:.....Kriskanda axşamüstü
Qələmə alan:.....Kiyanuş Gülzar-Rağib
Tərcümə edən:.....Rəsul Babalı
Çap tarixi:.....2022
Çap növbəsi:.....Birinci
Tiraj:.....1000

«Издательство Полипресс»
Тверь, Комсомольский проспект, дом 19.
Тел.: (4822) 58-19-78, 500-250,

ISBN 44-39-024519-43

Böyük İnqilab Rəhbərinin rəyi

Çox maraqlı yazılmışdır; həm fədakar kürd gəncin əhvalatları maraqlıdır, həm də kitabın qısa və konkret yazı üslubu. İslam Respublikasının tərəfdarı olan mübariz kürdləri yaxından görüb tanısam da, onların bu kitabda qeyd olunmuş fədakarlıqları mənim üçün tamamilə yeni və heyranamizdir. Anası ilə həyat yoldaşının rolu da, həqiqətən, dəyərlidir. Xatirə müəllifinin və ailəsinin, habelə adları çəkilmiş digər kürd qüvvələrinin igidliyi və qəhrəmanlığı böyükdür. Bu gözəlliklər sayəsində, şərəfli kürd xalqının adından danışan yalançıların kobud və quldur rəftarları da aydın şəkildə ifşa olunur. Əhatəli kitabdır: tarix, sərgüzəşt, kürd etnoqrafiyası, kürdlər yaşayan bölgələrdə inqilabın əvvəllərində baş vermiş acı və şirin hadisələr... 2020-ci ilin dekabrında oxundu.

Komala və Demokrat partiyaları tərəfindən şəhid edilmiş qardaşlarımız Mustafa və Əli Səidzadənin və Nəbatəli Fəttahinin (Gülzar-Rağibin) pak ruhlarına təqdim olunur!

Əmir Səidzadə (xatirələrin müəllifi)

Kiyanuş Gülzar-Rağib (kitabı qələmə alan)

Giriş

Komala partiyasında əsir olduğum zaman dinib-danışmayan gizli bir şəxsiyyətlə kamera yoldaşı oldum, otuz il sonraya qədər onun məchul şəxsiyyətinin məxfi tərəflərini kəşf edə bilmədim. O zaman, əməl və rəftarından tanıdığımıza görə, Komalanın zindanından qaçmasına kömək etdim. Bu işə, üstü açılsaydı, ölüm fərmanımı öz əlimlə imzalamam demək idi.

Şünam kitabında Səid Sərdəştinin şəxsiyyəti barədə heç bir mühakimə və şərhəziz danışmışam. Onun çapından sonra Seyid Cəmaləddin Əsədabadi diyarının şagird, müəllim və rəhbər şəxsləri ilə görüşmək üçün Əsədabad şəhərinə dəvət olunub əziz yerlilərimin yanına yollandım.

Toplantı zalına girən kimi mobil telefonuma zəng gəldi, naməlum səs salamlaşandan sonra dedi:

- Sən elə bilirdin ki, mən şəhid olmuşam?
- Allah eləməsin! Nə olub ki? – deyə təəccüblə dilləndim.
- Ancaq mən elə bilirdim ki, sən şəhid olmusan.
- Görürsən ki, sağam. Danışan kimdir?

– Səid Sərdəştiyəm.

– Sizinlə əlaqə saxlayaram, – deyib danışığı kəsdim.

Otuz il ötürdü; Səid Sərdəştinin kim və nəci, dost, yoxsa düşmən olduğunu bilmirdim. Toplantı boyunca əsədabadlı şagirdlərin Şünam şəhidlərinə böyük sevgisinə, habelə şəhər rəhbərliyinin və müqəddəs müdafiə sevdalılarının Şünam rəvayəti barədə maraqlı və gözəl çıxışlarına baxa-baxa Səid Sərdəştini bir an da yadımdan çıxara bilmədim.

Tədbirdən sonra ona zəng vurdum, həmin zəngin nəticəsində də qarşınyzdakı əsər - “Kriskanda axşamüstü” kitabı ərsəyə gəldi.

“Kriskanda axşamüstü” Kürdüstan bulaqlarından bir səhəng sudur, üçillik mütaliə və araşdırmaların nəticəsidir, Əmir Səidzadə (Səid Sərdəşti) və onun hörmətli həyat yoldaşı Söda xanım Həmzeyi ilə qırxsaatlıq müsahibə, habelə kitabda adları keçən döyüşçülərlə və dəyərli şəhid ailələri ilə günlərlə, saatlarla müsahibələr və Sərdəşt bölgəsinə çoxsaylı tədqiqat səfərləri sayəsində yazılmışdır.

Sərdəştdən mənə şəkil göndərməklə və bildiklərini söyləməklə materiallarımı təkmilləşdirməyə kömək etmiş hörmətli şəhid ailələrinə minnətdarlığımı bildirirəm.

Səmimi əməkdaşlıqlarına görə İncəsənət Komitəsinin Müqavimət ədəbiyyatı və incəsənəti şöbəsində və Sureyi-mehr nəşriyyatında çalışan dostlara da təşəkkür edirəm.

May 2014

Kiyanuş Gülzar-Rağib

E-mail: kianushgolzar@gmail.com

I

Səid

Axşamüstüdür. Dəmir jalüzü endirib sexi bağlayıram. Bir müddətdir Əhmədianın qaynaq sexində işləyirəm. Şəhərdə bir dövrə vurub İcra hakimiyyəti dördyoluna çatır, Əli Salehidən son xəbərləri dinləyirəm. Evə gedib adət üzrə axşam yeməyimi yeyirəm. Küçədən bülbül səsi çıxaran dostlarım dayanmaq bilmirlər. Evdən çıxıb onlarla birlikdə şəhərdə dolaşır, gecəyə qədər gəzib əylənirik.

Evə qayıdıb həyətdəki palazın üstündə uzanır, anamın yuduğu üzüm və əriklərdən götürüb yeyirəm. Yayın ortasında Gərdəsur dağının ətəyində uzanmaq, hələ Sərdəşt şəhərinin mülayim dağ yeli də əsirsə, olduqca səfalıdır.

Mustafa böyrümdə məsum uşaq kimi yatıb, yavaşca nəfəs alır. Utancaq uşaqdır. Məndən iki yaş balaca, amma bir qədər tələskəndir. Dolayı yollarla məni tələsdirir ki, tez evlənim, növbə ona çatsın. Zənnimcə, birini seçib, əlini

qaldırmaq üçün məni gözləyir. Gülümsəyib mələfəni başıma çəkir və yatırır.

Birdən nəfəsim daralır. Əllə ağzımı tutub, şalla gözlərimi bağlayırlar, bir neçə nəfər qollarımdan və ayaqlarımdan yapışib məni zorla həyatimizdən çıxarır, sürüyə-sürüyə maşına atır. Heç bir müqavimət göstərmədən arxa qapıdan Land Roverin qatlanan oturacağı üzərinə düşürəm. Qoluma qandal vurulur, maşının qazına basılır və məhəllənin küçələrindən keçib əsas prospektə çıxırıq. Maşına giriş tərzimdən bilirəm ki, bu, SAVAK-ın küçələrdə dolaşib əhəlinin canına vəlvələ salan qorxunc Land Rover avtomobilidir.

Bir neçə ay öncə jandarmeriya məni hərbi xidmətdən fərarilik ittihamı ilə küçədə tutub Həmədanın Kəbudər-ahəng şəhərinə hərbi hissəyə göndərmişdi. İkiaylıq hərbi təlimdən sonra dözə bilməyib Sərdəştə qaçdım. Dağ uşağıydım, istədiyim yerə gedərək böyümüşdüm, hərbi hissədə davam gətirə bilmirdim.

Bir neçə dəqiqədən sonra maşının hərəkətindən bilirəm ki, İcra hakimiyyətinin arxasındakı SAVAK binasının həyətinə daxil oluram. Təpik, təhqir və söyüşlə məni dar bir otağa salırlar. Qulağıma qərribə səslər gəlir. Bir nəfər şillə-təpiklə canıma düşüb məni döyür. Dəmir qandal biləyimi ağrıdır. Yerdə diyirlənir, qıvrılıram. İşgəncə verən nərə çəkib bağırır: "İt oğlu it, hələ ağzından süd iyi gəlir! Sənin dərinə soyacam ki, bir də bu qələtlərdən etməyəsen!"

Məni o qədər təhqirlə döyür ki, ağlayıb yalvarıram. Qəfildən biri gəlib məni bu canavarın əlindən xilas edir. Xilaskar mələyim işgəncə verənə ucadan deyir: "Ağılsız axmaq, bu uşağı niyə vurursan? Onu niyə incidirsən? Mən bunu tanıyıram, qonşumdur. Bax, gör uşağı nə hala

salmısan! Eşşək boydasan, utanmırsan, bir uşağın canına düşüb hey vurursan!"

Mənə işgəncə verən əclafı otaqdan çıxarır, gözlərini açır, qanlı başını qaldırır, gözlərini üzümə zilləyib deyir: "Səid can, səni niyə tutublar?"

Üzümün qanını təmizləyirəm. Başımı qaldıran kimi Cəfayinin üzünü görürəm. Cəfayi seximizin qarşısındakı qonşumuzdur. Günorta evinə gedəndə Peykan avtomobilini sexin önündə bir qədər saxlayıb maqnitofonumun səsini dinləmişdi.

Əlini üz-başma çəkib mənə təskinlik verir:

– Səni niyə tutublar? Nə etmişən ki? Niyə bu hala düşdün? Qorxma, mən burdayam, səni incitmələrinə qoymayacam. Sən özümüzünküsən.

Bir neçə dəqiqədən sonra mənə işgəncə verən qorxunc adam kameraya girib Cəfayinin qulağına nə isə deyir. Cəfayi təəccüblə başını qaldırır:

– Vay-vay! Kak¹ Səid, vəziyyətin ağırdır! Çox pis! Əgər əməkdaşlıq etməsən, çətin olacaq, mənim əlimdən də bir şey gəlməyəcək, – deyir.

– Nə əməkdaşlığı?

– Deyirlər ki, təxribatçıların kasetini oxudursan. Əməkdaşlıq et ki, səni incitmələrinə qoymayım. Kaseti hardan gətirdiyini və kimlərə verdiyini söylə. Bu kasetlərin sənə faydası yoxdur. Sən gərək Ququşun, Süsənin, Ağasının kasetlərinə qulaq asasan. Cavansan, gərək kef edəsən. Bu kasetlər dəlilər üçündür, sənə kim verib?

– Vallah, bilmirəm.

¹ Kürdcə qardaş deməkdir.

– Sən de, söz verirəm ki, səni qurtaracam. Söz verirəm ki, sənə motosiklet alacam. Motosiklet istəyirsən?

– Hə, çox istəyirəm.

– Çox gözəl! Sənə motosiklet alacam, gəzməyə göndərəcəm. Bunlardan xoşun gəlir?

– Hə, xoşum gəlir.

– Bilirsən ki, fərari əsgərsən; əgər əməkdaşlıq etməsən, işin tribunala gedəcək. İş də yuxarı getdisə, cinayətin böyükdür; şah əleyhinə təxribatdan edam olunacaqsan. Yaxşısı budur ki, danış, burda da işini bağlayım, get. İstəyirsən, səni hərbi xidmətdən azad edim? Söz verirəm ki, o adamın adını söyləsən, bir məktub yazacam, hərbi xidmətdən azad olacaqsan. Sənə bir motosiklet də alacam, kefinə baxacaqsan. Nə deyirsən?

– Nə etməliyəm ki?

– Bu çıxışın kasetini hardan gətirmisən? Sənə kim verib?

– Vallah, bilmirəm, tanımadığım bir adam verdi.

– Harda verdi?

– Küçədə.

– Neçə yaşı vardı? Nəçi idi? Evi hardadır?

– Bilmirəm, görək görüm.

– Harda görəsən?

– Küçədə dolaşsam, görərəm.

– Küçədə olur?

– Hə, gəlib bir dövrə vurur, tez evinə gedir.

– Səni buraxsam, onu tapa bilərsən?

– Əlbəttə ki, taparam. Onu uzaqdan da tanıyaram.

Tez-tez siqaretini sorub tüstüsünü üzümə üfürür. Sonra yerindən qalxıb bir neçə dəfə dar və qaranlıq kameranın o baş-bu başına gedir.

– Kak Səid, sənə inanıram. Bu zülmətdən xilasın üçün sənə bir fürsət verəcəm. Sözümlün üstə durub səni azad edəcəm, gedib o adamı tapacaqsan. Ancaq sən də sözünün üstə durmasan, vay halına! – deyir.

– Baş üstə! Onu tapacam.

Cəfayi məndən əl çəkib kameradan çıxır. Necə böyük səhv etdiyimi anlamağa başlayıram. Mən Əli Salehini, Rəhmətullah Əlipuru və Ayətullah Rəbbani Şirazini necə sata bilərəm?!

Dini dərsləri və Quran qiraətini Sərdəştin məşhur ruhanilərindən olan Rəhmətullah Əlipurdan öyrənmiş, moizələrində iştirak etmişdim. Zona üzrə məşhur mübarizlərdən olan atası Hacı Əhməd Əlipurla da əlaqəm vardı. İllərlə onlara gedib-gəlmiş, onlardan öyrənmişdim. İndi adlarını SAVAK-a necə söyləyə bilərdim?!

Hərbi xidmətdən qaçdığımı görə bir müddətdir yarımgizli yaşayıram, çox da gözə görünmürəm. Lakin qiyam və inqilab səsləri gəlir. Mən uşaqlıqdan ailəmin xərcinə kömək etmişəm, fəhləlik, bərbərlik, bənnalıq və qaynaqçılıq edərək iki qardaşımın və üç bacımın ehtiyaclarını ödəmiş, atama yardım etmişəm.

Uşaqlıq dostum Əli Salehi Urmiya institutunda tələbə idi, Mehdi və Həmid Bakiri qardaşlarıyla bir qrupda oxuyurdu. Onun vasitəsilə Bakirilərlə dostlaşıb Urmiyanın Ənda şirkətində bənnalığa başladım. Urmiya şəhər parkını salırdıq. Yay tətilində Əli Salehi, Mehdi və Həmid də gəlib əlimin altında fəhləlik etdilər. Tələbə olsalar da, fəhlə işləməkdən utanmırdılar.

Bir gün Mehdi Bakiri məni bir qohumlarının toyuna dəvət etdi. Toy musiqisiz, rəqssiz keçdi. Kişi və qadınlar ayrı zallarda idilər. İlk dəfə idi belə ruhsuz toy görürdüm.

Mənə təəccüblü gəlirdi. Nə maqnitofon vardı, nə çalan, nə oynayan. Yeni bir şey idi.

Ötən il Buşehr neft konsorsiumu zamanı Əsəluyə bölgəsində yəhudi Albertin başçılığı altında qaynaqçılıq edib yaxşı pul qazanmış, Sərdəştə əlidolu qayıtmışdım. Əlipurun yanında lovğalıq etmək üçün uzun saçımı hip üslubuna saldım, enlibalaq şalvar və dikdaban ayaqqabı geydim, səliqəli və təmiz görkəmdə yanına getdim. Çox sevindi, üst-başına fikir vermədən məni səmimi qarşılayıb dedi ki, tez-tez gəl.

Səid Qadirazadənin gəlişi ilə üçnəfərlik qrupumuz günbəgün daha da səmimiləşdi. Bir axşam Əlipurun evindəki dərslərdə Sərdəştə yeni sürgün olunmuş Ayətullah Rəbbani Şirazi adlı bir ruhanini gördüm.

Mübarizə və inqilab mövzusu daha da ciddiləşir, daha çox məclis və toplantılarda müzakirə olunurdu. Əlipurun Tehrana get-gəli çoxalmışdı, din alimlərinin və təqlid müctəhidlərinin əlyazmalarını gətirib şəhərdə paylayırdıq. Əlipur Ayətullah Rəbbani Şiraziyə çox hörmət edir, onu evində saxlayırdı. Ayətullah Barikbin, Ayətullah Əbuturabi və Ayətullah Mələkuti kimi digər ruhanilər də SAVAK tərəfindən Sərdəştə sürgün olunmuşdular, Əlipurun evinə gedib-gəlirdilər. Get-gedə mənə etimadları artdı, İmam Xomeyninin əlyazma və bəyanatlarının surətini çıxarib mənə verirdilər, Salehi və Qadirazadə ilə birlikdə məscid və məktəblərdə yayırdıq. Məzmunlarından xəbərsiz olduğum bükələnmiş vərəqləri gecə vaxtı dövlət idarələrinə atmaqdan həzz alırdım.

Tam maariflənməmişdim, bu iş mənimçün əyləncəyə bənzəyirdi. Tapşırıbmışdılar ki, ələ keçsəm, heç kimin adını çəkməyim və vərəqləri tapdığımı söyləyim. Nə

deyirdilərsə, edirdim, səbəb və nəticələrlə maraqlanmırdım.

Ayətullah Rəbbani Şirazi dünən Əlipurgildə mənə bir kaset verib dedi: "Ağa Səid, bu, Ustad Mütəhhərinin çıxışıdır; get, diqqətlə qulaq as".

Kaseti gətirib sexdəki maqnitofonuma qoydum, səsini də ucaltdım. Bu zaman Cəfayinin Peykan avtomobili sexin önündə dayanıb səsi eşitdi.

Ah-uflla və azca xərəklə bir sutka kamerada qalıram. Təxminən gecə saat 2-də Cəfayi kamerama girib deyir:

– Kak Səid, sözümlün arxasındayam. Səni buraxıram, bu şərtlə ki, sabah danışdığımız yerə gələsən və o adamı mənə göstərəsən.

– Gözlərim üstə! Mütləq gələrəm.

Gözlərimi bağlayır. Maşın küçələrdən keçib kimsəsiz bir xarabalıqda dayanır.

– Sabah saat 5-də səni gözləyəcəyik, – deyir, mən maşından enəndən sonra əlavə edir: – Beş dəqiqədən sonra gözlərini aç və evinə get.

Gözlərimi açıb görürəm ki, maşın gedib. Ehtiyatla küçəyə, dəlik-deşiklərə baxıram ki, kiminsə məni güdüb-güdmədiyini bilim. Hər yerə göz qoyandan sonra Cəfayidən və iş yoldaşlarından əsər-ələmət tapmıram. Kəsə yolla Əlipurgilə gedib qapını döyürəm. İki bərk və bir yavaş taqqıltı mənim parolumdur. Hərənin özünəməxsus parolu var. Əlipur tələsik qapını açıb deyir: "Səid, hardaydın? Hara yoxa çıxmısan? Dünəndən səni gözləyirik".

İçəri girib qapını bağlayır, başıma gələnləri yavaşca ona söyləyirəm. Ayətullah Rəbbani Şirazini yuxudan oyadıb əhvalatı danışır. Çarə fikirləşməyə başlayırlar. Ağa Rəbbani mənə bir məktub verib deyir: "Bu ünvana get".

Gecə ikən Əlipurun evinin önündə bir Mercedes 190 avtomobili dayanıb məni mindirir və tez yola düşür. Sərdəştdən çıxıb Məhabada çatırıq. Orada məni başqa bir maşın təhvil alıb dərhal yola düşür. Adlarını bilmədiyim çoxlu şəhərlərdən keçirik. İki sutkalıq uzun yolçuluqdan sonra Nişapura çatıram. Yolboyu sürücülərdən nə soruşuramsa, ancaq bu cavabı verirlər: "Diqqətin öz işində olsun, artıq məlumat təhlükəlidir".

Öz-özümə fikirləşirəm ki, hər şəhərdə bir avtomobil və sürücü məni gözləyib təhvil alırsa və hörmətlə digər şəhərə aparırsa, yəqin, çox böyümüşəm, vəzifəm yüksəlib. Sərdəştdəki kiçik mübarizə fəaliyyətim yalnız maraq və əyləncə xatirinə olmuşdu, ancaq sən demə, elə mövqeyə sahib olmuşam ki, məni Mercedeslə aparmağa gəlir, sifariş və müşayiətlə yerimi dəyişdirirlər.

Nişapurda Ayətullah Rəbbani Şirazinin yazdığı ünvanı axtarmağa başlayıram, soruşa-soruşa tapıram, məktubu ortayaşlı və azacıq saqqalı olan Həsən ağaya verirəm. Birlikdə həyətin sonunda yerləşən, üç yan-yana otağı olan köhnə birmərtəbəli tikiliyə doğru gedirik. Mənə bir otaq verib deyir: "Burda istirahət elə və evdən çıxma".

Otağın yerinə bir qədər kovrolit, üstünə də iki adyal sərilib, küncdəki Ələddin lampasının yanında bir dəst çuqun su və çay çaydanı, taxçanın üstündə çörək süfrəsi və bir neçə ədəd yumurta, şkafın başında, rəngi qaçmış bir podnosun içində alüminium materialdan qaşıq və boşqab var.

Həsən ağa gedəndən sonra qayğanaqla qarnımı doyururam. İki gün vaxtımı həyətdə dövrə vurmaqla, tikilinin üz-başına əl çəkməklə keçirirəm; həyatı yuyub zibilləri toplayıram. Axşamlar tanımadığım insanlar gəlib yandakı otaqlara girir, ertəsi gün gedirlər. Kim olduqlarını,

nə iş gördüklərini, haradan gəlib haraya getdiklərini bilmirəm. Bəzi günlər yoxa çıxır, növbəti gün axşam gəlirlər. Sonra gedirlər və yerlərinə başqaları gəlir.

Üçüncü axşam Həsən ağa bir neçə karton yumurta və 10-20 kq soğan və kartofla gəlib deyir: "Gərək sabahdan işləyib öz xərcini çıxarasan. Bunları həyətdəki əl arabasına tök və qarajın önünə aparıb sat".

Əl arabasına nəzər salıb Həsən ağaya deyirəm:

– Bu, çox köhnəlib, hərəkət etməsi qeyri-mümkündür.

– Bu iş iz azdırmaq üçündür. Əgər mallar satılmasa, narahat olma; gətir evə, qonaqlar yesinlər. Gərək qələbə çalana qədər mübarizəni davam etdirək. Sabahdan yanına adamlar gələcək, sənə məktub və əmanət verib zərfin üzərinə ad yazacaqlar. Gərək əmanətləri təhvil alasan, sahibləri gələndə verəsən. Sahibləri gələndə qədər də gizlətmək lazımdır.

Fikrim soğan, kartof və yumurtalarda qalıb; bilmirəm kilosunu neçəyədir, neçəyə satmalıyam ki, ziyan etməyim. Həsən ağanın sözlərindən də baş açmıram.

Həsən ağa gedəndən sonra arabaya əl gəzdirir, təmir edirəm. Axşam yorğun-arğın otağa keçir, namazlarımı qılıb yatıram. Sübh azanında yuxudan oyanır, namazdan və səhər yeməyindən sonra malları arabaya düzüb qaraja yollanıram. Alveri bacarmıram, yazıq-yazıq bir küncə qısılıram.

Axşama qədər iki-üç nəfər gəlib mənə məktub verir. Hər məktubun üstünə alacaq adamın adı yazılıb. Onları malların arasında gizlədirəm. Bir qədər sonra bir nəfər gəlib deyir: "Mən Həmid-8-əm". Mən də göyərtilərin altından üstünə "Həmid-8" yazılmış məktubu çıxarıb heç bir şey soruşmadan ona verirəm. O da alıb gedir.

Macəra davam edir. Bəziləri mənə məktub və ya bağlama gətirir, həmin gün, ya da sonrakı günlərdə kimlərsə gəlib parollarını deyir və heç bir şərhəşiz əmanətlərini alıb gedirlər. Məktub və bağlamaların içindən isə heç bir xəbərim olmur.

Günlər ötür. Kim olduğumu və bu şəhərdə nə etdiyimi bilmirəm. Bu qərib şəhərdə heç kimlə əlaqəm yoxdur. Səbrim tükənir. Həsən ağa yanıma az gəlir; gələndə də heç bir açıqlama vermir, həyatda olduğumu görməklə kifayətlənib tez gedir.

Bəzi axşamlar yolçular gəlib gecəni qalırlar. Sübh tezdən onlara qayğanaq və çay verirəm, yeyib gedirlər. Bu sakit, lal-dinməz mühit xarakterlərimlə uyğun gəlmir. Mən səs-küylü yerlərdə olmağa, ucadan kürd mahnıları oxumağa, kürd üslubunda qaval çalib əylənməyə adət etmişəm. Bu evin məchul ab-havası və sirli adamları isə hövsələmi daraldır. Mallarım satılmır, qonaqlara sərf olunur, pulunu da vermirlər. Boyaqçı Abbas gəlir, halvaçı Hüseyn gedir; dondurma Yaqub, Hamid-7, Tağı-18, Kərbəlayi Mahmud və çoban Yavər gəlib bir-iki gün gizlənir, sonra sağollaşmadan yoxa çıxırlar.

Bir ay ötür. Bu vəziyyətdən yoruluram. Başa düşürəm ki, o cah-cəlal, Mercedes maşınları və müşayiətlər əbəs olub, indi heç kimsəsi, işi və işçisi olmayan məvacibsiz bir səyyar satıcıyam, köhnə bir evdə qalib qonaqların qab-qacaqlarını yuyuram, otaqlarını süpürürəm, zibillərini toplayıram, gəlib-getmələrini gözləyirəm, onlara xörək bişirirəm.

Beynimə bir fikir gəlir; Həsən ağaya xəbər vermədən Banə rayonuna gedib Həbibullah Fəttahinin qaynaq sexində işə başlayıram. Balaca bir kirayə otaqda gizli həyata davam edirəm. Başım öz işlərimə qarışır, evlə əlaqə

saxlamıram. Tək olanda Zahir Həmzeyi gəlib gecəni mənimlə qalır. Müəllimdir, imperializmə qarşı mübarizə ab-havasındadır. Partizan dəstələri ilə əməkdaşlığı var, silahlı mübarizədən danışır. Bəzən evlərinə gedirəm və səmimi dost oluruq.

Hələ SAVAK-dan çəkinir, Sərdəştə getməyə qorxuram. Bir tanış vasitəsilə evə Banədə olduğumu bildirirəm. Bir neçə gündən sonra ata-anam və Mustafa məni görməyə gəlirlər. Zahir Həmzeyi ailəmin Banəyə gəldiyini və onları saxlamağa yerimin olmadığını bilir; özünü yetirib israrla onları evinə dəvət edir və üç gün saxlayır.

Bundan sonra Zahirgilə daha çox get-gəl etməyə başlayıram. Zahir Həmzeyinin ailə qurmaq yaşında bir bacısı var, daha çox pərdə arxasından kölgəsini görürəm. Hiss edirəm ki, o da arabir mənə göz qoyur.

II

Söda

Miting və yürüşlər hər yerə yayılmışdı. Açıq mühit yaranmışdı, kim hansı təşkilatı istəyirsə, müdafiə edirdi. Dərsdə müəllimlərlə mübahisə edir, mübarizəyə qoşulmaq istəyirdim. Komala və Demokrat partiyalarının, Xalq Mücahidləri Təşkilatının və Xalq fədaisi partizanlarının çoxlu tərəfdarları vardı. İnqilabın səsi hər yerə yayılmışdı, məktəb yarım-tətil vəziyyətində idi; bir gün açıq olurdu, iki gün bağlı. Uşaqlar yürüş bəhanəsi ilə dərsə getmirdilər. Müəllimdən, direktordan çəkinmir, icazəsiz evə gedirdilər. Doqquzuncu sinif şagirdi idim, üç qardaş, iki bacımla Banə rayonunda ata evimizdə yaşayırdıq.

1978-ci ildə qardaşım Zahir də mübarizəyə qoşuldu, vaxtlı-vaxtsız dostu Səidlə birlikdə bizə gəlir, səhərə qədər otururdular. Pəncərənin arxasından səslərini eşidirdim; mübahisə edir, inqilabçı qrupların adlarını çəkir, bəzilərini müdafiə edirdilər. Onlar eyni fikirdə deyildilər; Səid islamçı təşkilatları dəstəkləyirdi, Zahir isə sağa-sola dönür,

hər gün mövqə dəyişdirirdi. O, inqilab üçün bir iş görmək, partizan döyüşünə qoşulmaq istəyirdi. Get-gəlləri vardı, dostluqları günbəgün güclənirdi. Bizim ailəmiz dindar, mühafizəkar ailə idi, Səidin düşüncə və rəftarından xoşumuz gəlirdi.

Bir neçə dəfə gəlib-gedəndən sonra bildim ki, Səid, Fəttahinin qaynaq sexində işləyir, ailəsi isə Sərdəştdə yaşayır. Bir gün axşamçağı Zahir onun ata-anasını və qardaşı Mustafanı evə gətirdi. Onlar iki-üç gün bizə qonaq oldular. Səidə qarşı məndə yaxşı hisslər yarandı. Hər dəfə bizə gələndə sevinirdim.

Ailəsi getdi, amma çox çəkmədən Səidin vəziyyətinə görə köçüb müvəqqəti olaraq Banədə yaşamaq qərarına gəldilər. Bizim qonşuluğumuzda bir ev kirayə etdilər.

Bir gün Mustafa bacısı Nazdarla gəlib bizi evlərinə dəvət etdi. Çox israr etdilər ki, mən də gəlim. Nə qədər bəhanə gətirdimsə, Nazdar razılaşmadı. Mənimlə yaşıd, gümrəh, çevik və sevimli qız idi, əl çəkmirdi. And verdi ki, dəvətini qəbul edirəm. Onunla münasibət qurmağı, dostlaşmağı çox istəyirdim, amma Səid subay, Mustafa da gənc olduğuna görə evlərinə getmək istəmirdim. Axırda Nazdarın israrı nəticəsində ata-anamla birlikdə getməyə məcbur oldum.

Səidin kiçik qardaş və bacıları Seyran, Ziba və Əli həyətdə oynayırdılar. Mənə elə baxırdılar ki, sanki illərdir tanıyırlar. Bir-biri ilə pıçıldaşıb gözlərini üzümə dikir, gülüşürdülər. Səid tez-tez qonaqlara qulluq edir və həmişə qarşımda hərlənirdi.

Qonaqlıqdan bir neçə gün sonra Səidin atası Rəhman, anası Qönçə xala Nazdar və Mustafayla birlikdə gəlib məni Səid üçün istədilər. “Həddi-bülüğa çatmış qız bəxt

evinə köçməli, ata evində qalmamalıdır!” Bu, o dövrün adəti və böyükələrin tövsiyəsi idi.

Elə olmuşdu ki, Qönçə xala gündə üç-dörd dəfə gəlib cavab istəyirdi. Nəhayət, atam izdivacımızla razılaşdı. Qısa zamanda "hə" mərasimi baş tutdu. Bir neçə dəfə gizlicə görüşdük, üç aydan sonra da nikah əqdimiz oxundu və nişanlandıq.

III

Mustafa

Mustafa ilə Zahirin vasitəçiliyi ilə Södadən asanlıqla "hə" cavabını alıram, bir müddətdən sonra bir-birimizin barmağına üzük taxıb nişanlanırıq.

Toy xərclərini təmin etməkdən ötrü işləmək və daha çox qazanmaq barədə düşünürəm. Mustafa da Banəyə gəlib yanımda qalmaq, fəhləlik etmək istəyir. Mən şəhərdən qaçandan sonra dözə bilməyib Hümeyra ilə evlənmişdi. İndi də dolanışıq xərcləri onu sexdə fəhləlik etməyə, əlimin altında işləməyə məcbur etmişdi.

Böyük bir ev kirayə edib ailəlikcə oraya köçürük. Yürüş, piket və iğtişaş hər yeri bürüyüb, iş-güc rövnəqdən düşüb. İmam Xomeyni İrana qayıdır və İslam inqilabı qələbə çalır.

İnqilabın qələbəsindən sonra ailəm Sərdəştə qayıdır. Mən də araşdırıb görürəm ki, oranın vəziyyəti Banədən yaxşı deyil. 5 Dekabr 1978-ci il mitinqi dağıdılmış, iştirakçılardan on dörd nəfər şah rejimi tərəfindən şəhid

edilmişdir. Şəhərdə vəziyyət gərgindir, millətçi və kommunist qruplaşmalar inqilab tərəfdarlarını sıxışdırır, incidirlər. Ayətullah Rəbbani Şirazi və Rəhmətullah Əlipur Tehrana gediblər, inqilabın mərkəzində fəaliyyət göstərilir. İnqilab tərəfdarları pərən-pərən olub, bir qismi də sükuta dalıb. Şəhər Komala və Demokrat partiyalarının əlinə keçib, qayda-qanun pozulub, hərə bir hava çalır.

Hərbi hissə qarət olunur, jandarmeriya partiya və təşkilatların ixtiyarına keçir. Ya inqilaba müxalif partiyaların tərəfdarı olub onları dəstəkləməlisən, ya bitərəf olub salamat qalmalısan. Sükut içində vəziyyəti araşdırıram. Hüseyn Qadizadə ilə Əli Salehini tapıram. Onlar da sakit qalmağa, fəaliyyətlərini dondurmağa məcbur olublar. Salehi gizlicə şagirdlərinə Quran dərsi keçir.

Qruplaşmalar fəaliyyətlərini günbəgün artırır, gəncləri silahlandırırlar. Demokrat partiyası şəhər meydanında mitinq keçirir, Komala şəhərin parkında fəaliyyət göstərir. Çoxlu yeni qrup və təşkilatlar yaradılıb, şəhərdə ofis və iqamətgahları var. Komala, Demokrat, Xəbat, Rəncbərən, Tufan, Sərbədarən, Rəzqari, Xalq mücahidləri – hər biri dəm-dəsgah açıb insanları öz başına toplayır, müzakirə, musiqi və rəqs məclisləri keçirir. Bəzən mübahisələri fiziki qarşıdurma ilə nəticələnir, bir-birinin ofislərinə hücum edirlər. Komala Xəbatla, Tufan Demokrat partiyası ilə, Sərbədarən Rəncbərənla dəstə-dəstə mitinq təyin edib diskussiya aparır, camaat tamaşa edir.

Demokrat partiyasının lideri Qasumlu kinoteatrın önündə çıxış edir, mürtəce və molla rejiminə etiraz edir. Onu alqışlayıb əl çalırlar. Axırda deyir: "Ey kürd xalqı! Bilin ki, ABŞ və SSRİ bizim arxamızdadır. Gərək faşist rejimini diz çökürüb məhv edək!"

Salehi, Qadirezadə ilə mənim qolumdan tutub deyir: "Gəlin gedək, uşaqlar. Bura bizim yerimiz deyil. Buradan küfr qoxusu gəlir. Bura kafir və muzdurların yeridir".

Fırıldaqçılıqda, insanları aldatmaqda məşhur olan və bu səbəbdən qaçıb illərlə İraqda yaşamış Kərim Həddadi Sərdəştə dönüb Demokrat partiyasının funksioneri kimi kürd xalqının tərəfdarına çevrilib və hökm çıxarır. Hüseyn Şəmami, Rəhim Şiveyi, Nəqşi, Həddadlar və Həsənpurların bir neçəsi də Demokrat partiyasına üzv olub onun tabeliyində işləyirlər.

Şəhər meydanı silah-sursat bazarına dönüb. Meydanın kənarına cərgəylə müxtəlif silahlarla dolu taxta qutular düzülmüşlər: Kolt, Vz. 24, Uzi, J-3. Dəhrəni üç-dörd min tümənə almaq olar. Patronu noxud və lobya kimi kisələrə töküb yan-yana düzülmüşlər. Bəziləri ilk dəfə silah gördüklərinə, istifadə qaydalarını bilmədiklərinə görə barmaqları tətiyə toxunur və açılan atəşdən kimsə yerə sərilir. Sonra da, inanılmaz olsa da, belə deyir: "Bağışlayın, bilmədim, barmağım toxundu!"

Bu asanlıqda insanlar ölür və hərc-mərclik daha da artır. Əhali təhlükəsizliyini qorumaqdan ötrü terrorçu təşkilatlara sığınmağa məcburdur. Xanımlar partiya və təşkilatlara yazılıb silahlanır, hicabsız şəkildə, kişi paltarı ilə qərargahlara girirlər. Demokrat partiyası gəncləri cəlb etməkdən ötrü "Gənclər birliyi" adlı bir qurum yaradıb, hiylə və kələklə qız-oğlanları cəlb edərək onların azğın fəaliyyətlərinə şərait yaradır və bu yolla çoxlarını öz sıralarına cəlb edir.

Nəqədə döyüşündən sonra dövlətlə əks-inqilabçılar arasında qarşıdurma başlayıb sürətlə bütün Kürdüstanı əhatə edir. Sərdəşt mühasirəyə alınır, qənd, şəkər, yağ, düyü, yuyucu maddələr və yanacaq tükənir. Elektrik

enerjisi kəsilir və əhalinin ərzaqı sona çatır. İşçilərin maaşı kəsilir, şagirdlər kürd dilində təhsil alır, oxuyur, rəqs edirlər. Hərbi və millətçi təlimlər təhsilin başına keçir, mübarizə və qiyam şüarları bütün bölgəyə yayılır. Kürd millətçiliyi əhalinin təhlükəsizliyinə və asayişinə üstün gəlib Kürdüstanı ölümə sürükləyir. Əhalinin də etiraz gücü olmadığından sükut edir.

Komala qərargah rəisi Əli Əbdəli Yusif Xəlilpur, Mustafa Talibüelm, Yusif Mövlayi və Məhəmməd Şəriflə birlikdə Sərdəştdə hökmranlıq edir. Şəhər şurasının üzvləri Hüseyn Xərrazi, Hacı Mətləb Şəmami və Rəhman Şəmami uzun müddətdir mühasirədə olan, mərkəzi hökumətlə əlaqəsi kəsilən, müqavimət gücü qalmayan hərbi hissələrin bir qismini təhvil alıblar, tank, avtomat, pulemyot, müxtəlif yüngül və ağır silahlar əhalinin əlinə keçib.

Sərdəşt jandarmeriyası da gənclərin ixtiyarına keçir, Tofiq İbrahimi, Abdullah və Yusif Xəlilpur oraya rəhbərlik edirlər.

Gənclərə bildirilir ki, gec tərəpənib hərbi hissəni və jandarmeriyanı ələ keçirməsək, şah rejiminin qalıqları qayıdıb şəhəri tutacaqlar. Mən də təbliğatlarına aldanıb onlarla birlikdə hərbi hissəyə gedirəm, hərbi xidmətdə keçdiyim təlimlər sayəsində tankları yerbəyer edirəm, digərlərinə də onları idarə etməyi öyrədirəm. Tankın yerində dövrə vurması üçün ayağı pedalın üstünə qoymaq və motorların birini boğmaq lazımdır. Tankların idarəsinə dair ibtidai məsələləri yanımdakılara öyrətdiyim yerdə əks-inqilabçı qüvvələr fürsətdən istifadə edib tankları və silahları müsadirə edir, kəndlərə aparırlar. Bir neçə gündən sonra da hərbi hissəni və jandarmeriyanı mühasirəyə alır, qalmış tank və texnikaları talayırlar.

Qürub çağı şəhərin çevrə yolunda gəzişdiyim yerdə bir nəfər mənə yaxınlaşıb deyir: "Bu məktub sizədir".

– Siz kimsiz? – soruşuram.

– Mehdi Bakiri göndərib.

Məktubu açıb görürəm ki, Mehdi Bakiridəndir. Yazmışdı ki, əlində nə işin varsa, yerə qoy və Urmiyaya gəl.

Yollar təhlükəli, maşın tapmaq çətinidir. Yolların çoxu əks-inqilabçıların nəzarətindədir. Hər yerdə post qurub İslam Respublikası tərəfdarlarını tuturlar. Çətinliklə özümü Urmiyaya yetirib Bakirigilə gedirəm. Deyirlər ki, Mehdi ya bələdiyyədədir, ya da korpusda.

Urmiya korpusuna gedib Mehdi Bakirini tapıram. Məni çox yaxşı qarşılayır, hal-əhval tutandan sonra deyir:

– Gərək kömək edəsən, Sərdəştdə vəziyyəti sahmana salmaq.

Zarafata deyirəm:

– Bu qədər fəaliyyət göstərdim, bəsdir. Hər şey qaydasındadır. Sən deyirdin ki, inqilab edək, hər şey düzələcək. Ancaq hər şey daha da pisləşdi; nə suyumuz var, nə elektrik enerjisi, nə neft, nə yanacaq, nə ərzaq, nə də dərman. Kommunistlər şəhərdə hökmranlıq edirlər, Allahı da bizdən alıblar. Bu nə inqilab idi, bizə arzulayırdın?!

– Düz deyirsən, gərək çalışıb vəziyyəti düzəldək. Sən silahlanıb kömək etməlisən.

– Mən nə qələt edə bilərəm? Silahlanmaqla iş düzəlmir.

– Məgər inqilabı qəbul etmirsən?

– Qəbul edirəm, onun üçün zəhmət çəkmişəm, amma əlimdən bir şey gəlmir. Bütün Kürdüstan əks-inqilabçıların əlindədir. Bir şey etsəm, evimi yıxarlar.

Yarızarafat-yarıgerçək məni əməkdaşlığa razılaşıdırır.
Deyirəm:

– Gözlərim üstə! Siz necə buyurursuzsa, elə də olsun.

– Bıçaq öz dəstəyini kəsməz. Kürdüstan əhalisi bizim əzizlərimizdir. Biz can veririk ki, onlar rahat və təhlükəsiz şəraitdə yaşasınlar. Siz də kömək etməlisiniz ki, vəziyyət düzəlsin.

– Nə edim?

– Get, nüfuzlu əks-inqilabçı adamların və qruplaşmaların adlarını yaz, lazım olan gün üçün saxla.

Görüşüb-öpüşür, sağollaşırıq. Deyir:

– Kak Səid, özündən muğayat ol. Səninlə əlaqə saxlayacağım.

Sərdəştə qayıdıb əks-inqilabçı şəxsləri müəyyən etməyə başlayıram. İnqilabçı dostlara təskinlik verir, onlardan kömək alıram.

Banəyə baş çəkir, şəhərdə dolaşıram. Bu zaman silah bazarı meydanında qorxunc bir partlayış baş verir, şəhər silkələnir. Tələsik oraya gedib görürəm ki, satmaq üçün meydanın kənarına yığılmış TNT maddələri partlayıb; insan parçaları ağacların budaqlarından sallanır və qanları yenə damır.

İslam İnqilabının Keşikçiləri Korpusu Banəyə girmək istəyir, əks-inqilabçıların təbliğatı nəticəsində isə xalq korpusdan qorxur. Onlar girməzdən öncə təyyarələr şəhərin səs maneəsini yarırlar. Komala və Demokrat partiyalarının qüvvələri əhalinin bir qismi ilə birlikdə vahimə içində qaçıb kəndlərə və dağlara sığınırırlar. Qaçma bilməyənlər, qoca və ya xəstə olanlar şəhərdə qalırlar. İnqilab əleyhinə təbliğatlara aldanmayanlar möhkəm

dayanıb korpusu qarşılamağa hazırlaşırlar. Pasdarların¹ şəhərə giriş xəbəri yayılır. Mən şəhərin girişindəki çayxanaya gedib korpus qüvvələrini gözləyirəm. Saqqız magistralı tərəfdən gələn hərbi kolon Banəyə daxil olub xəstəxananı və hərbi hissəni ələ keçirir. Pasdarlar şəhərdə inqilab tərəfdarları tərəfindən səmimi qarşılanırlar. Əhali sevinc içində onlarla görüşüb-öpuşür. Əks-inqilabçıların əlindən tənəə gəlmiş insanlar şirniyyatla pasdarlara yaxınlaşıb xoşgəldin deyirlər.

Xəbər gəlir ki, atam yaralanıb, Sərdəşt xəstəxanasındadır. Tez özümü xəstəxanaya yetirib görürəm ki, Mustafa onun başı üstə dayanıb. Atamın yanağı və burnu sınıb, bədəni parçalanıb. Məni görən kimi üzümdən öpüb deyir: "Şayiə yaymışdılar ki, pasdarlar Banəyə girib qarşılarına çıxanı öldürüblər. Deyirdilər ki, şəhəri yandırmış, hər yeri dağıtmışlar. Mən də Demokrat partiyasının toplu pikapına minib buraya yola düşdüm. Yolda sürücü pasdarların qorxusundan həyəcanlanıb maşını aşırıdı, topun lüləsi burnuma dəydi və huşumu itirdim".

Atama təskinlik verib deyirəm: "Banədə heç nə olmayıb. Bunların hamısı şayiədir. Pasdarlar gəldilər, əhali də onları gül-çiçəklə qarşıladı. Onlar mehriban və mərifətli insanlardır".

Banəni fəth etmiş hərbi kolonun komandiri kapitan Səyyad Şirazidir. Bir müddətdən sonra kolon Sərdəştə doğru yola düşür, əhalidə təşviş və həyəcan yaranır. Lakin Səyyad Şirazinin qoşunu Darsavin kəndində əks-inqilabçıların mühasirəsinə düşür. Darsavin Sərdəştlə üz-üzə yerləşir və uzaqdan görünür. Hər axşam dama çıxıb

¹ İslam İnqilabının Keşikçiləri Korpusunda xidmət edən gizir və zabitlər pasdar adlanırlar.

uzaqdan tankların partlamasını, hərbi avtomobillərin yanmasını görürəm. Onlar əks-inqilabçı qruplaşmalar tərəfindən yandırılır. Bu hərbi karvanın əks-inqilabçıların pusqusundan Sərdəştə salamat çatacağına heç kim inanmır. Gecə-gündüz döyüş gedir, raket və partlayış səsləri gəlir. Mühasirə uzanır, karvan qüvvələrinin çoxu şəhid olur və heç kim onlara köməyə getmir. Əks-inqilabçılar cürətlənib qələbə nəğmələri oxuyurlar. Kolonun nə irəliyə yolu var, nə geriyyə; Darsavinin dəyə və qayalıqlarında sıxışb qalıb.

Bir neçə gündən sonra isə sanki möcüzə baş verir, karvan mühasirədən çıxıb qüdrətlə Sərdəştə tərəf hərəkət edir. Karvanın Sərdəştə çatması xəbəri gəlir və əks-inqilabçılar qəfil yaxalanıb texnikalarını şəhərdən çıxarırlar. Əhali dağların yamaclarına və ətraf kəndlərə qaçır.

İnqilab tərəfdarları xəbər yayırlar ki, bir helikopter xəstəxananın ehtiyacı olan dərman və avadanlıqları Sərdəştə aparır. Deyirlər ki, heç kim ona atəş açmasın. 6 Sentyabr 1979-cu ildə Sərdəşt səmasında bir helikopter görünür. Xəstəxana işçiləri üzərində qırmızı xaç loqosu olan ağ parçanı xəstəxananın həyətinə sərib helikopterin oturması üçün işarə verirlər. Lakin gözlənilməyən əksinə olaraq, helikopter yolunu dəyişib Gərdəsurun zirvəsinə, poçt qülləsinin yerləşdiyi əraziyə enir. Helikopter enən kimi içindən iki pikap avtomobili və bir qədər silahlı döyüşçü çıxıb Gərdəsurun başında yerləşir. Əks-inqilabçı qüvvələrin diqqəti oraya yönəldiyi vaxt zirehli hərbi kolon Banə magistralından Sərdəştə girib xəstəxananı və hərbi hissəni, sonra isə şəhəri ələ keçirir.

Əks-inqilabçı qüvvələr şok içində qaçmağa başlayırlar. Əhali şirniyyatla pasdarları qarşılayır, şüarla onlara

xoşgəldin deyir. İslam Respublikasının tərəfdarları və bitərəf şəxslər şəhərdə qalmışlar, əhalinin bir qismi isə əks-inqilabçıların zəhərli təbliğatları nəticəsində silahlanır, qruplaşmalara qoşularaq qaçır.

Həkim-əczaçı heyəti xəstəxanaya girib yaralıları müalicə etməyə başlayır. Ağ xalatlılı, uzun saqqallı və ortayaşlı bir kimi atamın çarpayısı yanına gəlib onu müayinə edir və onu ruhlandırır.

Banə-Sərdəşt magistralı təhlükəlidir. Hökumət ərzaq və dərmanları helikopterlərlə Sərdəştə göndərməyə məcbur olur. Yavaş-yavaş şəhərin vəziyyəti sabitləşir, dövlət qurumları şəhərə nəzarət etməyə başlayırlar, amma təhlükəsizlik nisbidir, Komala və Demokrat terrorçuları gecələr şəhərə hücum edib dövlət tərəfdarlarını şəhadətə yetirirlər. Onlar dövlət idarələrinə hücum edir, hərbi hissələri, hərbiçilərin yerləşdiyi məkanları top və qumbaraatanla vururlar. Get-gedə ordu və korpus qüvvələri güclənir, daha çox imkanlar əldə edib şəhəri tam ələ keçirirlər. Beləliklə, İslam inqilabının qələbəsindən bir il sonra Sərdəşt şəhəri dövlətin nəzarətinə keçir.

Cümə günü, 7 sentyabr 1979-cu ildə xəstəxanada atamın çarpayısının yanında oturmuşam. Hərbi qüvvələr şəhərdə dolaşırlar. Mustafaya deyirəm:

– Sən burda qal, gedim, atama yemək gətirim.
– Sən qal, mən gedim. Əvvəlcə cümə namazına gedərəm, sonra evə dönüb atamın yeməyini gətirərəm, – Mustafa deyir.

Günorta saat 2-də dəhşətli partlayış səsi xəstəxanayı titrədir. Atam yuxudan diksinib, "Səid! Səid!" - deyərək mənə çağırır. Deyirəm:

– Burdayam, ata.

Qollarını boynuma salır, üzümdən öpüb:

– Pis yuxu gördüm, oğul. Yuxuda gördüm ki, səni öldürüblər, – deyir, sonra sağa-sola baxıb əlavə edir: – Mustafa hanı?

– Yemək gətirməyə gedib.

– Get ardınca. Çox həyəcanlıyam.

Qaça-qaça xiyabana çatıram. İraq təyyarələri şəhərin səmasında uçuşur. Xəstəxananın yaxınlığında partlayış baş verib, insanlar həyəcanla oyan-buyana qaçırlar. Hadisə yerinə gedib görürəm ki, insanlar qanlarına qəltan edilmiş, şəhid olmuşlar. Şəhidlərin cəsədləri arasında Mustafanın parçalanmış bədənini qan içində görürəm. Əl-ayaqlarım titrəməyə başlayır, əllərimi başıma qoyub qışqırıram.

Bizə məxsus bir pikap hərbi hissədən çıxmaq istəyir, lakin İraq təyyarələrinin manevrlərinə görə sürücü özünü itirir və maşın çalaya düşür. Maşının arxasındakı 106 mm çaplı topdan açılan təsadüfi atəş mağazalara dəyib on dörd nəfəri şəhadətə yetirir, bir neçə nəfəri yaralayır. Sürücü və topçu da şəhid olur. Bu zaman Mustafa səki ilə xəstəxanaya tərəf gedirmiş; o da mərmə qəlpəsindən şəhadətə qovuşur.

Şəhid cəsədlərini xəstəxanaya aparır, ertəsi gün onlar üçün izdihamlı dəfn mərasimi keçiririk. Mustafanın hamilə həyat yoldaşı dul qalır.

Mustafanın şəhadətindən sonra ailəmiz duyğusal problemlərlə üz-üzə qalır. Mustafanın hamilə xanımı Hümeysra getməklə qalmaq arasında qərarlız olur. Bizi tərk edib Məhabadda yaşayan atasının evinə qayıtmaq istəyir, amma ata-anam məsləhət görmür, Mustafanın övladının qütbətdə dünyaya gəlməsini istəməirlər. Onu getməyə qoymur, çoxlu məsləhətləşmələrdən sonra bu

nəticəyə gəlirlər ki, Hümeyra uşağını bizim evimizdə dünyaya gətirsin və mənimlə evlənsin.

Pərişan halda taleyimi ayaqlarıma tapşırıb evdən çıxıram. Bu ayaqların məni haraya aparacağını bilmirəm. Çətin seçim qarşıındayam: ya gərək könلümü tapdayıb nişanlım Södanı yaddan çıxarım, boşayım, ya da qardaşımın yadigarını tərk edim, Hümeyranın getməsinə və uşağının yad bir kişinin əli altında böyüməsinə razılıq verim.

Hümeyra da tərəddüd edir: Mustafanın yadigarını bizim evdə dünyaya gətirsin, inanılmaz olsa da, qaranlıq izdivac barədə düşünsün, ya da bu məşəqqətli həyatın xeyrindən keçib getsin.

Adət-ənənələrimiz rahat şəkildə qərara gəlməyə imkan vermir. Ailə təəssübkeşliyi hər bir duyğuya qalib gəlir. Qardaşımın yadigarını necə tərk edib alınma qeyrətsizlik və ləyaqətsizlik ləkəsi vura bilərəm? Necə razı ola bilərəm ki, qardaşımın övladı yad bir kişinin əl-ayağı altında böyüsün, döyülsün və təhqir olunsun?

Bəs cəmi bir neçə ay Mustafa ilə yaşamış bir qardaşım arvadı ilə necə ailə qura bilərəm? Mustafa irəli düşüb Södaya mənimçün elçiliyə getmişdi. İlahi, Södaya nə cavab verərdim? Bir müddətdir sükut dolu ağır, vüqarlı baxışları məni incidir. Zənnimcə, ailəmizin nə düşündüyünü duymuş, eşitmişdir. Əgər eşitməmişsə də, kürdlərin adət-ənənələrini bilir, belə bir şəraitdə təəssübkeşliyin eşqə qalib gəldiyini başa düşür. Əldən heç nə gəlmir; böyüyün sözünə qulaq asmaq, bəhanəsiz razılaşmaq lazımdır. Böyük bir söz dedisə, vəssalam, mövzu bağlanmışdır!

Kişi öz qürurunun tapdanmasına, ləkələnməsinə imkan verməməlidir. Gərək ailəsinin etibarını qorusun.

Yaralansın, amma qorxmasın, əsməsin; ağrısın, amma zarımasın; üstüörtülü desin, amma aydın başa düşsün. Söda da bunları yaxşı anlayır. Yaralı və xəstə atam Mustafanın matəmindədir, qəlbini qıra bilmərəm. Çarəsiz qalıb sınıq və əzalı qəlblə Södaya qısa bir məktub yazır, təsəlli verirəm.

Sərdəştdəki qaynaq sexinin sahibi Əhməd Əhmədian icra hakimi olub. O, atamın başı üstə gələn həkimlə birlikdə evimizə gəlir, atama başsağlığı verirlər. Mustafanın dəfn xərclərini də vermək istəyirlər, ancaq atam qəbul etmir.

Bir axşam hərbi hissəyə dəvət olunuram. Gedəndə görürəm ki, mübarizə dövrünün bütün dostları oraya yığışıblar. Rəhmətullah Əlipurla atası Hacı Əhməd hərbi qüvvələrlə şəhərə girmişlər. Hacı İbrahim Əmini, Əli Salehi, Kərimian, Səid Qadirazadə, Hacı Abdullah Vahidi, Məhəmməd İbrahimi, Hacı Əli Hikmət, Məhəmməd Əlipur zalda oturublar, bir görüşüb-öpüşmə gedir ki, gəl görəsən. Bu adamların hamısı Sərdəştdə ad çıxaran, əhalinin problemlərini həll etməyə çalışan etibarlı adamlardır.

Bir qədər sonra atamı müayinə etmiş və icra hakimi ilə birlikdə evimizə gəlmiş həkim zala girir. Hamı ayağa qalxıb onun məclisin başında oturmasını gözləyir. Əlipur deyir: "O, doktor Çəmrandır".

Doktor Çəmrandan sonra Kapitan Səyyad Şirazi də içəri girir və hamı ayağa qalxır. Stolların üzərinə çoxlu meyvə və şirniyyat düzülüb. Doyunca yeyirəm. Bir ildir düz-əməlli meyvə və şirniyyat yeyə bilməmişəm.

Doktor Çəmran danışmağa başlayır: "Mənim əzizlərim! Bizim sizinlə çoxlu işlərimiz var. Siz bizim bu şəhərdəki

etimadlı adamlarımızsınız. Böyüklər, inqilabçılar sizi təsdiqləmiş, adlarınızı bizə vermişlər. Ağa Əlipurla atası burdadırlar; onlar da sizə zəmin dururlar. Siz bizimlə əlaqənizi qorumalı, lazımı məlumatları toplayıb bizə ötürməli, əks-inqilabçı qüvvələrin hərəkətlərini izləyib onları zərərsizləşdirməlisiniz. Bura elə get-gəl edin ki, heç kim sizdən şübhələnməsin. Bilməlisiniz ki, hələlik vəziyyət böhranlıdır və siz ələ keçməməlisiniz. Bizim sizə ehtiyacımız var, boşuna ölmək olmaz!"

Ümid dolu ikisaatlıq iclasdan sonra sağollaşıb bir-bir hərbi hissədən çıxır, evlərimizə gedirik. Əlipurla atası isə orada qalırlar.

Bilirəm ki, şəhərin dindar və etimadlı şəxslərinin adlarını Əlipurla Ayətullah Rəbbani Şirazi məsul şəxslərə vermiş, onlar da iclasa dəvət etmişlər. Bu iclasda bilirəm ki, hökumətin yoxluğunda Hacı İbrahim Əmini şəhərdə tap səlahiyyətli dövlət nümayəndəsi olub, xüsusi tədbirlə şəhəri idarə edirmiş. O, evində İslam Respublikası Partiyasının ofisini açıb dindar və inqilabçı şəxsləri cəlb edə bilmişdi. Mən də iki dəfə evinə gedib İslam Respublikası Partiyasına üzv olmuş, Hacı Rəhman Rəhimpuru da orada görmüşdüm. Hacı Əli Hikmət əhalinin ailə, tayfa və millət ixtilaflarını həll edirdi, onları əks-inqilabçıların tələsinə düşməyə qoymurdu.

Ötən ayların məlumatlarını korpus komandiri Əkbəriyə verib deyirəm: "Bu, Mehdi Bakirinin sizə hədiyyəsidir".

Əkbəri sübh tezdən qüvvələrini küçəyə çıxarır, "düzlən", "farağat", "Allahu-əkbər" və paraddan keçirməklə əhalini ümidvar edir, ruhlandırır. Gecələr şəhərə patrul çıxarır, post qurur, döyüşçüləri Komala və Demokrat partiyalarının terror hücumları nəticəsində

namərdcəsinə öldürülür. Qardaşı Mariqan kəndində şəhid olur, özü də əks-inqilabçılarla döyüşdə şəhadətə qovuşur.

Doktor Çəmranın sərəncamı ilə şəhərin idarəsi, cümə imamlığı, hərbi qüvvələrlə icra hakimiyyəti arasında razılaşdırma işləri Rəhmətullah Əlipura tapşırılır.

Əks-inqilabçı qüvvələr Səid Qadirqadının evinə əl qumbarası atırlar; bacısı oğlu Rojan Qadiri yaralanıb bir gözünü itirir.

Qısa müddətdən sonra icra hakimi dəyişdirilir. Salehizadə hərbi komandir olaraq Əhmədiyanı əvəz edir, Əli Salehi də icra hakiminin siyasi və təhlükəsizlik işləri üzrə müavini olur. Hacı Əhməd Əlipur İslami Şura Məclisinə seçkidə yetərli səs toplayıb Sərdəştdən millət vəkili kimi parlamentə gedir.

Doktor Çəmranın, "hamımız gedəsiyik, gərək tez evlənib ata olasan; uşaqlarımız qalıb bizi əvəz edəcəklər" tövsiyəsi ilə qərara gəlirəm ki, bu ağır şəraitdə tez toy edib gərginlikdən xilas olum.

Düşünürəm ki, ailəm hələlik Söda ilə evlənməmə, Mustafanın övladı dünyaya gələndən sonra da Hümeyra ilə nikah əqdimizin oxunmasına razılaşıb. Hümeyra atası evinə gedir, amma hələlik nə edəcəyini bilmir. Razılaşırıq ki, qardaşımın yadigarı dünyaya gələndə qədər gözləyək, sonra yekun qərara gələrik. Valideynlərim bacılarımla və kiçik qardaşım Əli ilə Banəyə gedib Södanı heç bir mərasim keçirmədən, sadəcə şəkildə maşına mindirib bəxt evinə gətirirlər.

Bu toyla Söda sarıdan arxayınlaşıb mübarizə fəaliyyətlərimə daha çox diqqət ayırıram.

Cümə axşamı günləri günortadan sonra saat 4-də şəhid ailələri əhali ilə birlikdə şəhidlərin ziyarətinə gedirlər və

orada qələbəlik yaranır. Bir dəfə cümə axşamı günü qardaşım Əli qaça-qaça gəlib deyir: "Dadaş, ağacın altına böyük bir saat qoyublar, götürməyə qorxuram. Gedək, onu götür".

– Harda? – deyə soruşuram.

– Qəbiristanlıqda.

Altı yaşında olsa da, Mustafanın şəhadətindən sonra Əlini daha çox sevirəm. Qaça-qaça şəhid məzarlığına gedib görürəm ki, doğru deyir, insanların topladığı yerdə bir ağacın altına böyük bir saat yerləşdiriblər. Saatlı bomba barədə eşitmişdim, amma görməmişdim. Şübhələnilib cəld özümü hərbi hissəyə yetirir və deyirəm: "Cənab kapitan Səyyad Şirazi ilə işim var".

Səyyad Şirazi qaça-qaça gəlib deyir: "Nə işin var, Səid?"

Məni dəfələrlə icaslarda gördüyünə görə tanıyır. Deyirəm: "Şəhid məzarlarının yanına bir saat yerləşdiriblər, bilmirəm nədir".

Səyyad Şirazinin göstərişi ilə bir Qallant SUV-u hazırlanır və xüsusi təyinatlıların bir neçəsi maşına atılır. Səyyad Şirazi ilə birlikdə həmin yerə gedirik. Səyyad araşdırıb:

- Yerə uzanın, bu, bombadır, saat 4-ə tənzimlənib, - deyir. - Mən bombanı zərərsizləşdirəcəm. Siz geri çəkilib yerə uzanın, - üzünü xüsusi təyinatlılara tutub əmr edir.

Bir-ikisi deyir ki, cənab kapitan, icazə verin, biz zərərsizləşdirək. O isə deyir:

- Əgər kimsə şəhid olacaqsə, yaxşı olar ki, mən olum.

Mənə baxıb deyir:

- Niyə getmirsən?

- Bəyəm mənim canım sizinkindən əzizdir? Mən də yanında qalmaq istəyirəm.

Ağaca çıxıb yavaşca bombanı budaqdan götürür və qucağında yerə endirir. Maşına minib hərbi hissəyə qayıdırıq. Bombanı oradakı təpənin başından dərəyə atır və partlayış baş verir. Həmin bomba məzarlıqda partlasaydı, onlarla insan öləcəkdi.

Hacı İbrahim Əmini İmam Xomeyni ilə görüşünün ertəsi günü Sərdəştdə axşam namazlarını qılır, kiçik oğlu Mustafanın əlindən tutub məsciddən çıxmaq istəyəndə Demokrat partiyasının adamları tərəfindən avtomatla vurulub şəhadətə qovuşur. Möminlərin yanındakı böyük hörmətinə və nüfuzuna görə məsciddən ilk çıxan o olur. Camaat tələsik Mustafanın qolundan tutub məscidə dartırlar ki, ona güllə dəyməsin. Bu şərəfətli, mömin və inqilabçı qoca Demokrat partiyasının terror hücumu nəticəsində İmam Xomeyni fədailərindən ayrılıb şəhadətə qovuşur.

Təəssüf ki, kommunist və solçu qruplardan əlavə, ərəb ölkələrinə bağlı olan, mürtəcə İslam xətli Xəbat adlı bir qrup da İslam Respublikası quruluşuna qarşı silahlı mübarizəyə başlayır. Bu təşkilat Komalanın mənəvi lideri Şeyx İzzəddin Hüseyninin qardaşı Şeyx Cəlal Hüseyni tərəfindən yaradılmışdır. Xəbat pasdar və bəsiciləri¹ öldürməklə məşğuldur. Şeyx Cəlal Hüseyni inqilabdan öncə Banə şəhərinin cümə imamı olmuş, din və İslam adıyla sadələvh insanları öz ətrafına toplaya bilmişdir.

Bu qrup birbaşa İraqdan göstəriş alıb məzhəb adı altında fəaliyyət göstərir, ancaq prinsipləri sosialistdir, Səddam Hüseynlə səmimi münasibətləri var. Demokrat partiyasının qüvvələri daha çox Qərbi Azərbaycan

¹ İranda yaradılmış Bəsic adlı paramilitarist könüllülər təşkilatının üzvü bəsicilərdən.

vilayətindəndir, Komala döyüşçüləri isə Kürdüstandan cəlb olunublar.

Demokrat partiyasının Kanisur bölgəsindəki yaralı üzvləri Bukan xəstəxanasına göndəriləndə partiya üzvlərindən olan Mirzə Abdullah Topçu yaralanır, Komala ilə onlar arasında qanlı döyüş baş verir. Bu döyüş bütün Kürdüstanda silahlı qruplaşmalar arasında silahlı qarşıdurmaların anonsu olur.

Sərdəşt korpus komandirinin kəşfiyyat-diversiya üzrə müavini Hacı Şəhabla razılaşıb kəşfiyyat əməliyyatlarına başlayıram. Mən əks-inqilabçıların informasiya və maliyyə mənbələrini tapmalıyam. Lazımi yerlərin şəklini çəkmək üçün iki Polaroid fotoaparatom var. Fotoqraf kimi şəhərin parklarında dolaşır, əks-inqilabçı adamları və nüfuzlu şəxsləri tapıb şəkillərini çəkirəm. Hədəflərimin əlavə şəkillərini çəkməkdən ötrü birinci dəfə çəkərək üç dəqiqə keçməmiş göstərir və üzr istəyib deyirəm ki, şəkliniz yanıb. Beləliklə, yenə dayanırlar və ikinci şəkli çəkirəm; ikincini onlara verirəm, birincini isə korpusa saxlayıram.

Şəhərdə özümü Komala tərəfdarı kimi göstərirəm. Tehrana və ya Urmiyaya gedəndə tapşırıqları bir işi görüb etimadlarını qazanıram. Bu yolla lazımi məlumatları da toplayıram.

Södanın tövsiyəsi ilə sonralar yaşamaq üçün Rəbət qəsəbəsinə gedib torpaq alıram. Lakin bu, macəranın zahiri tərəfidir, əslində isə, bu görüntü altında Sərdəştdən 15 km aralıda yerləşən və əks-inqilabçılar tərəfindən idarə olunan Rəbətə gediş-gəlişim asanlaşır, vəzifələrimi daha yaxşı yerinə yetirə bilirəm.

Korpusdan mənə yüz min түмән pul verilir, özümü tacir kimi qələmə verib əks-inqilabçıların dollar və dinar qaynaqlarını tapmaq tapşırılır. Korpus kəşfiyyatı ilə razılaşdırmışam ki, oraya yalnız axşamlar gedib lazımı məlumatları verir, növbəti tapşırıqları alıram. Gündüzlər korpusa gedib-gəlməyə haqqım yoxdur. Dollar və dinar alış-verişinə dair tapşırığı yerinə yetirməyə başlayıram və hədəfi təqib edib Rəbət qəsəbəsinə getməyə məcbur oluram.

Rəbət tamamilə əks-inqilabçıların əlindədir, giriş və çıxışlarında postlar qurulub, insanları yoxlayırlar. Qəsəbənin əvvəlində Komalanın gediş-gəlişə nəzarət edən bir köşkü var, Demokrat partiyasının postundan sonra yerləşir. Onlar birini qəsəbəyə buraxmaq üçün yaxşı tanımalıdırlar. Ondan sonra Xəbatın yoxlama köşkü gəlir, axırda da Xalq Mücahidləri Təşkilatının postundan keçməli olursan. Vəziyyət təhlükəlidir, hər an bu qruplaşmaların birinin əlinə keçə bilərəm.

Gündüz olduğuna görə Rəbətə gedişimi Hacı Şəhabla razılaşdırı bilmirəm, çarəsiz qalıb özbaşına tapşırıq dalınca gedirəm. Digər tərəfdən, tapşırıgımı yarımçıq qoyub qayıda da bilmərəm. Odur ki, Hacı Şəhaba xəbər vermədən bir neçə gün Rəbətdə qalmağa məcburam. Bir həftədən sonra Komala qarovulu Rəbətdə qaldığımı bilib məni sorğu-sual edir. Deyirəm: "Korpusun qorxusundan bura gəlmişəm. Qorxuram ki, məni tutub hərbi xidmətə göndərərlər".

Yola verir, bir söz demirlər. İz azdırmaqdan ötrü bir otaq kirələyirəm, bir neçə xırım-xırda alıb yeri döşəyirəm. Komala qüvvələri ilə hal-əhval tutub deyirəm: "Şəhabın qorxusundan Rəbətə qaçmışam".

Əhməd Bəyazidi, Üzeyir Bəyazidi, Abdullah Şahin, Yusif Xəlilpur, Məhəmməd Əmini, Mustafa Talibüelm, Salari, Rəhmət Fəthi, Əli Əbdali, Hüseyin Əbdali və Həşim Əbdi Komalanın oradakı əsas liderləridir. Sənəndəc və Mərivandan başqaları da var, onları da öyrənirəm. Təklif edirlər ki, Komalaya qoşulum, amma qəbul etmirəm. Bir qədər İraq dinarı alıram, öyrənirəm ki, Xəbatla mücahidlərin maddi durumu digərlərindən yaxşıdır.

Gündüzlər fotoqraflıq edib əks-inqilabçı qüvvələrin, Komala və Demokrat partiyalarının üzvlərinin şəkillərini çəkirəm. Əks-inqilabçılar hər gecə Sərdəşt korpusuna hücum edirlər. Oraya hücum edənlərin sayını öyrənməli, hansı qruplaşmaya bağlı olduqlarını, hansı silah və imkanlarının olduğunu bilməliyəm; öyrənməliyəm ki, gecə vaxtı hansı yollarla, hansı kəndlərdən keçərək gedirlər və Sərdəştdə kimlərin evlərində qalırlar.

IV

Qəm kölgəsi

Biz nişanlanan kimi xəbər gəldi ki, Mustafa şəhid olub. Səid Sərdəştə getdi. Mustafanın xanımı Hümeyra üçaylıq hamilə idi. Hələ Mustafanın qırxı çıxmamış şayiə yayıldı ki, Səid Mustafanın xanımıyla evlənib qardaşının uşağını saxlamaq istəyir.

Mustafanın şəhadətindən yaranmış qəm-kədər Hümeyranın ağır kölgəsi ilə birləşib şimşək kimi həyatıma çaxdı. Adət beləydi ki, qardaş vəfat etmiş qardaşının xanımıyla evlənsin, qeyrət və fədakarlıq göstərsin, qardaşı uşağının yad kişinin əl-ayağı altda böyüməsinə imkan verməsin. Qardaş arvadının özgə kişiye ərə getməsi eyib sayılırdı. Qardaş qardaşın cəfasını çəkməli, nə yolla olursa-olsun, uşaqlarını böyütməli idi.

Babam elçilik zamanı qəti şəkildə demişdi: "Qız ki həddi-bülağa çatdı, ata evində qalmamalıdır; gərək tez toy edib ər evinə köçsün!" İndi də belə deməsini gözləyirdik: "Adət-ənənəmizdir: Səid gərək qardaşı uşağını saxlasın,

başsız qalmağa qoymasın. Södanın da nə edəcəyi bəllidir: ya boşanıb Səiddən əlini üzməli, ya da Hümeyra ilə yola gedib birlikdə yaşamalıdır".

Canıma vəlvələ düşmüş, taqətim tükənmişdi. Atam, ya da babam Səidin Hümeyra ilə evlənməsini qəbul etsəydilər, etiraz edə bilməzdim. Onlar düşünürdülər ki, qadın ərinə tabe olmalı, onun işlərinə qarışmamalıdır. Qadının vəzifəsi evdarlıq və uşaq saxlamaqdır. O, ərinin əl-ayağına dolaşmamalı, kişinin hörmətini saxlamalı, ona nalayiq sözlər deməməlidir.

Hümeyra nə edəcəyini bilmirdi. Səid də qərara gəlməli idi: ya mənə boşayıb Hümeyra ilə evlənməli, ya da Hümeyranı da almalı və hələ toy etməmiş mənim günüm olmalı idi.

Özümü bu bataqlıqdan xilas etməli idim. İşim-gücüm dua və paxıllıq etmək olmuşdu. Səid Hümeyra ilə evlənmək istəmir, amma qardaşının övladını saxlamaq vəzifəsindən də boyun qaçıra bilmirdi.

Qərarımı verib günüylə yaşamağı boşanmaqdan üstün tutdum. Səiddən ayrılığa dözə bilmədim, onu məcbur elədim ki, tez toy tədarüku görsün. O razılaşdı, lakin Mustafanın qırxı çıxmadığına görə çox israr edə bilməzdim. Gələcəyimin qaranlıq olması xora kimi canıma düşmüşdü. Həyəcan və qərarsızlıq Səidin tez qərara gəlib mənə bu vəziyyətdən çıxarmasına səbəb oldu.

Belə ağır şəraitdə Səid tərəfindən mənə bir yaylıqla qısa bir məktub gəldi və mənə müəyyən qədər rahatlaşdırdı. O yazmışdı:

"Salam, əziz nişanlım Söda xanım!

Söda can, necə darıxdığımı, ürəyimin necə ağrıdığını sənə yazı bilmirəm. Ümidvaram ki, bu qəm hər ikimizə axır qəm olsun. Ümidvaram ki, sən mənim qəmlərimi

dağıda biləsən. Sən də özündən muğayat ol. Söda can, özünü tək hiss eləmə. Ümidvaram ki, sənə göndərdiyim bu yaylığı həmişə şadlığa geyəsən. Başqa bir sözüm yoxdur. Gələcəyə ümidlə 11.09.79"

Mustafanın qırxından sonra xəbər göndərdi və mən toya hazırlaşdım. Lakin ürəyimdə böyük həyəcan vardı. Yaranmış qısa fürsətdə Səidi görüb belə bir fədakar təklif irəli sürdüm: "Əgər sən və ailən Hümeyra ilə evlənməni uyğun görürsüzsə, mənim etirazım yoxdur, boşanmağa hazıram".

– Yəni məni sevmirsən? – deyə Səid narahat halda soruşdu.

– Sevdiiyim və xeyrini istədiyim üçün bu təklifi verirəm.

– Sən məni tək qoya bilməzsən. Allah böyükdür, hər şey düzələcək, – deyə hirsə cavab verdi.

Sınıf yoldaşlarımdan bir neçəsini dəvət etdim, iki-üç yadigar şəkil çəkdirdim və heç bir mərasimsiz bəxt evinə yollandım. Ailəmdən uzaqlaşib Sərdəştə getmək istəmirdim, amma Səidin ailəsinin gərgin durumu yanlarında olub onlara təsəlli verməyimi tələb edirdi.

Səidin yaxınları bir maşınla gəldilər və mən sadə bir sağollaşmayla ailəmdən ayrılıb Sərdəştə getdim. Toyumuz yasa bənzəyirdi.

Bir ay ötdü. İkimərtəbəli balaca evləri, hər mərtəbədə iki otaq vardı. Qayınatam mam¹ Rəhman at-arabasını həyətdə bağlamışdı. Onlarla dolanırdı. Altıyaşlı Əli daim ətrafımda hərlənirdi. Qayğıkeş, mehriban və gülürüz uşaq idi, pul qazanmağa böyük həvəsi vardı. Anasının onu kisələməsindən və lifləməsindən qaçır, onu mənim

¹ Kürdcə əmi deməkdir.

çimizdirməyimi istəyirdi. Əsla adamı incitməzdi; hansı işi tapşırsaydım, həvəslə yerinə yetirərdi.

Səid öz işləri ilə məşğul idi, mənə bir söz demirdi. Onun nə iş gördüyünü, haraya getdiyini bilmirdim, soruşmağa da utanırdım. Həyat yoldaşımı çox sevirdim, ona tabe idim. İşim bişir-düşür və evdarlıqdan ibarət idi. Səid bəzən bir neçə günlüyə yoxa çıxırdı. Bir gün Qönçə xala dedi: "Niyə soruşmursan ki, hara gedir, kiminlə get-gəl edir? Banəyə gedir, səsi Mərivandan gəlir; Məhabada gedir, sorağı Sənəndəcdən gəlir. Bəlkə arvad alıb? İstəmirsən hara getdiyini, nə iş gördüyünü biləsən?"

– Telefonumuz da yoxdur; hara getdiyini, nə iş gördüyünü hardan bilim?! Heç mənə dəxli də yoxdur. Ərimin işinə qarışmağa üzüm gəlmir. Sən anasısan, yaxşı olar ki, özün soruşasan, – dedim.

– Bütün Kürdüstanda ara qarışıb, qorxuram ki, başına bir iş gələr, elə itib-batar, heç ölüsünü də tapa bilmərik.

Səidi özümə bağlamaqdan ötrü izdivacımızın ikinci ayında hamilə oldum. Bu hamiləlik onun ürəyində övlad sevgisi yaratdı. Onu vadar etdim ki, Rəbət qəsəbəsində torpaq alsın, köçüb orada yaşayaq.

Bir neçə aydan sonra Hümeyranın qızı oldu, adını Yadigar qoydu. Şəhid övladı idi, hamımız ona bərluyduq. Səidlə Qönçə xala Məhabada gedib Yadigarı gətirdilər, Hümeyra isə orada qaldı. Uşağa baxmaq bizim üzərimizə düşdü. Bir neçə aydan sonra da mənim qızım Leyla dünyaya gəldi.

Rəbətdə torpaq alandan sonra oraya get-gəlimiz çoxaldı. Bəzən Səidlə gedib bir neçə gün qalır, sonra qayıdırdım. Bir gün orada Komala qərargahının önündən keçəndə Səidi çağırıb içəri apardılar. Axsama qədər gözlədim, amma buraxmadılar. Qərargaha girib onu azad

etmələrini istədim. Mənə dedilər: "Sən Sərdəştə get, Səid də bir neçə günə gələcək. O, hələlik bizim qonağımızdır".

Nə qədər yalvardımsa, xeyri olmadı. Bayıra çıxıb Sərdəştə yollandım. Yollar təhlükəli, Komala və Demokrat partiyalarının postlarıyla dolu idi. Hər yerdə pusqu qurub atəş açır, maşınları yoxlayırdılar. Hətta kişilər də gecə vaxtı bu yollardan təkbaşına keçməyə cürət etmirdilər. Mənsə on altı yaşında, özü də üçaylıq bir körpəylə təkbaşına Sərdəştə getməyə məcbur oldum.

Mikroavtobusda doyunca ağladım. Bildim ki, Səidin işi çətinə düşüb, bəlkə də onu itirə bilərəm. Fəaliyyətlərindən xəbər tutsaydılar, heç vaxt azad etməyəcəkdilər. O, fotoqraflıq edir, bəzən mənə şəkillər verib deyirdi ki, korpusdakı qardaşlara çatdırım. Bunun üstü açılsa, mütləq edam edəcəklər. Mömin, inqilabçı, Allah adamı idi, İslam Respublikası quruluşunu və İmam Xomeyninin rəhbərliyini istəyirdi, ancaq taktiki olaraq məqsədlərini gizlədir, mənə demirdi. Mən onda bildim ki, Səid əks-inqilabçılara şeytanın da ağına gəlməyən şəkildə zərbə vurur.

Körpə Leylanı sinəmə yapışdırıb Yadigar barədə fikirləşdim. Leyladan fərqli olaraq, Yadigar heç vaxt atasını görməmişdi, onun şəhadətindən sonra dünyaya gəlmişdi. Birdən-birə paxıllığım və keçmiş arzularım dağıldı, özümü Hümeyranın yerinə qoydum, onun taleyini gözlərim önünə gətirdim. Onun vəziyyəti bəlli idi, əri şəhid olmuşdu, ancaq mənim naməlum durumum yeni başlayırdı. Əks-inqilabçılar Xomeyni tərəfdarlarına rəhm etmirdilər. Buna görə Səidin azadlığına ümidim yox idi və mən Hümeyradan da sərgərdan duruma düşmüşdüm. Körpəylə hara gedim, həyatımı necə idarə edirəm? Səidin əsirliyi barədə düşünmək mənə əzab verirdi. "Onu

Komalanın əlindən necə azad etmək olar?" sualı məni məhv edirdi. Pərişan fikirlər məni məngənəyə salmış, rahat buraxmırdı.

Bəlkə də Hümeyranın acısını dadım deyə Allah Səidi məndən ayırmışdı.

Həyəcan və əzab içində Sərdəştə çatıb əhvalatı mam Rəhməna və Qönçə xalaya danışdım. Qönçə xala dedi: "Narahat olma, özüm gedib onu gətirəcəm".

Mustafanın şəhadətindən sonra çox narahat olmuş mam Rəhman balaca Əlinin gözəl üzünə baxıb ağladı. Balaca Əli artıq evimizin kişisi olmuşdu. Səkkiz qadın, qız və qəlbisınıq atadan ibarət bu ailə, həyatını sahmana salmaq üçün gözlərini ona dikmişdi. Qönçə xalanın ora-bura qaçması faydasız oldu, Səidin əsirlik müddəti uzandıqca uzandı.

Əli maşınların yanmış yağını toplayır, şəhərə aparıb mağazaların dəmir jalüzlərini yağlayır, pul qazanırdı.

Nazdar və Zibə ilə birlikdə Yadigara baxır, ona quru süd verirdik. Quru süd tapmayanda öz südümü sağıb şüşəyə tökür, çətinliklə ona yedirirdik ki, ac qalmasın.

V

Mirabad

Rəbətdə işlərim uzananda anamla Söda nigaran qalıb dördaylıq qızım Leyla ilə birlikdə məni görməyə gəlirlər. Topladığım şəkil və məlumatları anama verib deyirəm ki, Sərdəşt korpusundakı qardaşlara ötürsün. Söda ilə Leyla mənim yanımda qalırlar. O, torpağımızda ev tikməyimi və Rəbət qəsəbəsində yaşamağımızı istəyir.

Bir neçə gün Rəbətdə dolaşıram. Komala qərargahının yaxınlığında dayanıb gəlib-gedənlərə göz qoyduğum yerdə Komala qüvvələrindən biri məndən şübhələnir. Onun işarəsi ilə məcbur qalıb qərargaha girirəm və sual-cavab başlayır.

– Rəbətə nə üçün gəlmisən?

– Korpusun əlindən qaçmışam, yaşamağa gəlmişəm.

Mənə inanmayıb deyir ki, hələlik otaqda otur.

Oturub gözləyirəm. Vəziyyət normaldır, heç kimin mənimlə işi yoxdur. Otağın qapısı açıqdır və qərargahda gəzişməyimə məhdudiyyət qoyulmur. Axşama kimi

gözləyib görürəm ki, mənim üzərimdə həssaslıq yoxdur, amma axşam otağın qapısını bağlayırlar. Mən də şübhələnib qaranlıqdan istifadə edir, sakitcə pəncərədən atılıb qaçıram. Bir maşın tuturam, Söda ilə Leylanı götürüb Məhabada getmək istəyirəm. Lakin yolda Demokrat partiyasının post komandiri Mustafa Şəmami məni tutub Komalaya təhvil verir. Orada məndən soruşurlar:

– Niyə qaçdın?

– Mən həbs olunmamışdım ki, qaçım da. Dedim ki, yəqin, işiniz yoxdur, mən də getdim, – deyə cavab verdim.

– Biz səni həbs etmişdik.

– Mən həbsə səbəb olacaq bir iş görməmişəm. Siz dediniz ki, bizə qonaqsız, mən də qonaq qalmaq istəmədim.

Çantamı yoxlayıb yüz min түмән pul görəndə şübhələri artır, soruşurlar:

– Nə üçün üstündə bu qədər pul var?

– Torpaq almağa gətirmişəm. Burda yaşamaq istəyirəm.

Sənədlərimi araşdırır, keçən ay aldığım 600 kv metrlik torpağın müqaviləsini görüb:

– Hələlik səninlə işimiz var, – deyirlər.

Həbs üçün bir otaq ayırıblar, məni oraya salırlar. Pəncərədən baxıb görürəm ki, həyətdə qazanda pomidor şorbası asıblar. Bir nəfər qışqırıb deyir: "Qonağımız var, Şahu batalyonu yoldadır".

Şorbanın üzərinə bir vedrə su töküb pomidorları qarışdırırlar. Məni gülmək tutur, öz-özümə deyirəm: "Pomidor şorbası nədir ki, üstünə bir vedrə su da tökəsən!"

Gecəyə qədər məhbusların sayı çoxalır. Kimin saqqalı varsa, İslam Respublikasının tərəfdarı olduğunu düşünüb ətraf kəndlərdən, magistral yollardan keçən avtobus və

mikroavtobuslardan tutub qaldığım otağa gətirirlər. Məhəmməd Nikpi də onların arasındadır.

Gecə vaxtı Komala qüvvələrinin şənlik səsinə eşidirəm. "Ura" deyib əl çalır, oynayıb qışqırırlar: "Öldürdük! Öldürdük!"

Diqqətlə qulaq asıram. Deyirlər: "Quran müəllimini öldürdük! Ordadır; o muzduru öldürdük!"

Canıma lərzə düşür. Bir qədər sonra Mustafa Salari ilə Qadir Şəmsabadi ağlaya-ağlaya içəri girirlər. Səbəbini soruşanda deyirlər:

– Əli Salehini öldürdülər.

– Kim? Necə? – deyər soruşuram.

– Sinfə girib deyiblər ki, gəl bayıra. Salehi deyib ki, icazə verin, Quran dərsimi tamamlayım, gələrəm. Namərdlər şagirdlərin önündə onu avtomatla vurub şəhadətə yetiriblər.

Dərin bir ah çəkib Əli Salehinin şəhadətinə üzülürəm. Fikrim isə Söda ilə Leylada qalıb. Bu qarmaqarışıq şəhərdə tək qalıblar. Üç gündən sonra gözlərimi bağlayıb məni maşınla Məhabad-Sərdəşt yolundakı Siser kəndinə aparırlar.

Yolda kəndlərdən keçəndə qruplaşmalara bağlı adamlar mənə "muzdur", "satqın" və "kürd düşməni" deyir, söyüş, təhqir və məsxərə ilə daş atırlar. Çətin yola başlayıram, dua edirəm ki, Söda Sərdəştə salamat qayıda bilsin. O, gənc və təcrübəsizdir, cəmi on altı yaşı və qucağında üçaylıq körpəsi var. Gərək Allah ona kömək etsin ki, Sərdəştə çata bilsin.

Komala Siser kəndxudası Xızırpurun evini müsadirə edib, Komalanın yüksək vəzifəlilərindən Mine Şəm oğulları İbrahim və Ömərlə birlikdə orada qalır. Evin bir hissəsini zindan etmişlər.

Siser zindanında qar təmizləyərkən tanış bir yolçu mənə yaxınlaşıb salam verir, hal-əhval tutub əlini uzadır. Onunla görüşəndə əlimə bir kağız verir və göz vurub deyir: "İbrahim Bituşiyəm".

Sərdəştin Bituş kəndindən, inqilabçı uşaqlardandır, onu uzaqdan tanıyıram. Tualetə gedib məktubu oxuyuram. Məktub Sərdəşt korpusundakı uşaqlardandır, yazıblar ki, özümdən muğayat olum, zindanın yerini, məhbusların və Komala qüvvələrinin sayını söyləyim. Məktubun cavabını necə verəcəyimi düşünürəm. Məlumatım çox deyil, qələmlə kağız da yoxdur. Çətinliklə bir qələm tapıb məktubun cavabını həmin kağızın arxasına yazıram. Məhbusların sayını, saxlanma tərzini, Komala nəzarətçilərinin sayını və qərargahın nişanlarını yazıb gözləyirəm.

Ertəsi gün hava almağa çıxanda İbrahim Bituş mənə yaxınlaşıb deyir: "Kak Səid, mən gedirəm Sərdəştə, ailənə bir sözün varmı?" Deyirəm ki, yox.

Görüşüb sağıllaşmağa gələndə ovcumdakı bükülmüş məktubu Komala nəzarətçiləri Kərim Mərvaninin, Fəttah Nəqədinin, Abdullah Kumeyinin və Sürud Kürdinin gözləri önündə onun əlinə qoyuram, alıb gedir.

Tehranın kürdcə yayımlanan radiosundan Rəhmətullah Əlipurun səsi gəlir, Kürdüstan əhalisi üçün xütbə oxuyur. Komala qüvvələri onu söyürlər. Ona qarşı ürəklərində sonsuz ədavət var. Əlipur Kürdüstanın Mütəhhərəsi kimi məşhurlaşmış, radiodan çıxış edir. O, doktor Çəmranın tövsiyəsi ilə Prezident aparatında və Nazirlər kabinetində işləyir, konstitusiyaya yazılmasında Kürd xalqını və Əhli-sünnə firqəsini təmsil edir.

Günlər xəbərsizlik içində, işgəncə və dindirmə ilə davam edir və hələ ki bitmək bilmir.

– Kimə işləyirsən? Kiminlə əlaqən var? İslam Respublikası barədə fikrin nədir? Bu pulu kimə verəcəkdin?

Axşamlar döyüb söyə-söyə Siser məzarlığına aparır, qorxudaraq etiraf almaq istəyirlər. Bilirəm ki, etiraf etsəm, ölümüm qaçılmazdır. Onlar dayanmadan deyirlər: "Etiraf elə, muzdur, satqın kürd".

O qədər vururlar ki, özləri də tövşüyürlər. Verəcək məlumatım yoxdur. İşgəncələr isə ağır və dözülməzdir. Bütün dustaqları vurub etiraf istəyirlər. Hamam və imkanların olmaması, bit-birə, yemək azlığı və antisanitariya şəraiti yaralarımın iltihabına səbəb olur.

Bir müddətdir ki, Məhəmməd Abbasini, Xəlil Rəhmanini, Mustafa Əhmədiani, Nəcməddin Rəstqarini və Məhəmməd Nikpini də Siser zindanına gətiriblər. Daha tək deyiləm. Oraları yaxşı tanıdığımıza görə qaçış planı hazırlayıram, palçıq divara bir neçə stəkan su töküüb çiy kərpicləri isladırıam ki, gecə divarı dəlib qaça bilim. Xəlil Rəhmanidən mənə kömək etməsini istəyirəm, amma qorxub planımı namərdcəsinə Komalaya xəbər verir. Yenə döyülürəm.

Qışın soyuğunda qaranlıq və rütubətli otaqda doqquz ay qalandan sonra qollarımı bağlayırlar, iki nəfər arxamca hərəkət edir və günbatan çağы Zab çayına çatırıq.

Bir qayığa minib çayın o tərəfinə keçirik. Axşam Bənəvə kəndinə girib Land Rover avtomobili ilə Piranşəhr-Sərdəşt magistralının kənarında yerləşən Mirabad kəndinə gedirik və orada saxlanıram.

Sərdəştin cümə imamı Molla Məhəmməd Əzimini də orada görüb təəccüblənirəm. Molla Əzimi mübariz ruhanilərdən idi, 1963-cü ildən şah rejiminin Sərdəştə

sürgün etdiyi ruhanilərlə əlaqəsi vardı; hər ay onlarla görüşür, iclas keçirirdi. O bu görüşlər sayəsində İmam Xomeyninin tərəfdarları sırasına qoşulmuşdu. Sürgün olunan ruhanilərdən biri də Ayətullah Cəvahir idi.¹

Molla Əzimi imanlı və mərifətli inqilab tərəfdarı idi, İmam Xomeyninin fərmanı ilə onun Sərdəşdəki nümayəndəsi və cümə imamı təyin olunmuşdu. Komala ona demişdi:

– Niyə dövlətin imamı olmusan?

– Mən inqilabdan öncədən imamam və Allah üçün namaz qılıram, – deyə cavab vermişdi.

Molla Əzimi deyir: "İslam ağacının qol-budağı qurumuşdu, kökünün də qurumasına az qalırdı. Birdən İmam Xomeyni ortaya çıxıb inqilabla bu ağacı suvardı; qol-budaqlarına can gəldi, indi də böyüyüb bütün dünyaya yayılır".

1980-cı ildə axşam evinə hücum edib onu Mirabada gətirmişdilər. Halbuki Demokrat partiyası bir il öncə oğlu Xalid Əziminin tutub girov kimi Albatan zindanına salmış, Molla Əziminin gəlib təslim olmasını tələb etmişdi. İndi isə hər ikisi zindandaydı: Xalid Demokrat partiyasının zindanında, Molla Əzimi də Komalanın.

İki gündən sonra Komalanın müxtəlif zamanlarda oğurladığı və hər üçü Sərdəştdə yuxarı sinif müəllimi olan Məhəmməd Nikpini, Qadir Şəmsabadini və Mustafa Salarini buraya gətirirlər. Onları görüb sevinir və təklidən çıxıram.

Mirabad kəndinin poçt idarəsi Komala qərargahına və əsirlərin zindanına çevrilib. Elektrik enerjisi kəsilib, kənd

¹ Ayətullah Cəvahir inqilabdan sonra Qərbi Azərbaycan vilayətinin şəriət hakimi vəzifəsinə təyin olundu.

qaranlıqdadır, amma Komala idarənin generatorundan istifadə edib qərargahı işıqlandırır.

Komala zindanının başçısı Əli Əbdəli təxminən 2 metr boyu və 200 kq-dan artıq çəkisi olan Molla Əzimini zorla qır çəlləyinə salıb içinə qar tökmək istəyir. Molla Əziminin iri cüssəli bədəni çəlləyə yerləşmir. Söyüb təhqir edə-edə məcbur edirlər ki, çəlləyin içinə girib əzab çəksin. Silahların qundağıyla başından vurur, “muzdur, muzdur” deyir, başına toplaşib gülüşürlər.

Bir neçə gündən sonra məni çağırır bir otağa aparır, gözlərimi bağlayırlar. Dörd nəfər təpik, taxta və silah qundağı ilə məni o qədər vurur ki, huşumu itirirəm, yıxılıb ayaqlarının önünə düşürəm. Bədənimə kabel zərbələri endirilir, qıvrılıb qışqırıram, amma səsim heç yerə çatmır. Dayanmadan vurub deyirlər: "De ki, pulu kimə gətirmisən?"

Özümə gələndə görürəm ki, başısağrı asılmışam, üzümə su çiləyirlər. Ayaqlarımı asma sərinkeşə bağlayıblar, başım az qalır döşəməyə dəysin. Özümə gəldiyimi görən kimi sərinkeşi işə salırlar, başısağrı halda sürətlə fırlanmağa başlayıram. Ürəyim bulanır və qusuram.

Yenə suallar başlayır:

– De ki, nə üçün gəlmisən? Kiminlə gəlmisən? Nə işin vardı? Kimlər dövlətə işləyirlər?

Onların da tanıdığı adamların adlarını çəkirəm.

– Bunları biz də tanıyıırıq. Qalanını de. Yüz min tümən az pul deyil. Bunu sənə kim verib? Nə üçün verib? Onunla nə edəcəkdin? Kimə verəcəkdin?

– Özüm yığmışam. Mən qaynaqçıyam, bərbərəm, gəlirim yaxşıdır. Pul özümündür, torpaq almağa gəlmişəm.

Qoca bir kişi mənə yaxınlaşır, vura-vura deyir:

– De ki, kim muzdurdur? Kim dövlətə işləyir?

Hirslənib deyirəm:

– Mən, atam, anam. Hamımız muzduruq, dövlətə işləyirik. Daha məndən əl çəkin. Bütün İran muzdurdur.

İşgəncə verməkdən yorulanda qollarımı açıb üzümdən öpür. Müqavimətim xoşuna gəlir, hörmətlə deyir:

– Niyə bu qədər əzaba dözürsən?

– Axı mən heç kimə işləmirəm. Sizə verəsi məlumatım da yoxdur. Bütün xalq muzdurdur və dövlətlə əməkdaşlıq edir. Əgər bacarırsızsa, gedin, bütün xalqı tutun, öldürün. Mən sizin əleyhinizə bir iş görməmişəm. Öz əqidəm var və özüm üçün möhtərəmdir. Necə ki, sənin əqidən də sənə möhtərəmdir. Niyə mənə casusluq və satqınlıq ittihamı vurursuz?

Əl-ayaqlarımı açır, amma bir həftə əzab çəkir, rahat nəfəs ala bilmirəm. Tualetə getmək imkansız olub, zənnimcə, qabırğalarım sınıb, nəfəsimi daraldıb. Yaralarım irinləyib üfunət iyi verir, dəhşətli qoxusuna özüm də dözə bilmirəm. Yanımdakılar da əzab çəkir, ürəkləri bulanır. Çay və sidiklə yaralarımı yuyur, “dezinfeksiya” edirəm!

Molla Əzimi dua oxuyub ağzının suyunu yaralarımaya sürtür. Bir neçə gün keçməmiş irinlər quruyur və yaralar sağalmağa başlayır. Dözürəm, iki-üç həftədən sonra isə yaxşılaşıb ayağa qalxıram.

Molla Əziminin ailəsinin davamlı səyindən, Komalanın Bukan şəhərindəki rəhbərlərindən olan doktor Cəfər Şəfiyə beş yüz min tümən nağd pul veriləndən sonra Molla Əzimi altı aylıq əsirlikdən azad olur.

İnqilabın qələbəsiindən sonra bəziləri hisslərinə qapılıb silahlanmış, qruplaşmalara qoşulmuşdular. Mənfi təbliğat

apararaq qruplaşmalarla salamlamış, onlara hər hansı kömək etmiş hər kəsi hədələmiş, demişdilər ki, korpusun əlinə keçsələr, edam olunacaqlar. Əhalinin belə mənfi cəhəti olan əksəriyyəti aldanmış, öz aləmlərində korpusun əlinə keçməməkdən ötrü onlara qoşulmuşdular. Onlar düşünürdülər ki, şəhərdə və kənddə qalsalar, bir gün korpus tərəfindən tutulub dar ağacından asılacaqlar. Bir qrup nadan da vəzifə, silah və qız-oğlan məhdudiyyəti olmayan sərsəri həyat vədi ilə Komalaya qoşulmuşdu. Bu hiylələr nəticəsində sadələvh insanlar Komalanın tələsinə düşmüş, korpusla yeni döyüşlərə girmiş, qara qovluqlarını qalınlaşdırmış, özlərinə qayıdış və tövbə yolu qoymamışdılar. Yalançı təbliğatlara aldanmış, amma heç bir cinayət törətməmiş çoxlu insanlar isə onların əxlaqsız məramlarını, korpusun mülayim və humanist rəftarını görəndən sonra yavaş-yavaş təslim olur, qruplaşmalara qarşı silahlanırdılar.

İnqilabdan sonra o bölgənin hakimiyyətə ehtiyacı vardı. Dövlət idarələri və hərbi hissələr əks-inqilabçıların əlinə keçəndə isə əhalinin onlara tabe olmaqdan başqa yolu qalmırdı. Fəhlə və kəndli təbəqəsinin dolanışığa ehtiyacı vardı, bundan ötrü isə hakim qruplaşmalarla əməkdaşlığa məcbur qalırdılar. Hər bir tayfa və milliyyət zəhirdə Demokrat partiyasının millətçi təmayülləri və ya Komalanın sosialist görüşləri ilə razılaşırdı ki, canlarını qorusunlar və digər qrupların təcavüzündən uzaq qalsınlar. Əhalinin gündəlik həyatında bir növ ehtiyat və məsləhətə əsaslanan əməkdaşlıq formalaşmışdı. Həm hamıyla idilər, həm də heç kəsle. Ağır şərait onları ikibaşlı oynamağa məcbur edirdi, çarəsizlikdən əməkdaşlıq yolunu tuturdular.

Bölgənin dindar əhalisi siyasətdən uzaq idi. Əks-inqilabçılar onların millətçi qanlarını təhrik etməkdən ötrü nə qədər mənfi təbliğat aparırdılarsa, özlərinə cəlb edə bilmirdilər. Onlar ölkədə İslam quruluşunun yarandığını görür, qruplaşmalara qoşulub Allaha və Peyğəmbərinə qarşı çıxmaq istəmirdilər. Lakin əks-inqilabçıların silahlı adamları zorla insanların evlərinə girir, onların məsləhətə əsaslanan müvəqqəti köməklərindən istifadə edirdilər. Zavallı əhali qatırlarını yük daşımağa aparmasınlar, inək və qoyunlarını İslam Respublikasının tərəfdarı və muzzuru adı ilə müsadirə etməsinlər deyə onların istəkləri ilə razılaşımağa, onlarla zahiri əməkdaşlığa məcbur olurdu. Komala bac, Demokrat partiyası vergi istəyir. Xalq mücahidləri və Xəbat əhalinin mal-mülkünü Allah yolunda cihad adı altında müsadirə edir. Əhali onların ədavət odunda yanmasın deyə suya sığır, amma onların cinayətlərinə qərql olur.

Komala qüvvələri bir kəndə girəndə Demokrat partiyasının tərəfdarlarının evlərinə gedir, öz xərclərini rəqib tərəfdarlarının boynuna qoyurlar ki, özlərinkilər ziyan görməsinlər və narazı qalmasınlar. Demokrat partiyası da əksini edir: öz qüvvələrini Komala tərəfdarlarının evlərinə göndərir. Bir-birinə gücləri çatmayanda isə döyüşçülərini bitərəf adamların evlərinə göndərib onları xərcə salır, incidir və özlərinin döyüş xərclərini azaldırlar.

Əhali üç qrupa bölünüb: Komala tərəfdarı, Demokrat partiyasının tərəfdarı, bitərəf dəstə. Əks-inqilabçıların əsas xərci bitərəf və adamsız dəstənin üzərinə düşür. Onlar bütün qruplaşmalara bac ödəyirlər. Hər bir qrup öz xərcini rəqib qrupun boynuna salıb onu zəiflətməyə çalışır, amma qarşı tərəf öz tərəfdarlarını dəstəklədiyinə görə çarəsiz

qalib bitərəf əhalinin ərzaqını talayırlar, heç kim də etiraz edə bilmir.

Kəndlərdəki bitərəf adamların ad və ünvanları məlumdur. Əks-inqilabçıların çörək və xörəkləri onların boynuna düşür, mal-mülkləri, uzunqulaq və qatırları oğurlanır, dadlarına çatacaq bir kəs də yoxdur. Komalanın şüarı belədir: "Bitərəf bışərəfdir!"

Komalanın alçaq təbliğatı nəticəsində əhalinin bir qismi çarəsiz qalıb onlara tərəf keçir, amma Kürdüstanın əksəriyyətini təşkil edən vicdanlı və qeyrətli əhaliyə bışərəflik damğası vurulur, onlar təhqir eşidir, amma bitərəf qalib əcnəbiyə muzdur olmamağı üstün tuturlar; onlar əzab çəkir, təhqir olunur, mal-mülklərini itirirlər, amma satqınlığa və vətənə xəyanətə əl atmırlar.

Dinsizlər heç nədən çəkinmirlər. Onlar təbliğatlarında deyirlər: "Özün əkdinin ağacın meyvəsini gərək özün dərəsən! Ata evində həddi-buluğa çatmış qızdan ilk növbədə ata bəhrələnməli, istifadə etməlidir!"

Komala qüvvələrindən iki nəfər¹ öz bacıları ilə cinsi əlaqəyə girmiş, Komalada fəsadı və şərəfsizliyi yayaraq təşkilat məsələsinə çevirmişlər. Dindar Kürdüstan əhalisi bu rüsvayçılığı görəndə Komala gözdən düşür, rəzilliyi dillər əzbəri olur, insanlar hər şeyi başa düşür və sürətlə ondan uzaqlaşmağa başlayırlar. Onlar düşünürlər ki, insan heyvan nəslindəndir və heyvani əlaqələrə malik ola bilər. Gənc qız və oğlanların məhdudiyyətsiz şəkildə bir-birinə qarışdığı açıq mühit cinsi fəsadların genişlənməsinə səbəb olub, onların bel çantalarında və qaldıqları yerlərdə hamiləliyin qarşısını alan vasitələr çox görünür.

¹ İranda yaşayan ailə və qohumlarına görə onların adları qeyd olunmamışdır.

Onlar qəsdən qız və oğlanlara müştərək tapşırıqlar verib dağlarda və səngərlərdə qanunsuz əlaqələrinə şərait yaradır və bunu genişləndirirlər. Adətən tapşırıqlara və gecə əməliyyatlarına bir kişi iki qadınla, bir qadın iki kişi ilə, ya da iki qadın üç kişi ilə gedir.

Bəziləri evlənsələr də, uşaqları ola bilməz və təşkilatın əmri ilə xanımlarını gecə vaxtı başqa bir kişi ilə tapşırığa göndərməyə borcludurlar.

Onlar cəmiyyətdə belə həyasız münasibətlər yaymağa çalışır, amma müsəlman kürd xalqının müqaviməti ilə üzləşirlər. Bəzi kəndlərdə kişiləri hökumətin casusu adı altında tutub zindana salır və ailələrinə qarşı hörmətsizlik edirlər.

Bölgə tayfalarından çoxları silahlı qruplaşmaların zülmündən təngə gəlib Müsəlman Kürd Peşmərgələr Təşkilatına qoşulur, cihad yolunu tutub əks-inqilabçılara qarşı vuruşurlar. Pasdarların İslama uyğun rəftarı, mərdliyi və cəsarəti müsəlman əhalinin geniş miqyasda onlara cəlb olunmasına səbəb olur, Əşirət bəsiçi və diversiya qrupları formalaşır, əks-inqilabçılara qarşı mübarizə başlayır və onlar kəndlərə geri çəkilməyə məcbur olurlar.

Cəmiyyətin orta təbəqəsi və mülkədarlar əks-inqilabçıların zülmünə dözə bilməyib silahlanır, tayfalıqla dövlətə qoşulurlar. Tayfa başçıları və mülkədarlar ələ keçəndə bütün mal-mülklərini müsadirə edir, özlərini camaatın gözü önündə heyvan kimi dördəyaq gəzdirirlər. Komala qüvvələri onların bellərinə minir, uzunqulaq kimi "hoşa, hoşa" deyir, ibrət olsun deyə hamıya nümayiş etdirirlər.

Demokrat partiyasının hörmətsizliyi nəticəsində Məhabaddakı Məngər əşirəti hamılıqla dövlətə qoşulub əks-inqilabçılara qarşı qiyam edir. Balanzab kəndindən

Ömər Balani bir tayfa başçısının belinə minib onu uzunqulaq kimi məhəllədə gəzdirmişdi. O, sonralar vicdan əzabından dövlətə təslim oldu, axırda isə aqlını itirdi.

Kimliyi bilinməyən, əllərinə top, tank və silah keçib özünü itirmiş bu adamlar Kürdüstanda cinayətlər törətmiş, heç kim mane ola bilməmişdi. İndi isə vəziyyət dəyişib, süquta doğru gedirlər.

Əsirliyimdən bir ildən çox keçir. Çoxları Komalanın mərkəzi zindanını tərifləyib deyirlər: "Mərkəzi zindan cənnət kimidir. Orada qoyun kəsirlər, dustaqlara ən yaxşı yeməklər, geyimlər və digər imkanlar verirlər. Onlar gecə-gündüz dərs oxuyub tələbə kimi məzun olurlar. Orada bütün əyləncə və rifah imkanları var, oraya düşən hər kəs bəxtəvərdir!"

Komalanın nəzarətində olan bütün düşərgələri və yollardakı qərargahları öyrəndiyimə görə mənə qarşı həssas olublar. Varlığım onlar üçün təhlükəlidir. Ürəyim istəyir ki, mərkəzi zindana gedim, naməlum durumdan xilas olum və edamdan qorunum.

Əsirliyimin ikinci ilində, qışın ortalarında qollarımı və gözlərimi bağlayırlar, yola düşürük. İki keşikçi öndən gedir, ikisi də arxamca gəlir. Məni elə təhlükəli adam sanırlar ki, özləri də qorxurlar. Keşikçilər məsafəni qoruyur, mənə yaxınlaşmırlar. Gündüzlər yol gedir, gecələr kəndlərdə qalıyıq. Yalnız xörək yeyəndə və tualetə gedəndə qollarımı açırlar.

Yolda məni döyməklə, ələ salmaqla ürəklərini boşaldırlar. Divalan kəndinə girməzdən öncə paltarlarımı soyundurub mənə yaraşılıq hərbi forma verirlər. Qəşəng pilot dəstini geyəndə təəccüblənirəm. Yaraşılıq idim, daha da yaraşılıq oluram!

Əhali pilotlara böyük ədavət bəsləyir. İranlı helikopterlər əks-inqilabçıların mövqelərinə hücum edib maşınlarını vuranda səngəri olmayan terrorçular camaatın inək və qoyun sürüləri arasında gizlənir, heyvan kimi dördayaqlı gedirlər. Onların bu taktikalarına bələd olan pilotlar da heyvanlara atəş açıb əks-inqilabçıları inək və qoyunlarla birlikdə öldürürlər. Sonra da qruplaşmalar camaat arasında belə təbliğat aparırlar:

"İslam Respublikası Kürdüstan əhalisinin inək və qoyunlarını da sağ buraxmır, o ki qala adamlarına. Hamını öldürəcəklər. Axı yoxsul və yazıq camaatın inək və qoyunlarının nə günahı var! Hamısı namərd pilotların işidir. Onlar sizin rahat yaşamanızı istəmirlər; istəyirlər ki, yoxsul qalasız, acından öləsiz. Buna görə inək və qoyunlarınızı vururlar. Onlar heyvana da rəhm eləmirlər, Kürd xalqını məhv etmək istəyirlər. Ey Kürdüstan əhalisi, yaşamaq üçün yeganə yol Komala təşkilatına qoşulmaqdır!"

Pilot paltarında gözübağlı şəkildə Divalan kəndinə giririk. Mənə doğru hücum çəkən insanların səsinə eşidirəm. Məni aparanlar camaata deyirlər: "Ay camaat, rejimin muzdur pilotlarından birini tutmuşuq. Sizin inək və qoyunlarınızı öldürən namərd budur!"

Qəzəbli camaat mənə hücum edib öldürülmüş inək və qoyunlarının qisasını almaq istəyir. Qadınlar uzun çörəkçi taxtalarıyla canıma düşürlər. Bir qarı deyir: "Bu köpək oğlu namərdi vurun. O, mənim sarı inəyimi öldürüb!" Biri belin dəstəyini başıma çırpıb deyir: "Rəhimsiz qatil, niyə keçimi öldürdün?" Bir başqası dillənir: "Qatırımın balasını saldın. Allah sənə lənət eləsin, əclaf!"

Baş-gözümdən qan axır, gözübağlı sağa-sola dönür, yerə yığılıram. İnək, qoyun və keçilərinə görə başıma

vurur, qarğış edirlər. Döyülür, "yağlı" söyüşlər eşidirəm. Bəzi sözləri mənə gülməli gəlir. Uşaqlar mənə daş atır, gülüşürlər. Məni bir saat qəzəbli camaat arasında gəzdirib çoxlu təbliğat aparırlar, eşitmədiyim söz qalmır. Axırda pilləkənlə qalxıb bir otağa girirəm. Səsdən anlayıram ki, ətrafımda çoxlu adam oturub. Komala qüvvələrindən biri deyir: "Yoruldu, divara söykən".

Söykənmək üçün arxaya getdiyim yerdə tarazlığımı itirib kürəyi üstə yıxılıram və bu zaman qəhqəhə səsləri başıma dolur. Gülüş səsləri məni incidir, özümü toparlayıb bilirəm ki, otağın ortasında oturmuşam. Kürd olduğumu bilməyib kürdə mənə demədikləri söyüş qalmır.

Bir qədər sonra qollarımı və gözlərimi açırırlar. Görürəm ki, Divalan kənd məscidinin içində oturmuşam, camaat ətrafıma toplaşib. Mənə ayranla çörək verirlər; yeyirəm. Yolları və coğrafi nöqtələri yaxşı yadımda saxlayıram. Hələ korpusla əməkdaşlıq etdiyimi bilmirlər.

Yenə yola düşüb Divalandan çıxırıq. Ağlan kəndinin yanından keçib Bərdəsur çayına doğru irəliləyirik. Ensiz heyvan cığırlarıyla piyada və qolları bağlı halda gedirəm, dağ keçidlərini və zirvələri arxada qoyub günbatan çağında Bərdəsur kəndinin yaxınlığına çatırıq.

VI

Naməlum yolçuluqlar

Qönçə xalayla və qucağımdakı körpə ilə yola düşdük. Kəndbəkənd gəzib Səiddən əsər-ələmət axtarırdıq. Komalanın qərargahı olan yerlərə gedib soraqlaşırıdık. Qorxu içində Demokrat partiyasının və digər əks-inqilabçı qruplaşmaların qərargahlarına da baş çəkib Səidi soruşurduq.

Çoxlu şeyiələr yayılırdı, hər gün daha çox nigaran qalırdıq. Biri deyirdi ki, edam edəcəklər; biri deyirdi ki, ona iş kəsiblər.

Mam Rəhmanı, ya da qohumlardan hansısa kişini özümüzlə aparmağa qorxurduq. Çünki kişiləri həbs edə bilərdilər və problem daha da böyüyərdi. Əli də evdəki uşaqlara, bacılarına baxırdı. Qönçə xalayla birlikdə daim kəndləri dolaşırdıq.

Çətinliklə özümüzü Mirabad kəndinə yetirdik. Dedilər ki, Səid orada zindandır. Komalanın qərargahına getdik, amma zindanın rəisi Əli Əbdəli görüş vermədi. O, Rəhmət

Baneyi və Məhəmməd Şərif Əmini nalayiq sözlər işlətdilər, narahat oldum. Əslində, nə dediklərini anlamırdım, amma xoşagəlməz davranış tərzləri məni narahat edirdi. Onlar deyirdilər ki, bacı ilə qardaş evləyə bilərlər. Mən dindar ailədə böyüdüyümə görə bu sözlərdən narahat olurdum. Çirkin, əxlaqsız baxışları vardı, gözlərinə baxmamağa çalışırdım. Onlar İslam Respublikası quruluşu ilə hər hansı əlaqəsi olan hər kəsi təhqir etmək, ona zərbə vurmaq istəyirdilər. Zərbənin isə mənəvi, fiziki, maddi və ya əxlaqi olmasının fərqi yox idi.

Onlar mənə dedilər: "Sən yalançı və savadlısan, niyə bizimlə əməkdaşlıq etmirsən? Biz kürd xalqı üçün vuruşuruq. Gərək sən də bizimlə əməkdaşlıq edəsən. Rejimin adamlarını göstər, məhv edək. Sən də ərimlə əlbirsən, dövlət müəllimisən, niyə əcnəbiyə xidmət edirsən?"

- Bir ailənin başçıya ehtiyacı var. İran xalqının da başçı və rəhbərə ehtiyacı var. Siz niyə bütün İran xalqı ilə vuruşursuz? İranın rəhbəri İmam Xomeynidir, hamı ona tabe olur. Biz də tabeyik. Əgər bu, cinayətdirsə, mən də ərimlə əlbirəm və siz gərək bütün İran xalqını öldürəsiniz! – dedim.

Hırlənib kobud sözlərlə üstümə çımxırdılar, amma yerli olduğumuza, bir-birimizi tanıdığımıza görə heç nə etmədilər. Fatehi soyadlı biri vardı, qonşumuz idi. Bacısı Quran müəllimi idi. Bir məhəllədə böyümüşdük, digər bacıları ilə də dost idim. Buna görə mənə əl qaldırmağa cürət etmədilər, amma məsxərəyə qoyub təhqir etdilər. Elə bildirdilər ki, on altı yaşım olduğuna görə zahirdə xoşa gələn əxlaqsız məsələlərlə məni aldada bilərlər. Özüm də vəziyyətdən çıxmaq üçün dedim: "Mən hələ uşağam, İslam Respublikası barədə fikir yürüdə bilmərəm, buna

savadım çatmır. Mən bura ərimi görməyə gəlmişəm. Atam da öz işiylə məşğuldur, siyasətlə işi yoxdur".

Qane olub məndən əl çəkdilər, amma görüş vermədilər.

Bir neçə aydan sonra yenə Qönçə xalayla birlikdə Mirabada getdik. Gecəni kənd sakinlərindən birinə qonaq olduq. Gecə qızım tualetə getmək istədi. Qaranlıqda həyətə düşdüm, tualetə tərəf gedəndə ayağım sürüşdü, quyunun ağzına qədər diyirləndim. Bir əlimlə Leyladan yapışdım, o biri əlimlə quyunun kənarından. Ayaqlarımı da quyunun divarlarına qıfilladım ki, içinə düşməyəm. O qədər qışqırıb haray-həşir saldım ki, ev sahibi gəlib bizi xilas etdi. Dizlərim yaralanıb qanadı. Səhər çağı Komalanın qərargahına gedəndə də namərdlər Səidin harada olduğunu, başına nə gəldiyini söyləmədilər. Deyəsən, Mirabaddan aparmışdılar. Yenə onu görmədən geri qayıtdıq.

VII

Bərdəsur

Bərdəsur çayı İranın Bərdəsur, Məzrəə, Dövlətu və Qasimrəş kəndlərindən keçib İraqın Nukan kəndinə girir. Çayın dolanbac kənarı ilə gedib Bərdəsur kəndinə yaxınlaşdıq. Dağlarla hasarlanmış, hündür təbii divarların arasında qalmış dərin bir dərədə Komalanın qərargahına – ikimərtəbəli bir tikilinin kiçik bir otağına girirəm. Əynimdəki pilot geyimini çıxarırlar. Qəlyan çəkən qısaboy və uzunbiş qoca kişinin yanar kömürünün qarşısında dizi üstə otururam. Keşikçi onu kak Saleh çağırır. Oturan kimi məndən soruşur:

- Bilirsən bura haradır?
- Bilmirəm.
- Bura Komalanın mərkəzi zindanıdır. Buranın qanunlarını bilirsən?
- Xeyr.
- Buranın qanunları var, onlara əməl etməlisən. Dustaqlarla çətinlikdən, işgəncələrdən danışmağa haqqın

yoxdur. Əgər tez islah olub əqidəni dəyişsən, azad olunacaqsan.

– Mən nə etmişəm ki, islah olum?! Məni nə üçün tutduqlarını belə bilmirəm.

– Yalnız öz işinlə məşğul ol, heç kimlə səmimiləşmə. Bölgənin məlumatlarını kimsəyə verməyə haqqın yoxdur, – deyir, sonra keşikçiyə baxıb əlavə edir: – Yaxşı olar ki, onu başa salasız. Kəlləsi havalıdır.

Keşikçi qolumdan tutub məni birinci mərtəbənin anbarına aparır, yumruq-təpiklə döyə-döyə deyir: "Burdan quş da qaça bilməz. Çalış, qaçmaq həvəsinə düşməyəsən. Əgər ayağını yorğanından artıq uzatsan, mən biləcəm sənə neyləyəcəm. Bölgənin məlumatlarını dustaqlara söyləməyə haqqın yoxdur. Burda polkovnik, pasdar, bəsicilə yoxdur, ordu zabitləri var. Onlarla dostlaşmamalısan. Əgər onlarla əlaqən olsa, vay halına!"

Oranın mərkəzi zindan olduğuna inana bilmirəm. Bütün yalançı təbliğatlar beynimdən çıxır, başa düşürəm ki, xilasım mümkün deyil. Bir bataqlığa düşmüşəm. Qolumdan tutub məni dörd kamerası olan ensiz dəhlizdən keçirir və bir kameraların dəmir qapısını açıb içəri itələyir. Keşikçinin fənlərinin işığında görürəm ki, iki cərgə dustaq yatıb. Ah-ufuma, iniltimə oyanıb qapının ağzında mənə bir yer açırlar, qərbcəsinə küncə qısılıram. Arıq bir yeniyetmə mənə yaxınlaşır, üstümə adyal sərir və xoşgəldin deyir.

Elə bilirdim ki, xüsusi bir yataqxanaya girəcəm, orada çoxlu imkanlar olacaq. Komalanın mərkəzi zindanı haqda bütün təsəvvürlərim alt-üst olur, yorğunluqdan və təqətsizlikdən uzanıram. Köhnə sınıqların və yeni yaraların yeri incidib məni yatmağa qoymur.

Sübh tezdən yarıyuxulu halda görürəm ki, iyirmi dustaq kiçik bir kamerada brezent çadırının üstündə, qara ordu adyallarının altında yatmışdır.

Hər kəs çanta və boğçasını başının altına qoyub yuxuya gedib. Onlar oyanandan sonra bilirəm ki, daha çox yerli adamların saxlandığı öncəki zindanlardan fərqli olaraq, buradakıların əksəri kürd deyil, farsca danışır. Hərbçi, polis, müəllim, mühəndislər və müsəlman kürd peşmərgələri arıq, zəif, gücsüz və pərişan halda yan-yana uzanıblar.

Yerlərindən qalxmağa taqəti olmayan solğun adamlardır. Kamera başçısı ağa Yədullah mənə yaxınlaşıb hal-əhval tutur, ancaq kürd olduğumu biləndən sonra yavaş-yavaş uzaqlaşır gedir. Gecə adyalımı üstümə atmış bəsicı Kiyanuş yaxınlaşıb halımı soruşur və deyir:

– Gecə vəziyyətin pis idi, sübhə qədər zarımisan.

– Bədənim ağrıyırdı.

– Yaralısan?

– Hə.

– Döyüşdə yaralanmısan?

– Yox, dağdan yıxılmışam.

Ehtiyatı əldən vermirəm, bilirəm ki, hər yerdə xəbərçi var. Kürd dustaqlar az hallarda etimadı doğruldurlar, daha çox, Komalanın əməkdaşı olurlar, təşkilatlarına itaətsizliyə görə həbs olunmuşlar. Onlar Komalaya xəbərçiliklə həbsdən qurtuluşlarına yol axtarır, belə xoşagəlməz işlərlə sədaqətlərini sübuta yetirib azadlığa çıxmaq istəyirlər.

Keçmiş Komala üzvlərindən Saleh Mərivani, Nadir Mərivani, Teymur və Bəxtiyar çox tezliklə mənimlə dostlaşırlar, amma ehtiyat edib məxfi məlumatları onlara vermirəm.

Qarda-boranda nəzarətçilərlə birlikdə icbari işə, qar təmizləməyə, təndir, mətbəx, habelə otaqlardakı soba üçün odun doğramağa gedirik, meşədə ağacların budaqlarını qırıb zindana daşıyıırıq.

Kiyanuş qardaşıyla və sinif yoldaşı Həsənmuradla birlikdə Komalaya əsir düşüb, bir ildir onlardan ayrı və qardaşının taleyindən xəbərsiz qalıb. Yazıq hər bir qapını döyür, amma qardaşından dəqiq bir xəbər öyrənə bilmir. Dustaqlar arasında bəzi şayiələr yayılıb, amma Komala Kiyanuşun onları bilməsinə icazə vermir.

Bu bəsiçi yavaş-yavaş etimadımı qazanır, qardaşını soraqlayır. Yaşı azdır, sevimli və qəmli çöhrəsi var. Hörmətlə davranır, vaxtını daha çox, sükutla keçirir. O, zindanda İslam Respublikasının simvoluna çevrilmişdir. Xəbərçi və satqınlar özlərini Komalaya göstərməkdən ötrü ona qarşı kobudluq edirlər. Lakin Kiyanuş onlara baş qoşmur, əzablara dözüür, qardaşı və Həsənmurad üçün çox darıxır. Çox vaxt yerlisi Məhəmmədrza Əziminin yanında olur. Əzimi də imanlı, etimadlı və vüqarlı adamdır.

Səftər Məhəmmədi, Yədullah Mütləq və Məhəmmədəli Bəyan ötən il dustaqların bir qismi ilə birlikdə zindanın döşəməsini qazıb gecə vaxtı qaçmış, yolda Demokrat partiyasının pusqusuna düşmüşdülər, bir neçə nəfər şəhid olmuşdu. Bir müddətdən sonra bu üç nəfər Komalanın zindanına qaytarılmışdılar. Onlarla səmimi münasibət qurmaq istəyirəm, amma kürdlərdən ehtiyatlanırlar. Müəllim olmuş, Kürdüstanın kəndlərində işləmiş, orada da Komalanın əlinə keçmişlər. Onlar ağır durumlar yaşamışlar, hər an edam edilə bilərlər. İki ildir zindandadırlar, azadlıqlarına ümid yoxdur.

Kas Saleh zindanın rəisi, kak Camal onun icra, kak Məhəmməd də mədəni-tərbiyəvi işlər üzrə müavinidir.

Məhəmməd dustaqlara marksist-kommunist ideologiyasına dair dərslər keçir. Zavallı dustaqlar onların bütün nəzəri bəhslərini gözübağlı qəbul etməyə, şəkk-şübhə etməməyə məcburdurlar. Tənqid və ya tənqidi sual dövlət muzduru olmaq anlamına gəlir və həbs müddətini artırır.

Bit, birə və siçan canımıza bəla olub, antisanitariya şəraiti və yanlış qidalanma acınacaqlı vəziyyət yaradıb, pomidor şorbası, kartof, lobyə suyu və noxud suyu əsas xörəklərimizdir. Bir qrup azad olub dustaqların məktublarını ailələrinə aparır.

Bir neçə gündən sonra soyuğun qılınc kimi kəsdiyi bir qış axşamında Kürdüstanın kəndlərində dərs keçən və keçənlik qaqaq qrupunun üzvlərindən olmuş qumlu müəllim Məhəmmədəli Bəyanı özünü korpus əsgəri kimi təqdim edən, ancaq Komalanın pasdar hesab etdiyi bocnurdlu Mahmud Səffarianla birlikdə aparıb edam edirlər.

Bir həftədən sonra da hər ikisi Kirmanşah Quruculuq cihadı təşkilatının üzvü olmuş və Kürdüstan kəndlərində körpü tikərkən yaxalanmış Bəhrüzla İbrahimi aparıb edam edirlər.

Belə gərgin vəziyyətdə Tehran radiosundan yayılan bir xəbər bütün həyat həvəsimi məhv edir. Rəhmətullah Əlipur maşınla Tehranın Seyyidan Xəndan körpüsündən keçərkən əks-inqilabçı Furqan¹ təşkilatının üzvləri ona bir məktub verirlər. Məktubu oxuyanda isə Uzi silahıyla atəş açıb onu şəhadətə yetirirlər. Məşhur və mübariz Əhli-sünnə ruhanisi olmuş, gənc yaşında Molla Səidin yanında

¹ Əks-inqilabçı və terrorçu qruplaşmalardan olan Furqan təşkilatı Şəhid Mürtəza Mütəhhəri də daxil olmaqla çoxlu inqilabçıları şəhadətə yetirmişdir.

ictihad dərəcəsinə çatmış Rəhmətullah Əlipur 8 fevral 1982-ci ildə 27 yaşında şəhadət məqamına nail olur.

Mənə açıq hava qəbul etməyə icazə vermirlər. Nəzarət altındayam, məhdudiyyətim digərlərindən artıqdır. Əsirlər əqidələrini açıqlamırlar, amma mərd insanlardır, bir-birinə hörmət edirlər. Özünü Komala tərəfdarı kimi qələmə verib tez azad olmağa can atan bir neçə kürdü çıxmaq şərtilə hərbi və dövlətə bağlı uşaqlardan heç kim casusluq etmir, özünü alçaltmır və yoldaşını satmır. Komala əsirləri azad etmək üçün onların əqidələrinin dəyişməsinə gözləsə də, heç kim belə rəzil addımı hətta zahirdə də qəbul etmir; əsirlik əzablarına dözür, amma əqidələrini dəyişdirmirlər.

Kameranın təmizlik işlərini növbə ilə görürük, qabları açıq ərazidə, dağın yamacındakı yoxuş hissədə yerləşən hovuzda yuyuruq. Mənim növbəm çatanda Komala döyüşçülərindən Abdullah Şahin yaxınlaşıb yavaşca qulağıma pıçıldayır: "Kak Səid, özün üçün bir şey fikirləş!"

O, bizim uzaq qohumumuzdur, Komala üzvü olsa da, hələ qohumluq duyğusu qalır və səmimi şəkildə vəziyyətimin ağır olduğu barədə xəbərdarlıq edir. Demək istəyir ki, tezliklə edam ediləcəyəm. Bilirəm ki, azadlığım Komalanın təşkilati işlərinin, mühüm fiqurlarının adlarının, qərargahlarının və nəzarətlərində olan müxtəlif yerlərin üstünün açılması deməkdir və bu, onlara baha başa gələ bilər. Onlar mənim azadlığım ilə bütün bu məlumatların dövlətin əlinə keçməsinə razı olmazlar. Əsirlərin çoxu harada saxlandıklarını, Komalanın imkanlarının hansı bölgələrdə mərkəzləşdiyini bilmədiklərinə görə azadlıqları Komala üçün çox da təhlükə yaratmır. Bölgəni tanıyan yerli adamları azad

etmək isə Komala üçün təhlükəlidir. Onlar belə bir səhvə yol verməməyə çalışırlar.

Bəzi əsirlər mənə yaxınlaşıb bölgənin yollarına dair məlumat istəyirlər. Mən Komalanın bu məsələlərə həssas yanaşdığını və insanlara etibar etməməli olduğunu bildiyimə görə belə məlumatları vermirəm. Lakin lazımi informasiyaları Urmiyanın polis komandiri, habelə diribaş və imanlı kişi olan, öz qüvvələri ilə birlikdə Komalanın pusqusuna düşmüş mayor Firuz Gülşəniyə söyləyirəm ki, lazım olanda istifadə etsin.

Bahardır, əsirliyimdən on doqquz ay ötür və hələ ailəmdən heç bir xəbərim yoxdur. Söda ilə Leylanı, Yadigarı və bacılarımı xatırlayıram, atam və anam üçün darıxıram. Mustafanın şəhadətindən sonra ailəmizin ümidi mənəydi, mənə zindandayam və onların hansı halda olduqlarını bilmirəm. Bəlkə də onları bir də görməyəcəyəm. Lakin arxayınam ki, qardaşım Əli başları üstədir. O, yeniyetmə və azyaşlı olsa da, valideynlərimin ümididir. Onun varlığı ailəmiz üçün dəyərlidir, onlara təsəlli verir.

Məyus fikirlərə dalır, özümü pis hiss edirəm. Qərara gəlirəm ki, daim çalışım və heç vaxt ümidimi itirməyim. Gərək qaçış planı hazırlayıb bəxtimi sınayım. Gərək hərəkət edib hər şeyi Allaha tapşırım. Nə baş versə, deməli, qismətim də odur.

Heç kimə inanmaq olmaz. Xəbərçilər kameralar və dustaqlar arasında münasibətlər barədə anbaan Komalaya məlumat ötürürlər. İslam Respublikasının tərəfdarlarını hərəkət və davranışlarından müəyyən etmək mümkün olsa da, ortada can məsələsi olduğuna görə hər adama bel

bağlamaq olmaz. Çoxlarının yalnız hay-küyü var, ilk fürsətdə qorxub digərlərini qurban verirlər.

Bütün əsirlər qəbul edirlər ki, Komalanın zindanından quş da qaça bilməz. Lakin mən bəxtimi sınamaq istəyirəm. Burada qalmaq ölüm deməkdir.

Vəziyyəti araşdırıb qaçış planı hazırlayıram. Bu barədə müsəlman kürd peşmərgə kak Əmin Baneyi ilə danışırım. O qorxub razılıq vermir. Lakin Kiyanuş Gülzar müsbət cavab verir. Əlli əsir arasında bu bəsicı yeniyetməyə etimad etməyə məcburam. Rəftarı sədaqətli olduğunu, sözünə əməl edəcəyini göstərir, amma fiziki baxımdan zəifdir, qorxuram ki, məsələnin üstü açılsa, işgəncəyə dözməyib ölər. Digər tərəfdən, bir ildir əsir olduğuna görə bir dəri, bir sümük qalıb, qar-boranda dağlarda hərəkət edib mənimlə birlikdə qaçacağından gözümlə su içmir.

Kiyanuş ağır durumdadır, gördüyü hər kəsdən qardaşını soruşur. Ruhlansın, özünə gəlsin deyər qardaşını Mirabadda gördüyümü söyləyirəm. İnanıb sevinir. Özimi Nəbatəli ilə Həsənmuradın taleyindən pis xəbərlər eşidib, amma Kiyanuşa deməyib. Çünki Komala bu iki nəfər barədə məlumatların Kiyanuşa çatmasına icazə vermir.

Komala deyir ki, Kiyanuş uşaqdır, gərək islah olunsun, sonra onu azadlığa buraxaq. Lakin onun xarakterləri Komalanın məramlarıyla uyğun gəlmir, o, əzab və ittihamlara bəsicı səbri ilə dözür. Bir-iki dəfə onu edam etmək istəmiş, yaşının azlığına görə təxirə salmışlar. O, zindəndə yeganə bəsicidir, Komala üçün çox dəyərlidir. Onun varlığı dövlətin zindandakı Komala tərəfdarlarının edamına mane ola bilər. Əgər dövlət həbsxanadakı Komala tərəfdarlarını edam etsə, onlar da Kiyanuşu edam edərlər. Əgər dövlət Komalanın tərəfdarlarını azad etsə, onlar da ordunun bəzi hərbi və əsgərlərini azad edərlər,

amma Bəsic üzvü olan Kiyanuşu azad etmələri qeyri-mümkündür. Dövlət terrorçuları edam etdikdə isə onlar da bəsiciləri edam edərlər. Hər halda, Kiyanuşun gələcəyi qaranlıqdır və Komalanın ondan əl çəkməsi real görünmür.

Komala Kiyanuşu dövlət həbsxanalarındakı tərəfdarları ilə dəyişdirmək üçün saxlayıb. Lakin uzun müddətdir ki, mübadilə baş tutmur, dövlət Komalanın tələbləri ilə razılaşmır, terrorçu qruplaşmaları rəsmən tanımadığına görə onlarla mübadiləyə girmir.

Qardaşı Nəbatəli Kirmanşah korpus təcridxanasının rəhbərlərindən olmuş, kimliyi və vəzifəsi Komala qüvvələri tərəfindən müəyyən edilmişdi. Zaman ötdükcə bir-birimizə daha çox inanırıq və həyatı barədə mənə məlumat verir. O, bir qrup sinif yoldaşıyla birlikdə Mərivanda Şünam əməliyyatında iştirak edib yaralanmış, Sənəndəc xəstəxanasına aparıldığı yerdə Həsənmurad Muradi və qardaşıyla birlikdə Komalanın pusqusuna düşmüşdü. Sinif yoldaşlarından beş nəfərin Şünamın zirvəsində şəhid olduğunu, cəsədlərinin hələ də orada qaldığını və zirvənin yenə iraqlıların əlinə keçdiyini mənə söyləyir. Ürəyim istəyir ki, onu Komalanın zindanından xilas edim, birlikdə qaçaq. Biz bununla Komalanı kifayət qədər təhqir etmiş olardıq.

Mərkəzi zindana gəlişimin əvvəllərində Kiyanuşun Komalaya bağlı olan Şilan adlı bir qızla münasibətinin olduğunu öyrənmişdim. Onların məxfi əlaqələri vardı. Bu münasibət Kiyanuşun həmişə qəmli əhval-ruhiyyəsini bir qədər yaxşılaşdırırdı.

Sərdəştdə bərbər salonum vardı, indi də zindanda dustaqların üz-başlarını qırıram. Bir gün həyətdəki hovzun yanında Kiyanuşun saçını qırxdığım yerdə Şilan

xanım itləri ilə birlikdə naz-qəmzə ilə bizə yaxınlaşdı, Kiyanuşun saçını göstərib kürdcə dedi: "Heyfdir! Çox qəşəngdir!"

Təəccüb etdim. Bu gözəl Komala qızı heç kimlə danışmırdı, yalnız bacısı Seyranla münasibəti vardı. Onu daha çox danışdırmaq üçün Kiyanuşun bədənini göstərib kürdcə dedim: "Yox, əşi, harası qəşəngdir, bir dəri, bir sümükdür!"

– Özünü demirəm, saçını deyirəm, – təbəssümlə cavab verdi.

Kim və nəçi olduğunu bilmirəm, amma solğun, pərişan və azdanışan idi. Yaramaz Kiyanuş da bir söz demir, ya da Şılanın kim və nəçi olduğunu bilmirdi. Hər nə idisə, ona vurulmuşdu.

Qaçış planına günbəgün daha çox ümidvar oluram. Psixoloji hazırlığımı və özünəinamımı artırıram, amma fiziki baxımdan zəifləmişəm; bilmirəm ki, ayaqlarım qaça biləcək, yoxsa məni yarıyolda qoyacaq. Qaçış planını Kiyanuşa söyləyirəm; tərəddüd edir. Şılan xanım qışın ortalarında zindanın ərazisindən başqa yerə getmiş, Kiyanuşun gözləri yolda qalmışdı. Düşünürəm ki, ona görə mənimlə qaçmağa razılaşmır. Onu ələ salıb deyirəm: "Könlünü bu Şılan zindanından azad elə; ya özü səni dişləyəcək, ya da itləri!"

Gülüb deyir: "Vallah, bilmirəm ki, o, kimdir, nə istəyir. Hərdən mənə yağlı çörək gətirir".

Bahar fəslı girəndən sonra Kiyanuş Şılanın qayıdacağından ümidini üzür və qaçmağa razı olduğunu bildirir. Səhərdən axşama qədər dördmetrlik bir otaqda gəzişirik, gimnastika və idman hərəkətləri ilə fiziki hazırlığımızı yüksəltməyə çalışırıq. Hamı soruşur ki, nə iş

görmək istəyirsən? Mən də zarafata deyirəm: "Qaçmaq istəyirəm, bir şey lazımdırsa, söylə".

Bu şəkildə məsələni adıləşdirirəm ki, qaça bilsək, Komalanın ürəyinə dağ çəkmiş olaq. Əminəm ki, bir an gözlərindən itə bilsək, daha bizi tapa bilməyəcəklər. Həyətdəki tualetlərdə təmir gedir, damlarını götürüb, içinə yağış suyu dolmasın deyə üstünə sellofan çəkiblər. Cərgə ilə düzülmüş arxası çaya altı tualet var.

Bahardır. İslam döyüşçülərinin cənub cəbhələrindəki qələbələri Komalanı heyrləndirib. İslam Respublikası quruluşunun sosial gücü hamıya aşkar olub, əks-inqilabçı qruplaşmaların diktatorcasına rəftarı isə əhalini incidib. Peşman adamlar dəstə-dəstə dövlətə qoşulur, özlərinin və ailələrinin təhlükəsizliyini təmin etməkdən ötrü silahlanıb əks-inqilabçılar əleyhinə vuruşurlar. Komala qüvvələri o qədər azalıb ki, hər gün bəzi bölgələrini əldən verir, kəndləri boşaldır. İslam Respublikasının qüdrəti qarşısında nə qədər zəif olduğunu bilib, onun hərəkətlərini milçək vızıltısı hesab edirəm.

İslam döyüşçüləri cənub cəbhələrində genişmiqyaslı hücumlara keçmişlər, Xürrəmşəhrə doğru irəliləyirlər. Komala çox dılıxordur. Onlar bilirlər ki, İranla İraq arasındakı müharibə bitsə, İslam döyüşçüləri Kürdüstanə axışib tez bir zamanda fitnəyə son qoyacaqlar. Bütün Komala qüvvələrinin diqqəti müharibə xəbərlərində və Xürrəmşəhrdədir. Bilirəm ki, axşam saat 8-də bütün nəzarətçilər qərargaha girib xəbərləri izləyir, gündəlik hadisələri təhlil edirlər. Həmin saatda əsirlər də xəbərləri izləyirlər və get-gələ çox da fikir verən olmur.

Axşam radiodan elan olunur ki, döyüşçülər Xürrəmşəhrin yaxınlığına çatmışlar. Qaçış planını ertəsi gün axşama təyin edirəm. Qaçanda bir neçə nəfər lazımdır

ki, bizimlə birlikdə tualetlərə girsin, çoxlu get-gəl olsun, ərazidə adam çoxalsın və keşikçi tualetlərə girib-çıxanların sayını itirsin. Gərək qaçmaq istədiyimiz tualetin sağ və solundakı tualetlərdə Komala qüvvələri və ya tərəfdarları olmasın. Gərək bizimlə eyni zamanda digər tualetlərdə də etibarlı adamlar olsunlar ki, səs-küyümüz problem yaratmasın, arxayın şəkildə divardan qalxıb çaya hoppanaq. Məsələn şirazlı gizir Əlirza Əmirifərdlə kak Əmin Baneyiyə söyləyirəm. Bizə kömək etməyi cəsarətlə qəbul edirlər.

Ertəsi gün axşama hazırlayıb rahatca yatıram. Yuxuda görürəm ki, coşqun Zab çayının kənarında oturub gözlərimi uzaqlara dikmişəm. Çayın dalğaları üzərinə gözəl xətlə Quran ayələri yazılıb. Ağ paltarlı ruhani bir qoca mələk kimi qarşımda peyda olub deyir: "Bu çaydan keçmək istəyirsən?"

– Bəli, istəyirəm. Siz kimsiz? – deyər hörmətlə soruşuram.

– Mən Xomeyniyəm. Səni çayın o tərəfinə keçirməmi istəyirsənmi?

– Bəli, istəyirəm.

Əlimdən tutub məni yavaşca çayın o tayına atır. Meşənin içində quş kimi çayın o tərəfinə düşürəm. Ağacların kökü torpaqdan çıxıb, budaqlarla birləşərək Quran ayələri formasında bəzənmişdir.

Yuxudan diksiniyəm. Məndə qaçışımızın uğurlu olacağına dair güclü inam yaranır. Xürrəmşəhr azad edilir, döyüşçülərimizin qələbəsi əsirlər arasında böyük coşqu yaradır. Komalanın qərargahı yasxanaya çevrilir, üzlərində kədər və qəzəb ifadələri görünür. Əsirlərin gözlərindən isə ümid və sevinc yağır. Bütün qüvvəmi toplayıb şalımın

arasına bir qədər çörək və halva qoyur, yol üçün gizlədirəm.

Saat səkkiz olur, "Xəbərlər" proqramı başlayır. Zindanın həyatına göz gəzdirib görürəm ki, bircə keşikçi qalıb, hamı içəridədir. Kiyanuşa, Əmirifərdə və kak Əminə işarə verirəm, bir-bir tualetlərə doğru gedirlər. Danışmışıq ki, Kiyanuş 4 saylı tualetə girsin, Əmirifərd 5-ə, kak Əmin 3-ə. Beləliklə, ətrafımız dolu olacaq və təsadüfən bir başqası girməyəcək. Bir qədər sonra yola düşüb 1, 2 və 6 saylı tualetləri yoxlayıram. Boş olduqlarına əmin olub Kiyanuşun yanına gedirəm.

Sellofanı T hərfi formasında kəsirəm ki, baş və bədənlerimiz rahatca keçsin və kənarları sallaq qalmasın. İpin ucunu bir taxtaya bağlayıb tualetin içinə salıram ki, ağırlığımızı saxlaya bilsin. Yuxarı qalxıb Kiyanuşa deyirəm ki, gəl.

- Əgər gəlsəm, qardaşımı edam edərlər, - Kiyanuş fikirləşib deyir.

Qayıdıb onu başa salmaq istəyirəm, amma fürsət yoxdur, iş-işdən keçmişdir. Belə bir durumda ona qardaşını şəhid etdiklərini söyləyə bilmərəm. Qorxuram ki, ruhdan düşər və iş daha da korlanar. O deyir: "Sağ-salamat get".

Məhəmmədrza Əzimidən onun qardaşını və Həsənmuradı güllələdiklərini eşitmişdim. Xəbəri ona söyləyib ruhdan salmaq istəmirəm. Divarın başında qalmışam. Yalnız bunu deyə bilirəm: "Kiyanuş can, yaxşılıqlarının əvəzini çıxaram".¹

Məyus halda ipdən sallanıb çaya tərəf sürüşürəm. İp qısadır; çayın hündür divarının 10-15 metrlik

¹ Yəqin, oxucu anlamışdır ki, Kiyanuş bu kitabı qələmə almış Kiyanuş Gülzar-Rağibdir.

məsafəsindən suya düşürəm. Ehtiyatlı oluram ki, tarazlığımı qoruyum və başım daşa dəyməsin. Suyu atılarda ərəzidəki itlər hürüşüb mənə hücum edirlər. Onlar yaxınlaşana qədər çayın bahar axını məni götürüb aparır. Axının sürəti üzümə imkan vermir. Özümü idarə edə bilmirəm, çayın yerindəki və kənarındakı daşlara dəyirəm. Yalnız başımı qoruyuram. Buz kimi soyuq sudan donuram. Sanki qanım quruyur, boğulmağa başlayıram. Çətinliklə suyun üzünə qalxıb nəfəsimi təzələyirəm. Çalışıram ki, əl-ayağımın səsi keşikçinin qulağına çatmasın. Güclü dalğalar mənim şappıltımı boğmağa kifayət etsə də, ehtiyatlanıb səs-küy çıxarmıram. Bəlkə də, bədənimin qoxusu suda itir və Şilanın itləri ardımca gəlmirlər.

Kiyanuş zindanın həyətidə ağac doğrayanda, odunları yerbəyer edəndə itlər Şilanın ayaqlarına sürünür, yavaş-yavaş Kiyanuşa yaxınlaşır, hürmürdülər. Güman ki, onunla dostlaşmışdılar.

300 metr aşağıda ağac gövdələrinin və kolların axını zəiflətdiyi yerə çatıram. Çay sakitləşir. Bir budaqdan yapışib quruya çıxıram. Qəsdən əks yolu seçib suyun axınıyla birlikdə İraqa tərəf gedirəm. Bilirəm ki, Komala silahlıları mənim qaçdığımı bilən kimi Sərdəştə gedəcəklər. Bütün bədənim su içində, yaralıdır, soyuqdan əsirəm. Zirvənin altından Komalanın müşahidə səngərinin və hava hücumundan müdafiə qurğularının yerləşdiyi yerə tərəf gedib zindana baxıram. Yəqin ki, onlar mənim Sərdəşt istiqamətindəki Ağlan kəndinə gedəcəyimi təxmin edirlər. Heç vaxt düşünməzlər ki, İraqa tərəf getmiş və müşahidə səngərlərinin altında gizlənmişəm.

Axşam düzülüşünə qədər iki saat vaxtım var. Oradan uzaqlaşım, amma qorxuram ki, çox uzaqlaşsam,

istəmədən yolları üstə çıxaram. Qərara gəlirəm ki, orada qalıb paltarlarımı qurudum və Komala silahlıların get-gəlinə nəzarət edirəm.

Zenit qurğularının yerləşdiyi hündürlükdən zindanın bütün ərazisi görünür. Yavaş-yavaş müşahidə postunun aşağısına gedib böyük bir daşın altına sığınır və zindana göz qoyuram. Əminəm ki, məni heç kim burada axtarmaz. Paltarlarımı çıxarıb sıxıram. Zindanın giriş-çığışlarına tam nəzarət edir, hər an reaksiya gözləyirəm. Lakin axşam düzlüşünə qədər heç bir hadisə baş vermir. Kiyanuşu xatırlayıb düşünürəm ki, əgər qaçış planımdan xəbərdar olduğunu öyrənsələr, mütləq edam edəcəklər. Arzum budur ki, bir gün qayıdıb Komalanın qərgahının üstündəki oraq və çəkcə loqosunu güllə ilə vurum.

Axşam saat 10-da zindanda hay-küy qopur, itlər hürüşür. Komala qüvvələrinin get-gəlini, fənərlərinin zindanın hər tərəfinə düşən və ərazini mühasirəyə alan işığını görürəm. Qaçacaq düşür, hərə bir tərəfə yüyürür. Dəfələrlə zindanın ətrafına dövrə vururlar, meşənin içində dolaşib yorulurlar. İki dəstəyə bölünüb Ağlan kəndinə doğru gedir, məni axtarırlar. Fənərlərinin işığından hansı istiqamətə getdiklərini bilirəm. Zindanı boş qoyub bütün döyüşçülərini ardımca göndərə bilmirlər, həmin iki dəstə ilə kifayətlənirlər. Yavaş-yavaş ara sakitləşir, mən də dağdan enir, zindanın arxasından keçirəm. Keşikçilərin lampa və fənərlərinin işığını izləyib onlardan bir neçə yüz metr arxadan Ağlana tərəf hərəkət edirəm. Artıq məni təqib edəcək kimsənin olmadığını bilirəm. Yaxalanma riskim azalır, ehtiyatla gedirəm ki, tələlərinə düşməyim. Mənim nəzarətimdə olduqlarına görə sevinir, iki saat arxalarınca gedirəm.

Onlar Ağlan kəndinin taxta körpüsünə çatır, çayın üstündən keçib kəndə girirlər. Yollarının Ağlan, Divalan, Mirabad kəndlərinə və Sərdəşt rayonuna doğru olduğunu bilib arxayınlaşıram, bilirəm ki, daha məni tapa bilməyəcəklər. Mən Ağlan körpüsündən keçib Bərdəsur çayının o tərəfindən yenə onların hərəkət istiqamətlərinin əksinə, Komalanın zindanının göründüyü Giyahrəng təpəsinə doğru qayıdırəm. Yolum uzun olsa da, əminəm ki, daha izimi tapa bilməyəcəklər. Yer sürüşkəndir; sürüşürəm, çılpaq ayaqlarım daş və budaqlara sürtünüb yaralanır. Arxa-arxaya gedirəm ki, ayaqlarımın izi onları yanılsın və əks istiqamətə getsinlər. Gecənin qaranlığında hündür, tikanlı gəvənlərin arasından keçirəm, sübh tezdən ayaqlarım qanlı halda Giyahrəng dağına qalxıb gizlənirəm. Zindana göz qoyub Komalanın fərasətsizliyinə gülürəm.

Orada gizlənib istirahət edir, havanın qaralmasını gözləyirəm. Heç kəsə etibar etmək olmaz. Səhvə yol verməməli, yoldan keçənlə, çobanla, əkinçi ilə qarşılaşmamalıyam. Qərara gəlirəm ki, gecələr yol gedim, gündüzlər gizlənib istirahət edirəm.

Tələsik hərəkət edib özümü təhlükəyə atmaq istəmirəm. Vaxt qazanmalıyam ki, məni tutacaqlarından məyus olsunlar və artıq Sərdəştə çatdığımı düşünsünlər. Quşlara, heyvanlara da güvənmir, onlardan da gizlənirəm. Yanımda bir qədər çörəklə halva var, amma çay suyu ilə xəmir olduğuna görə işə yaramır. Məcbur qalıb otlardan yeyir, qarnımı doyururam. Bahar olduğuna görə meyvə də yoxdur.

Uzaqdan bir əkinçinin kotanla yer şumladığını görürəm. Sevinib gözləyirəm ki, hava qaralsın, əşyalarını axtarım, artıq qalmış yeməklərini yeyim. Çoban və əkinçilər sahəyə adətən biradamlıq xörək aparırlar, artıq

qalanda gizlədib növbəti gündə istifadə edirlər. Yemək də olmasa, artıq qənd və çay mütləq qalır. Onları çaydanla birlikdə ağac və kolların altında gizlədirlər.

Əkinçi axşamüstü işini qurtarıb gedir. Hava qaralandan sonra onun əşyalarına yaxınlaşır, torpağın altından çıxarıram. Görürəm ki, süfrəsində çörək və yeməkdən bir şey qalmayıb, çaydanın yanında iki ədəd qənd var.

Bir gecə də yol gedib dağda dolaşıram. Yerli insanlara inanmıram. Özünəinamım o qədər güclüdür ki, qarşıma çıxan hər kəsi məhv edə bilərəm. Lakin imkan daxilində heç kimlə üz-üzə gəlməməyə çalışıram. Gündüz istirahət edib axşam Mollaşeyx kəndinə yola düşürəm. Zirvələrdən dərələrə enirəm, yenə qarşıdakı təpəyə qalxır, sonra oradan enirəm. Qalxıb-enmək məni yorur və nəticədə çox da irəliləmiş olmuram. Təpələr hündürdür. Ziqzaq yollarla məsafə bir neçə dəfə artır, qalxıb-enmək bəzən qət olunmuş məsafəni sıfıra bərabər edir.

Səhərə qədər yol gedib Mollaşeyx kəndinə yaxınlaşıram. Zindandan top və minaatanların səsini eşitmişdim, bildirdim ki, atəş dövlətin Mollaşeyx kəndində yerləşən hərbi bazasından açılır. Əldən düşmüşəm, acından taqətim qalmayıb. Otları qidalandığıma görə məndə ishal və ürəkbulanma yaranıb, bədənimin suyu azalıb. Uzanıb huşsuz vəziyyətdə qalıram. Qan qoxusu duymuş bir heyvan mənə yaxınlaşır. Kölgəsini görürəm. Bilmirəm otyeyən heyvandır, yoxsa ətyeyən. Ətrafımda gəzişib səs çıxarır. Özümü ölmüşlüyə vururam; nə qışqırmağa imkanım var, nə də özümü müdafiə edə bilərəm. Köynəyimi çıxarıb yaralarımı bağlayır, yenə uzanıram. Bəxtimdən heyvan mənə yaxınlaşmır. Axşamüstünə qədər gözləyib kəndlərin yolunun təxmini uzunluğunu yadda saxlayıram. Bilirəm ki, bir neçə kilometr yolum qalıb,

amma riskləri proqnoz edə bilmirəm. Tükənmək üzrə olanda yuxumu yadıma salıb ruhlanıram.

Üçüncü gün də istirahət edib axşam yola düşür, hərbi bazanın 1 km-nə çatıram. Hələ gecədir və dövlət qüvvələri heç bir hərəkətə rəhm eləmirlər. O qədər rəhm edib aldanmış, dostlarını itirmişlər ki, tərpənən hər bir şeyə atəş açırlar.

İri bir daşın arxasında gizlənib səhərə qədər gözləyirəm. Gün doğan kimi köynəyimi çıxarıram, başım üstə fırlada-fırlada qışqırıram. Bazadakılar səsimi eşidib mənə göz qoyurlar. Başlarına belə bələlər çox gəlib. Əks-inqilabçı qüvvələr dəfələrlə döyüşçüləri aldadıb əsir olduqlarını bildirmiş, kömək istəyərək onları səngərlərindən çıxarmış, sonra atəşə tutmuşlar. Hərbçilər ehtiyatlanıb durbinlə mənə nəzarət edirlər. Çox ısrarımı görəndən sonra dəstə şəklində və güclü mühafizə altında yaxınlaşıb məni tuturlar.

Özümü təqdim edirəm. Əsir olduğumu öyrənəndə məni qucaqlayıb öpür, bellərində bazaya aparırlar. Allaha şükür edirəm, gözlərimdən yaş axır. Kürdüstan torpağını öpür, arxayın şəkildə səcdə edirəm. Xırda daş və tikanları ayaqlarımdan çıxarır, yaralarımı bağlayırlar. Komandir mənə meyvə gətirir, kompot açır. Çox acam, amma əvvəlcə bir stəkan çay içir və bir Bəhmən siqareti yandırır.

Döyüşçülərin isti münasibəti bütün əzablarımı unutturur. Sərdəşt korpusu ilə danışırırlar, iki saatdan sonra korpusun uşaqları maşınla gəlib məni təhvil alırlar.

VIII

Mam Rəhman

Mam Rəhmanın at-arabasına öyrəşmişdim. Uşaqların işlərini görəndən sonra ona kömək etməyə çalışırdım. Axşamlar yükdaşıma işindən yorğun gələndə atının yüyənini tutub önünə ot tökürdüm. Su ilə dolu vedrəni qarşısına qoyur, dincəlsin deyə qaşovlayırdım. Mam Rəhmanın işi bu heyvandan asılı idi. Kiçik ikimərtəbəli evi vardı, biz birinci mərtəbənin ikinci otağında qalırdıq. Səidsiz həyatın az-çoxu ilə keçinir, mam Rəhmanın yanında özümü təhlükəsiz hiss edirdim.

Yavaş-yavaş mam Rəhmanın işi rəvnəqləndi. O, ayda bir-iki dəfə atıyla İraqa gedib mal gətirir, satırdı. Səfərdə olduğu həftələrdə Əli evin kişisi idi, mənə, Leylaya, Yadigara, Nazəninə, Zibaya, Seyrana və anasına baxırdı. Dörd gözlə bizdən muğayat olurdu, çatışmazlığımızı aradan qaldırırdı. Evin alış-verişlərini o edirdi, kiçik cüssəsi ilə kişi rəftarı göstərirdi. Görkəmi və davranışı Səid kimi olmuşdu, hərəkətlərindən xoşum gəlirdi. O, on

yaşında evimizin kişisi olmuşdu, qeyrət və cəsarətlə həyat yükünü üzərinə götürürdü.

Səidin əsirliyi uzanıb iyirmi ayı keçdi, onun edamı barədə şayiələr dolaşmağa başladı. Hər qara xəbərdən məyus olur, ona yas saxlamaq barədə düşünürdük, lakin bir müddətdən sonra bilirdik ki, şayiə imiş və Səid yaşayır. Qönçə xala bir neçə dəfə təkbaşına onunla görüşə getmişdi, amma görüş verməmişdilər. Bu əsirlik zamanı onunla yalnız bircə dəfə görüşə bilmişdi.

Yenə şayiə yayıldı ki, Səid Komalanın zindanından qaçıb Bərdəsur çayında boğulub. Biz yenə yas mərasimi barədə fikirləşdik, amma ürəyimiz gəlmədi. Bir neçə gündən sonra isə mam Rəhmanın xəbəri gəldi.

Komalanın Mirabad kəndindəki qüvvələrinin komandiri Əli Əbdəli xəbər göndərmişdi ki, ya Səid gəlib təslim olsun, ya da atasını öldürəcəyək. Biz də fikirləşdik ki, Komalaya əsir düşmüş Səid necə təslim ola bilər? Bu xəbər mənə çox təsir etdi. Nə qədər fikirləşirdimsə, baş açə bilmirdim. Görünür, İraq yolunda mam Rəhmana problem yaranmışdı. Yəqin, Komalanın əlinə keçibmiş ki, belə bir təhdid edirmişlər. Bizsə hansı xəbərin doğru, hansının yalan olduğunu bilmirdik.

Hümeyra uşağı yanımızda qoyub getmişdi. Leyladan başqa, Yadigara da baxmalı idim. Hər ikisi yeriyyir, şirindillik edirdi. Mustafa şəhid olmuş, Səid əsir düşmüşdü. İndi də mam Rəhmanın başına iş gəlmişdi. Balaca Əli ilə tək-tənha qalmışdıq, nə etməli, haraya getməli olduğumuzu bilmirdik. Səidin bacıları gecə-gündüz ağlayırdılar, amma Qönçə xalanın ruh yüksəkliyi yaxşı idi.

Bəla arxasınca bəla gəlir, bizi bir an da rahat buraxmırdı. Gecə-gündüz mam Rəhmandan xəbər gözləyirdik, amma zavallı qocadan xəbər gəlmirdi.

Camaat arxamızca xoşagəlməz sözlər danışdırlar. Biri deyirdi ki, hamısı casusdur, biri deyirdi, ikili oynayırlar. Nə korpusda hörmətimiz qalmışdı, nə də əks-inqilabçılarla idik. Camaat çaş-baş qalmışdı, Səidin harada olduğunu, nə iş gördüyünü bilmirdilər. Hərə bir təxmin yürüdür, bizi məzəmmət edirdi.

Yorğunluqdan və ümitsizlikdən Banəyə atamgilə getdim. Elə ertəsi gün korpusdan mənə bir teleqram gəldi. Yazılmışdı ki, Səid azadlığa çıxıb, Sərdəşt korpusundadır. Sevindiyimdən uçmağa qalmışdım. İldırım sürəti ilə özümü Sərdəştə yetirdim.

Qönçə xala, Leyla, Yadigar və Əli ilə birlikdə Səidi görməyə getdik. Ancaq onu korpusun zindanında görüb təəccübləndim. Heyrət içində bir qədər yanında oturdum. Çox qalmağa icazə vermədilər. Yalnız Leylanı, Yadigarı və Əlini öpə bildi. Korpusda səmimi qarşılanmadıq. Səidi həbs etmələrini başa düşə bilmirdim. O yavaşca dedi: "Söda can, narahat olma, Komala məni öldürmək istəyir, canımı qorumaq üçün burda olmam lazımdır".

IX

Təmizləmə

Korpusdakı qardaşların ilkin davranışlarından məndən bir qədər şübhələndiklərini və nəzarət altında saxlamaq istədiklərini anlayıram. Mən də onların şübhələrinin aradan qalxmasını istəyirəm. Ortada yüz min түмөн pul məsələsi vardı və bu, hər kəsi yoldan çıxara bilərdi. Ehtimal edirdilər ki, Komala partiyasıyla münasibətim olub və pulları əks-inqilabçılara vermişəm. Belə qarışıq vəziyyətdə hər kəsdən şübhələndikləri üçün əks-kəşfiyyatçı uşaqları qınamıram. Gərək səbirli olum, əməllərimlə şübhələrini aradan qaldırıb etimadlarını bərpa edirəm. Korpus mənim necə azadlığa çıxdığımı, Komalanın əlindən necə qaça bildiyimi öyrənmək istəyir.

İkibaşlı rəftar edirlər; həm həbs edib məni yoxlayırlar, həm də orada imkanlarımdan istifadə edirlər; həm həqiqəti öyrənmək üçün məni nəzarət altında saxlayırlar, həm də dustaqlara nəzarəti mənə tapşıırırlar. Hər halda, yaralarımı bağlayır və mənə təskinlik verirlər.

Ən əsas sual budur ki, nə üçün tapşırıq verilmədən Rəbətə gedib pulları hədət etməsən? Gərək sübut edim ki, Komalaya əsir düşmüşəm, oraya öz ayağımla getməmişəm və terrorçularla əlbir olmamışam. Həbsdə təhlükəsiz yerdəyəm, məni öldürə bilməzlər. Korpus uşaqlarına deyirəm ki, qaçışım gizli qalsın, Komala harada olduğumu bilməsin; indi işimin effektiv vaxtıdır: gərək İslam Respublikasının zindanında olan terrorçu və qatillərə yaxınlaşıb kimliklərini müəyyən edim.

Anam, Söda, Leyla, Yadigar və Əli görüşə gəlirlər. Yadigarla Leylanın üç yaşı olub; yeriyirlər, amma məni tanımır. Onları doyuncə öpüb qoxulayıram. Yadigardan Şəhid Mustafanın ətri gəlir, gözlərimdən yaş axır. Hümeysə atası evinə gedib. Ailəmin Yadigarı saxladığına və məni Mustafanın ruhu qarşısında xəcalətli etmədiyinə görə sevinirəm. Söda korpusda həbs olunmağımı başa düşə bilmir, təəccüblə ağlayıb yalvarır. Mən məsələnin səbəbini açıqlayıb onu narahat etmək istəmirəm, ancaq deyirəm: "Komala məni öldürmək istəyir. Canımı qorumaq üçün korpusun zindanı ən təhlükəsiz yerdir".

Anam narahat halda baxıb deyir: "Komala atanı tutub. Deyirlər ki, gərək sən təslim olasan, Rəhmanı azad etsinlər".

– Xəbər kimin tərəfindən gətirilib?

– Əli Əbdəlinin.

– Deməyib ki, niyə həbs edib?

– Atana deyib ki, sən atla Komalanın zindanına gedib Səidi qaçırmısan.

Görüş bitir. Özümü unudub qoca atamı xatırlayıram. Bir müddətdən sonra öyrənirəm ki, atam İraqdan qayıdanda Mirabad kəndində onu həbs edib, atını və mallarını alıblar. Çək-çevir etməyə başlayıram: öz

əsirliyim və güllələnməyimlə atamın əsirliyi və şəhadəti arasında qalıram.

Digər tərəfdən, çox da azad deyiləm, korpusun təcridxanasında əlimdən bir iş gəlmir. Korpusda düşünənlər ki, yeni bir hiylə qurmuşam və qaçıb Komalaya qoşulmaq istəyirəm.

Hər şey bir-birinə düyünlənib. Bütün bu məchul sualların cavabı məni incidir. Lakin Allaha təvəkküllə səbir edirəm. Bəlkə də azadlıqda olsaydım, Komalaya gedib namərdliyinin cavabını cəsarətlə verərdim.

Komalanın nəzarətində olan bütün düşərgə və bölgələrin koordinatlarını Hacı Şəhaba verir, cinayətlərini söyləyirəm. Hacı Şəhab orada əsas fiqurdur; işlərimi düzüb-qoşur, çatışmazlıqlarımı aradan qaldırmağa kömək edir. Əks-kəşfiyyat idarəsi ilə razılaşıdırıb Komalanın tərəfdarı kimi zindanda qalıram. Beləliklə, həm təhlükəsiz yerdəyəm, həm də qruplaşma üzvlərinin əlaqələrini öyrənirəm.

Komala tərəfdarları təcridxanada daha əlbirdirlər və az məlumat verirlər. Onların zarafat və tənələri arasından təşkilati əlaqələrini öyrənirəm. Bütün təcrübələrimi işə salıb rəhbərlərini, dairə başçılarını müəyyən edirəm.

Bir müddətdən sonra Yusif Mövlayi ilə Mustafa Talibülelm dövlətə təslim olur. Tövbəkarlar qısa müddət zindanda qalır, bütün bildiklərini söyləyəndən sonra azadlığa çıxırlar.

Təcridxanada Komala və Demokrat tərəfdarlarını incitmirəm, amma silahlı və qatil üzvlərini müəyyən edib qanuna tapşırıram. Hacı Şəhabın mənə inamı çoxalır, həftədə bir dəfə gizli şəkildə evə baş çəkməmə icazə verir. Təcridxanada sərbəstliyim artır; işlərdə ona kömək edir,

görüşlərə və qida maddələrinin giriş-çığışına nəzarət edirəm.

Atamın əsirliyi uzanıb mənə əzab verir. Axırda Hacı Şəhabla danışib Əli Əbdalinin atasının Sərdəştdəki evinə gedirəm. Atasına xəbərdarlıq edib deyirəm: "Əgər Əli atamı azad etməsə, bütün ailə üzvlərini tutacam!"

Oğlunu söyüb deyir ki, onunla heç bir əlaqəm yoxdur. And içir ki, oğlu onun tövsiyələrinə məhəl qoymur və onu rüsvay edir.

- Mənim vasitəçi olmağım işi bir az da pisləşdirər, - deyir, sonra oğlunu qarğıyıb əlavə edir: - Biz nə günah etmişik ki, Əlinin əməllərinə görə cəzalanırıq!

Qane olub öz əməlimdən peşman olur və əliboş qayıdıram. Ertəsi gün Əli Əbdalidən mənə mesaj gəlir: "Əgər ailəmi incitsən, atanı öldürəcəm!"

Ata ilə oğul arasındakı əlaqəni başa düşür, atasının yalandan and içib məni aldatdığını bilirəm. Korpusla razılaşdırıb Əbdalinin bütün ailə üzvlərini həbs edirik.

Atası yenə and içib Əliyə nifrin edir. Ancaq bu dəfə deyirəm: "Əgər onunla əlaqən yoxdursa, evinizə getməyimi bir gecənin içində kim Əliyə çatdırdı?"

- Sən bizi burax, söz verirəm ki, gedib atanı azad edəcəm, - sızlayıb deyir.

- Səni buraxıram, get, atamı gətir. Digər ailə üzvlərini saxlayıram ki, sözlünə əməl edəsən.

Razılaşır və onu buraxıram. Bir neçə saatdan sonra atamla birlikdə gəlir. Əbdalinin ailəsi günahsız idi, mən atamın azadlığı üçün onlardan istifadə etməyə məcbur olmuşdum. Hər halda, müharibədir, yaş da qurunun oduna yanır. Beləliklə, Əli Əbdalinin ailə üzvlərini azad edirik.

Atamı evə aparıram. Yazığı çox incidiblər. Mənə deyir: "Məhəmməd Şərif Əmini məni çox incidirdi".

Bu işlərdən sonra korpusla əməkdaşlığımın üstü açılır və təcridxanada qalmağım mənasını itirir. Korpusun şübhəsi də aradan qalxır, günahsız olduğuma inanırlar.

Bir axşam evimizə hücum edir, əl qumbarası ilə partlatmaq istəyirlər. Mən də qumbaramı götürüb vuruşmağa hazırlaşıram, amma qonşumuz Cavanmərdi gəlib onlara mane olur. Onun Komala üzvlərinə belə dediyini eşidirəm: "Səid korpusun zindanında həbsdədir".

Mən özümü göstərmirəm. Terror komandasının başçısı və uzaq qohumlarımızdan olan Abbas Qəffari korpus tərəfindən həbs olunduğumu eşidən kimi Komalanın əmrindən çıxır və hücumu mane olur.

Bir müddətdən sonra eşidirik ki, Məhəmməd Şərif Əmini Sərdəştə gəlib, dövlətə təslim olmaq istəyir. Nə qədər gözləyirikse, ondan xəbər çıxmır. Şübhələninirəm ki, birdən hansısa təxribat əməliyyatından ötrü gəlmiş olar. Onu çox axtarır, axırda tanışlarının birinin evində gizləndiyini öyrənirəm.

45 mm kalibrli Kolt tapançası ilə gizləndiyi yerə gedib qapını döyürəm. Aşura günü əzadarlıq zamanı Komalanın əl qumbarasından şəhadətə qovuşmuş dostum Bəyazidinin bacısı qapını açır. Hirsli olduğumu görüb yolunu kəsir, şəhid qardaşının qanına and verib deyir: "Sən Allah, məni vur, amma qonağımızı vurma. Bilirəm ki, cinayətkardır, amma bizə sığınıb, çirkin qanının bizim evimizdə tökülməsini istəmirəm".

Evin gəlini olan şəhid bacısı məni xəcalət içində əliboş qayıtmağa məcbur edir. Məhəmməd Şərif Əmini onu öldürməyə getdiyimi öyrənən kimi tərəddüdə son qoyub

tez korpusa təslim olur, qısa müddətdən sonra da əfv olunub azadlığa çıxır.

Korpusda əlaqəm güclənir, amma hələ də tapşırıq üçün verilmiş yüz min tümən pulu istəyirlər. Əşirət bəsicinə rəsmi üzv oluram və onlar pullarını aylıq maaşımdan kəsməyə başlayırlar.

Bir müddətdən sonra Şəhabla razılaşdıraraq bir dükan kirələyir, bərbər kamuflyajı altında qruplaşmalarla tərəfdarları arasındakı əlaqələri müəyyən etməyə başlayıram. Başım işimə qarışır, hər gün bir yolla məni incidir, hədələyirlər. Hərdən dükanın önünə patron və ya məktub atırlar.

Bir gün səhər çağır bərbər salonunun dəmir jalüzünü qaldıranda yuxarıdan bir əl qumbarası düşür. Cəld səki bordürlərinin o tayına atılıram, amma bədbəxtlikdən, qumbara da oraya diyirlənir. Cəld oradan çıxıb yolun ortasına uzanıram. Qumbara partlayır, amma Allahın köməyi ilə xəsarət almıram.

Bu təhdidlər rəsmi şəkildə korpusa qoşulub silahlanmağıma səbəb olur. İlk vəzifəm yerli qüvvələri cəlb edib əks-inqilabçı qruplar əleyhinə mübarizə aparan Əşirət bəsicində xidmət olur. Ərzaq, sürücülük və maliyyə işlərini görürəm, əməliyyatlarda iştirak edirəm.

Şəhid Əli Salehi, Rəhmət Əlipur, Qadizadə və Bakiri kimi dostlar mənə mübarizlik və şəhadətsevərlik ruhu aşılamişlar. İslam inqilabı ilə birlikdə çalışıb Kürdüstanı muzdurlardan təmizləmək istəyirəm.

Bir gün Məhabad Patrul xidmətinin rəisi Behnam Nəzərini görməyə gedir və bir neçə gün orada qalıram. Bəsic mərkəzlərində şagirdlərə hədiyyə verərkən açıq rəngli uzun saqqalı olan bir komandirin gözlərini bəsiçi

yeniyetmələrə dikərək fikrə getdiyini görürəm. Nə qədər çağırıramsa, eşitmir; öz aləmindədir. "Qardaş, qardaş" deyirəm, cavab vermir; "hacı, hacı" deyirəm, yenə cavab vermir. Yaxınlaşıb deyirəm: "Hardasan, qardaş, narahat olma; ya özü gələcək, ya da məktubu!"

Gülümsəyib deyir: "Bu uşaqlara bax. Bunlar inqilabın gələcəyidirlər, bir neçə ildən sonra ölkəni idarə edəcəklər".

Behnam Nəzəri yaxınlaşıb deyir: "O, bütün zona komandiri Məhəmməd Bürucerdidir". Bu qədər təvazökar olması mənə inanılmaz görünür.

Bir dəfə də Urmiyaya gedəndə təsadüfi şəkildə Məhabad magistralından keçir və Behnam Nəzəriyə baş çəkirəm. Bürucerdini yenə də orada görürəm; Darlək kəndinə hamilə bir qadını xəstəxanaya aparmağa gedir. O, insani duyğularından irəli gələrək fədakarlıq edir, nəqliyyat vasitəsi olmadığına görə özü qadını xəstəxanaya aparmağa yollanır, Məhabadın Nəqədəyə doğru 25 km-liyində isə onu atəşə tuturlar, maşını da minaya düşür və yanındakılarla birlikdə şəhadətə qovuşur.

Hacı Noşad¹ Əşirət bəsicini gücləndirir, oraya yeni komandirlər təyin olunur. Əfifi, Ərəb, Nəzəri və Heydəri kimi Bəsic komandirləri bu təşkilatın fəaliyyətlərini genişləndirib əks-inqilabçılara qarşı xalqın potensialından istifadə edirlər. Mənim əsas işim müşahidə və kəşfiyyatdır. Mən Sərdəştin içinə girmiş əks-inqilabçı qüvvələri axtarır, müəyyən edirəm.

Əli Əsgəri, Səfərzadə, İsmayıl Əhmədi, Nəsirpur, Aman-İlahi və Davud Əsgəri ardıcılıqla Sərdəşt korpusunun komandiri olur, əməliyyatlara rəhbərlik

¹ Söhbət İmam Hüseyn (ə) universitetinin müəllimi doktor Sübhanifərdən gedir.

edirlər. Kəndləri təmizləyəndən sonra yerli əhalini məcburi və ixtiyari şəkildə silahlandırırıq ki, can, mal və namuslarını müdafiə etsinlər. Canlı qüvvə çatışmazlığına görə əməliyyatlar yavaş-yavaş, mərhələli şəkildə aparılır. Birinci əməliyyatda Mariqan kəndinin yolu azad olunur, kənd əhalisi silahlanır və orada Əşirət bəsicini açırıq. Savadlı yerli qüvvə olduğuma görə terrorçulardan təmizlənmiş kəndlərin əhalisi önündə çıxış edir, əks-inqilabçı qruplaşmaların təhlükəli planları barədə məlumat verirəm.

Qürub çağıdır. Hüseyn Kərimianla şəhərdə dolaşırıq. O, siqaret çəkən olmasa da, deyir:

- Kak Səid, qoy bir qutu siqaret alım.
- Sən ki siqaret çəkmirsən, – deyirəm.
- Siqareti cibimə qoyuram ki, qəlpə ona dəysin, mən yaralanmayım.

Məni gülmək tutur. Axşam mərkəzə çatanda əməliyyat əmri verilir. Vəlivər və Vərcil kəndlərinin yaxınlığındakı ordu postu Demokrat partiyasının mühasirəsinə düşüb, bir həftədir mərkəzlə əlaqələri kəsilib. Gərək gedib oranı təmizləyək və ordu qüvvələrini xilas edək.

Axşam Əşirət bəsicindən və korpusdan iyirmi nəfərlə birlikdə yola düşüb Zab çayının enişli hissəsinin aşağısına, Giravan dərəsinə çatırıq. Dağın enişi o qədər sərtidir ki, dağ keçisi belə oradan asanlıqla qalxa bilməz. Oradan enəndən sonra üzüyuxarı posta doğru hərəkət etdiyimiz yerdə Demokrat partiyası terrorçularının qəfil atəşləri bizi dayandırır. Görünür, əməliyyatımız ifşa olunub, bizi gözləyirmişlər. İlk qumbaraatan atəşində rabitəçimiz kak Salam Xorə şəhid olur. Terrorçular səngərdədirlər, bizsə açıqda. Cavab atəşləri açmağa imkanımız da yoxdur. Atəş açan kimi yerimiz bilinir və güllə yağışı ilə üzləşirik.

Ömər Molla ayaq üstə dayanıb təkbaşına atəş açır, qorxmadan mənə deyir: "Sən yalnız mənimçün daraq doldur".

Yumurtavarı əl qumbarası atıb meydan oxuyur. Terrorçular qumbara atanda isə Məhəmməd Əbdəli ilə Cavad Əfifi yaralanır və bizim qüvvələrimiz pərən-pərən olurlar. Əlimizdən bir şey gəlmir, gərək hərə özü üçün bir şey fikirləşsin; ya gərək bir tərəfdə gizləmək, ya da mümkün olsa, qaçıb canımızı qurtaraq. Hərə bir yerə sığır, bir-birimizdən xəbərsiz qalırıq. Mən iri bir daşın altına sürünüb gizlənirəm. Səhərə qədər gözümlü yummuram.

Sübh tezdən ara sakitləşir; terrorçular qaçır, bizimkilər bir-bir peyda olurlar. Sayırıq; ən yaxşı döyüşçülərimizdən yeddi nəfər şəhid olub. Salam Xorə, Hüseyn Kərimian, Məhəmməd Xızri və Rəhman Mənəndi də şəhidlər arasındadır. Tanımadığım gəlmə bəsicilərdən də bir neçəsi şəhid olub. Qalanı da yaralanıb və onları geriye aparmaq mümkün deyil.

Çox çətinliklə Vərgil kəndinin Bəsic mərkəzinə gedirik. Cavad Əfifi yerli qüvvələrdən olmasa da, gecə yorğun və yaralı halda çay yolu ilə qaça bilmişdi. Yenə toplaşib dəstəmizi bərpa edirik. Kənddə bilirəm ki, yaralanmışam, bədənimə çoxlu xırda qəlpə girib. Yollar Demokrat partiyasının əlində olduğuna görə şəhid cəsədlərini qaytara bilmirik. Üç-dörd gündən sonra diversiya qrupunun dəstəyi ilə yenə əməliyyata başlayıb şəhidlərin cəsədlərinə çatırıq. Əclaflar yaralılara işgəncə verib şəhadətə yetirmişlər, şəhid cəsədlərinə də rəhm eləməmiş, yandırmışlar. Hüseyn Kərimianın cəsədi şişmişdi. Onu paltarından tanıdım. Döyüşçülər ona yaxınlaşanda qışqırıram: "Yaxınlaşmayın, tələ ola bilər!"

Ehtiyatla ona yaxınlaşıb cəsədi çevirirəm. Siqaret qutusu şalvarının cibində olub, güllə qutuya dəyib, yaralanıb, amma çoxlu işgəncə və qanaxma nəticəsində şəhid olub.

Şəhidləri Vərgil kəndinə aparandan sonra ordunun postuna hücumla keçirik. Demokrat partiyasının terrorçuları qaçırılar və postu döyüşsüz ələ keçiririk. Mühasirədə qalmış ordu qüvvələri yaralanmış, xəstələnmiş, bir dəri, bir sümük qalmışlar. Ərzaqları bitib, aclıqdan ölüm ayağındadırlar. Bəziləri mühasirənin və aclığın şiddətindən şəhid olmuşlar. Postun hər tərəfindəki şəhid cəsədləri şişmişdir. Səngərdən çıxan hər kəs terrorçular tərəfindən vurulmuşdur. Postun uşaqları bir həftə başlarını səngərdən çıxara bilməmişlər. Məcbur qalıb yağ qutularını boşaltmış, onlardan tualet üçün istifadə etmişlər.

Bir həftədən sonra xəbər gəlir ki, Şivə kəndindəki postun uşaqları da mühasirəyə düşüblər. Sərdəştin Əşirət bəsicinin əsasını qoymuş Hacı Səid Qadirzadə, Əziz Həyyak və əməliyyat komandiri qardaş Qəffari ilə birlikdə onlara köməyə gedirik. Qəffari ayaq üstə avtomatik qumbaraatandan atəş açıb nəğmə oxuyur və əks-inqilabçılara deyir: "Yaxınlaşın, mənim naxələf övladlarım, siz ölməyə layiqsiz!" Adamda qorxu deyilən şey yoxdur, güllənin özü ona yaxınlaşmağa qorxur! Postun uşaqlarını mühasirədən çıxarıyıq.

İmam Xomeyninin "Allahdan ötrü görülən işdə məyusluq yoxdur" sözünü qulaqlarımda sırğa edib fransız açarı kimi hər bir işi gözəl şəkildə yerinə yetirməyə çalışıram. Əşirət bəsicinin maliyyə işlərini və döyüşçülərin maaşlarının verilməsini mənə tapşıırırlar. Döyüşçülər

postlarını tərk edib Sərdəştə gələ bilmədiklərinə görə özüm bir-bir postlara gedib müşayiətlə maaşlarını verir, imzalarını alıram.

Həmişə üstümdə 5-10 milyon arası nağd pul olur. Maaşlar 2700 tükəndən 7500 tükənə qədər dəyişir. Ən böyük pulun 50 və 100 tükənlik olduğunu nəzərə alsaq, pullar çox yer tutur.

Qərbi Azərbaycan vilayəti ilə əlaqəmiz kəsilib, Əşirət bəsicinin işçilərinin maaşlarını Sənəndəcdən alıram. Hər ay Sənəndəc korpusundan bir neçə böyük torbada pul götürüb döyüşçülərə paylayıram. Çoxlu təhlükələrə baxmayaraq, kəndlər və postlar arasında get-gəl edir, maaşları vaxtında çatdırıram.

Korpusdan göstəriş verilib ki, əks-inqilabçıların pusqusuna düşsəm və pulların onların əlinə keçmə ehtimalı olsa, torbaları benzinlə yandırıb məhv edim, düşmənlərin silah almasına imkan yaranmasın.

3000-5000 arası adamın maaşını veririk. Aylıq maaşı bir ay öncəki siyahıya əsasən təhvil alıram, sahiblərinin yanına gedəndə isə bilirəm ki, döyüşçülərin bir qismi başqa bir yerə ezam olunub, bir qismi şəhid olub, yaralılar da digər şəhərlərə xəstəxanaya göndərilib. Belə olanda ezam olunmuş döyüşçülərin maaşları əlimdə qalır, onları saxlayıb ayın sonunda Sənəndəcə geri qaytarıram. Həmişə düşmənin hücum və oğurluq təhlükəsi altındayam. Gərək bütün Sərdəşti dolaşib adamları tapım və vaxtında maaşlarını verim.

Bəzi kəndlərə gedəndə qərribə səhnələrlə rastlaşıram. Bənəvilə kəndində yerli qüvvələr bütün silah-sursatlarını götürüb hamılıqla Demokrat partiyasına qoşulmuşlar. Hərbi post tamam boşaldılıb və döyüşçülərimizdən əsər-əlamət qalmayıb.

Əks-inqilabçılar Bəsrə kəndini mühasirəyə alıb postu ələ keçirmiş, bütün şəxsi heyəti əsir tutmuş, postu yandırmışlar. Düşmənin beşinci kolonu Kəltə postuna da nüfuz edib döyüşçülərimizi qətlə yetirmiş, kəndin gənclərini əsir tutmuş, mal-qarasını aparmışlar. Siyavuşanda toyuqlara da rəhm etməmiş, hamısını qarət etmiş, sakinləri əsir tutmuşlar.

Təhlükəli vəziyyətdəyəm; marşrutum müəyyən edilməsin deyə kəndlərə gediş-gəliş zamanlarımı dəyişik bildirməyə, şəxsi heyəti gözlətməyə məcburam. Şimallı Səid Alimi Maliyyə rəisidir, bəzən mənimlə birlikdə gedir. Bir döyüşdə digər iş yoldaşım Əlirzanı atəşə tuturlar; bütün icalatı bayıra tökülür və şəhid olur.

Cavad Əfifi ilə birlikdə Urmiyadan bir torba pul alıb Sərdəştə getdiyimiz yolda Kavalan kəndində əks-inqilabçıların pusqusuna düşürük. Elektrik idarəsinin sarı rəngli furqonunu qumbaraatanla vurub, bizi gözləyirlər. Nə qala bilirik, nə də getmək mümkündür. Əgər Kavalan kəndində qalsaq, gecə gəlib pulları oğurlayacaq, özümüzü öldürəcəklər. Çarəsiz qalıyıq; Əfifi maşını idarə edir, mən maşından enib atəş açıram, əks-inqilabçıların başlarını qarışdıraraq oradan qaçıırıq. Maşınımıza bir neçə güllə dəyir, maqnitofonu sıradan çıxır.

Bir mərasimdə iştirak etmək üçün Əşirət bəsicinin rəhbər və komandirlərindən on üç nəfərlə birlikdə Xulisan kəndinin Bəsic mərkəzinə dəvət olunuruq. Qadirazadə, Ağayi, Mərufi, Kamilayi və Xızri də bizimlədirlər. Nəlas körpüsünün yanında sərt yoxuşa çatırıq; nə qədər çalışırıqsa, maşın körpüdən keçməyib geri qayıdır. Çarəsiz qalıb Nəlas kəndinə qayıdırıq. Namaz vaxtı isə Xuleysan kəndindən dəhşətli partlayış səsi gəlir.

Məlum olur ki, əks-inqilabçılar bizə tələ qurubmuşlar. Onlar bizim Xuleysan kəndinin Bəsic mərkəzində olduğumuzu düşünüb oraya hücum etmiş, bütün uşaqları öldürmüşdülər. Biz axşamüstü çatanda görürük ki, kəndin məscidinin kovrolitlərini, Quran və dua kitablarını yandırmışlar.

Komala və Demokrat partiyaları arasında qarşıdurma var, bir-birinin qərargahlarına hücum edirlər. Yerli qüvvələr də yaranmış fürsətdən istifadə edib gecə vaxtı onların qərargahlarına yaxınlaşır, RPG qumbaraatanı ilə vururlar. Kimin tərəfindən baş tutduğu bilinməyən hücumlar nəticəsində bu iki terror təşkilatının əlaqələri pisləşir, aralarında yeni təfriqə və qarşıdurmalar yaranır. Belə əməliyyatlarda Əşirət bəsic üzlərinin və müsəlman kürd peşmərgələrinin örnəyi Bavə kəndindən olan Surə Bavədir.

Bu müsəlman peşmərgə təkbaşına Komala və Demokrat partiyalarının onlarla hərbi mərkəzini iz buraxmadan qumbaraatanla vurur. O, əməliyyatlarını elə planlayır ki, Komala və Demokrat partiyaları bir-birini günahlandırır, bir-birinin canına düşürlər.

Nəlas və Vavan kəndləri arasındakı Mollaşeyx adlı yerdə bu şəhidin xatirəsinə məşhur Surə ağacı var. Axırda Demokrat partiyasının terrorçuları Surə Bavəni həmin ağaca bağlayıb güllələmişdilər. O, tək işləyirdi, bütün əməliyyatlarda da iştirak edirdi. İmamı və qurluşu çox sevir, qəhrəmancasına vuruşurdu. Onu qeybi qüvvə adlandırırdılar; hər yerdə peyda olub əks-inqilabçılara zərbə endirirdi. Örnək idi, saxta döyüşlər yaradaraq komalaçı və demokratları dəfələrlə bir-birinin canına sala, qüvvə və enerjilərini zəiflədə bilmişdi.

Komala Demokrat partiyasını sazişçi bilir, Qasimlunun dövlətlə sülh müzakirələrinə etiraz edirdi. Demokratlar da Komalanı Sovetin muzduru hesab edir və nəticədə, bir-birinə qarşı vuruşurdular. İnqilabçı qüvvələr onların ixtilaflarını alovlandırır və öz əlləri ilə məhv olmalarına zəmin yaradırdılar.

Əks-inqilabçıların hiylələrinə yaxşı bələdəm, Allah da kömək edir və əməliyyatlarını vaxtında zərərsizləşdirirəm. Demokrat partiyasının üzvlərindən olan və İraq kəşfiyyatına işləyən Məhəmmədəmin Bivərayi mənə belə bir xəbər göndərir: "İraq dövləti sənə özün ağırlığında dollar və dinar verir, bu şərtlə ki, korpus üçün gördüyün işi İraq üçün görəsən". Ona belə bir cavab göndərirəm: "Mən ölkəmin torpağını dinar və dollarla dəyişmərəm!"

Yolumu düzgün seçdiyimi, mübarizə və inqilab dövründəki dostlarımla bir-bir şəhidlər karvanına qoşulduğunu gördükdə imanım və vicdanım daha güclənir. Sərdəştdən millət vəkili olan Hacı Əhməd Əlipur Takistan magistralından keçəndə şübhəli bir qəza nəticəsində avtomobili çevrilir, 04.08.84 tarixində mühafizəçilərindən dörd nəfərlə birlikdə şəhid övladı Rəhmətullah Əlipura qovuşur.

X

Ailə

Komala mam Rəhmanın atını və mallarını müsadirə etmiş, özünü çox incitmişdi. Təhlükəsizliyə görə daha ticarətlə məşğul ola bilmirdi. Səid onu zorla, girov götürməklə azad etdiyinə görə kənd yollarında hər an tələyə düşə, ələ keçə bilərdi. Səidin durumu da təhlükəli idi, evə çox az gəlirdi. Hər dəfə gələndə də qısa müddətə baş çəkib tez korpusa qayıdırdı.

Bir-iki dəfə axşam vaxtı evimizə hücum etdilər. Əl qumbarası ilə uşaqlarımı öldürmək istəyirdilər. Lakin qonşuların vasitəçiliyi ilə və Səid evdə olmadığına görə fikirlərindən daşındılar. Terrorçu qruplaşmaların əhalinin malına, canına və namusuna hücumları genişlənəndə mam Rəhman da Əsirət bəsicinə qoşulub silahlandı. Ümumiyyətlə, qeyrətli əhalinin ailəsini və şəhərini qorumaq üçün silahlanması adi bir işə çevrilmişdi. O da məsuliyyət hiss edib silah götürdü və əks-inqilabçılara

qarşı döyüşə girdi. Artıq o da həftələrlə evə gəlmir, Bəsidə xidmət edirdi.

1983-cü ildə ikinci qızım Zəhra dünyaya gəlmişdi. Səid oğul da istəyirdi. Həzrət İmam Rzaya (ə) eşqlə müqəddəs Məşhədə yollanıb qardaşı Mustafanın yerini doldurmaq üçün bizə oğul istədi. Bir ildən sonra Allah bir oğul verdi, adını Məhəmmədrza qoyduq.

Əli yeniyetmə idi; Məhəmmədrzanı belinə mindirib gəzdirir, oynadırdı. O, bacılarını küçəyə çıxıb oğlanlarla oynamağa qoymurdu, onların hicabı üzərində çox həssas idi. Daim diqqətli idi ki, heç bir oğlan bacılarına və qardaşı uşaqlarına əyri baxmasın. Məhəllə uşaqları ilə dalaşır, heç birindən çəkinmirdi.

XI

Alan

Yerli qüvvələr get-gedə təlim keçib güclənirlər. Sərdəştin ətrafında təmizləmə əməliyyatlarında növbə əsas magistrallara çatır. Səyyad Şirazi Sərdəştə girəndən sonra Banə-Sərdəşt yolu təhlükəsiz olmuş, mən əsirlikdə olanda yenə təmizlənmişdi.

Bir çox əməliyyatlara qardaş Qəffari rəhbərlik edir. Piranşəhr-Sərdəşt və Sərdəşt-Məhabad istiqamətləri azad edilir. İştirak etdiyim əməliyyatlarda axşamlar maşınların işıq və siqnallarını açıraq ki, sürücü səhvən toxunub əməliyyatın üstünü açmasın. Qışda Siser kəndini azad edirik, saxlandığım yerə - kəndxudanının evinə baş çəkirəm. Allaha şükür ki, arzuma çatıb qürurla kənddə bir dövrə vurur, əsirlik xatirələrimi yada salıram.

Üç istiqamətdən sərhədə doğru azadlıq əməliyyatları başlayır. Birinci istiqamət Bərdəsur və Komalanın zindanı yerləşən yoldur. Bu əməliyyat Hacı Rəşidin rəhbərliyi ilə başlayır. Mən də onun yanında yam. İkinci istiqamət olan

Alanda komandir Ömər Molladır. O, diversiya qrupunun komandiridir. Üçüncü istiqamət isə sərhəd bazarıdır.

Gecələr piyada gedir, azad etdiyimiz hər bir bölgədə post qururuq ki, təhlükəsizlik bərqərar olsun. Arxa cəbhə xidməti və zirehli qüvvələr arxamızca gəlir, ekskavator və buldozerlə yol salırlar. Yolların göründüyü təpə və zirvələrə də döyüşçü qoyuruq. Həm yolda sabitlik yaranır, həm də təşəbbüsü əks-inqilabçılardan alırıq. Kəndlərin arxasından keçib əks-inqilabçıları tələyə salırıq.

Artilleriya dəstəyi ilə Bərdəsura, Komalanın mərkəzi zindanına tərəf irəliləyirik. İraq tərəfi də artilleriya ilə əks-inqilabçıları qoruyur, bizi vurur. Ağlan magistralı Komalanın əlindədir, məcbur qalıb kəsə yolla gedir, Giyahrəng dağının yamacına qədər irəliləyir, axşamüstü Komalanın zindanına çatırıq.

Biz çatmazdan öncə zindanı boşaldıb İraqa qaçmışlar. Orada heç kim yoxdur, zindan ən az itki ilə ələ keçir. Komalanın qərargahında hamiləliyə qarşı çoxlu ləvazimat və bir tapança qalıb. Arzuma çatıram: atəslə zindanın üstündəki oraq və çəkilə loqosunu vurub yerə salıram.

Əks-inqilabçı Komala, Demokrat partiyası və Xalq mücahidləri arasında Milli Müqavimət Şurası yaradıldıqdan, Məsud Rəcəvi Tariq Əzizlə görüşəndən sonra Alan və Bivəran bölgəsinə uzaqdan idarə olunan kустar minalar yerləşdirilir.

Qasimlu and içmişdi ki, iranlı qüvvələr Alana girə bilsələr, bütün şəxsi heyəti ilə birlikdə silahı yerə qoyub dövlətə təslim olacaq. Bölgə o qədər çətin keçidlidir, özlərinə və İraqın dəstəyinə o qədər güvənirlər ki, bu bölgənin əllərindən çıxacağını təsəvvür belə etmirlər.

Göstərdiyimiz səylərə baxmayaraq, Dərmanabad kəndinin dərəsində sürətimiz azalır, günortayadək

yubanırıq. Döyüşçülərimiz bir-bir şəhid olurlar. Dərədə snayper səsi dayanmır, hər an bir nəfər yerə sərilir. Elə əks-səda verir ki, pusqunun harada qurulduğu, atəşin haradan açıldığı bəlli olmur. Özümüzü itirmiş, çaş-baş qalmışıq. Adamlar başımız üstə dayanıblar; nə qədər atəş açırıqsa, vura bilmirik. Bir müddətdən sonra bilirik ki, onlar müqəvvadırlar, adam deyillər. Əslində, bizi aldadıb diqqətimizi başqa yerə yönəltmiş, digər səmtdən snayperlə vurmuşlar. Önümüz bağlanıb, irəliləmək mümkün deyil.

Demokrat partiyasından dövlətə təslim olmuş tövbəkar uşaqlardan Hüseyn Bəzmarə Hacı Kavəyə deyir: "Mənə bir qumbaraatan verin, gedim bunları tapım, vurum".

Hacı Kavə ona bir qumbaraatan verir. Hüseyn dağın başına qalxır, bir qədər sonra atəş açır və snayperin səsi kəsilir. Səngərdə iki münafiq varmış; biri ölür, ikincisi partlayış dalğasına düşüb tarazlığını itirir. Hüseyn boynunun ardından vura-vura onu dağdan endirir. Münafiqin səsi hər an yüksəlir, imama qarşı şüar deyir. O, söyə-söyə aşağı diyirlənir, sayıqlayır. Magistrala baxan uçurumun kənarına yaxınlaşanda Hacı Kavə qışqırıb Hüseynə deyir: "At aşağı bu münafiq köpəyi!"

Hüseyn münafiqi on beş metr hündürlükdən yola atır, qanı çəkmələrimin üstünə sıçrayır. Cəsədinin üstünə bir qədər xırda pul atıb yanından keçirik. Hacı Kavə münafiqin snayperini Hüseyn Bəzmarəyə verib ona təşəkkür edir.

Sınıq körpüyə mərmə düşüb bir atı öldürmüşdü. Balası hələ də anasının qarnının altında uzanıb döşlərindən süd emirdi. Bu səhnəni görüb çox narahat olur, ağlayıram.

Bijvə kəndinə çatırıq. Bu kənd erkən İslam çağı qədər qədim tarixə malikdir, barəsində çoxlu rəvayətlər dolaşır. Deyilənə görə, İslam ordusu İrana girəndə iki peyğəmbər

səhabəsi dini təbliğ məqsədilə buraya gəlir. Lakin əhalinin onların təbliğatlarından xoşu gəlmir və hər ikisini faciəli şəkildə qətlə yetirirlər.

İslam ordusunun sərkərdəsi həmin yolla qayıdanda əhvalatı eşidir və məzarlarının başına iki quru çubuq basdırır. Zaman ötdükcə quru çubuqlar yaşıl ağaclara çevrilib böyüyür və insanlar onları müqəddəs sayırlar. İslam təbliğatçılarının şəhid edildiyi yerdə məscid tikilir, oradan çay axır. Bu çayın suyu indi də axır, dadlıdır və əhali tərəfindən uca tutulur. Buna görə də, döyüşçü uşaqlar kürd dilində xoşagəlməz mənası olan Bijvə kəndinin adını dəyişdirib İslamabad qoyurlar.

Kəndə girən kimi 14-15 yaşlı bir oğlan uşağı mənə yaxınlaşıb salam verir, hal-əhval tutur, əlini cibinə salıb İmam Xomeyninin sellofan çəkilmiş şəklini çıxarır və hörmətlə deyir: "Yaşasın Xomeyni!"

– Adın nədir? – deyər soruşuram.

– İbrahim. Ancaq heç kim bilməsin, – deyir. – Gəl, itlərin qərargahını göstərim.

Ardınca yola düşüb Demokrat partiyasının qərargahına çatırıq. İçəri girəndə dərman və pivə anbarı ilə üzləşirəm. İbrahimi deyirəm: "Başqa nə var?"

– Gəl, münafıqların qərargahını da göstərim, – deyir.

Yenə ardınca gedib münafıqların qərargahını görürəm. Ora hələ təmizlənməyib. Onlar bir tank gizlədiblər; uşaqlara xəbər verirəm, gəlib qənimət götürürlər.

İslamabaddan İraqın Hezarkani bölgəsinə hücum edib əks-inqilabçıları tar-mar edirik. Yeddi sutka təqib əməliyyatlarından sonra Alan dağına çatırıq.

Pirənşəhr və Banə istiqamətindən də paralel əməliyyatlar baş tutur və onlar da Alana çatırlar. Onlarla birləşib bütün bölgəni əks-inqilabçılardan təmizləyirik.

Ömər Mollanın qüvvələri Alanın başına qalxırlar. Əks-inqilabçılar onların kim olduqlarını bilmirlər. Demokrat partiyasının döyüşçülərindən bir nəfər tapançasını Ömər Mollaya tuşlayıb deyir: "Siz kimsiniz?"

Ömər Molla cavab verir:

– Biz Demokrat partiyasının Şahu batalyonuyuq. Sən kimsən?

– Mən Demokrat partiyasındanam. Zirvəyə qalxıram, topun yanına.

– Sən cərimələnəcəksən! Nə üçün topu boş qoyub bura gəlmisən? Silahını ver görüm!

Silahını alıb özünü azad edir və deyir: "Get, yoldaşlarına de ki, İslam Respublikası məni tərk-silah etdi, topu və zirvəni də ələ keçirdi!"

Ömər Mollanın mesajı çatan kimi Demokrat partiyasının terrorçuları silah-sursatlarını qoyub qaçırlar, Bivəran və Keylə kəndləri azad olunur. Strateji əhəmiyyətli və təhlükəli yer olan Alan bölgəsi İslam mücahidlərinin yeddisutkalıq döyüş əməliyyatları nəticəsində azadlığa çıxır, torpağının hər qarışı şəhid qanlarına boyanır, terrorçular qaçmağa üz qoyurlar.

Əməliyyatı çox sevirəm, döyüşdən qorxmuram. Bir fitlə əməliyyata hazır olub yola düşürəm. Bəsiçi qüvvələr də hazırdırlar, əməliyyatı çox sevirlər. Onlar öz şüarları və döyüş nəğmələri ilə hamını vəcdə gətirir, sanki toya gedirlər. Bir salavatla əməliyyat karvanı düzəlir, hücum başlayır. İmamın çağırışı qulaqlarımda dolaşır və düşünürəm ki, yataqda ölməməliyəm.

Vəlfəcr-4 əməliyyatında İraqın Süleymaniyyə bölgəsinin yaxınlığına qədər irəliləyirik. Bu əməliyyat yeddisutkalıq müqavimət kimi məşhurlaşır. Bütün gəlmə qüvvələr yerli paltar geyinib İraq Kürdüstanı Vətən

İttifaqının üzvləri ilə birlikdə bir sutka yol gedib Süleymaniyyəyə çatırlar. Gəlmə uşaqlar kürd şalvarını düyünləmək üsulunu bilmədiklərinə görə kor düyün vurur, tualetə girəndə problemlə üzləşirlər. Bəziləri dözə bilməyib çıxır-bağır salırlar, biz də məcbur qalıb şalvarlarının ipini süngü ilə kəsirik.

Süleymaniyyənin yaxınlığına çatanda bir tapşırıqdan ötrü Sərdəştə qayıtmağa məcbur oluram. Döyüşçülərimiz Kərkükə qədər irəliləyib əməliyyatı müvəffəqiyyətlə başa vururlar.

Qayıdanda sərhədçilərin birini görürəm; yaralanıb, tərənə bilmir. Adını soruşuram? Deyir ki, Mahmudam. Onu yolun kənarındakı armud ağacının altına sürüyüb deyirəm: "Qoy sənə bir-iki armud dərim, ye, cana gəl".

– Sən Allah, dərmə. Bunlar camaatındır, mən yeməyəcəm!

İraqlıların gördüyü ərazidəyik. Çətin olsa da, onu çayın o tərəfinə keçirirəm. Biz yerimizi dəyişdirən kimi armud ağacının yanına mərmə düşür və meyvələri tökülür. Azca geciksəydik, ikimiz də şəhid olacaqdıq.

Mahmuda deyirəm: "Allahın işinə bax, sən armud dərməyə qoymadın, indi Allah armudları yerə tökdü. İcazə verirsən, gedib bir neçəsini gətirəm? Əgər yeməsək, hamısı məhv olacaq".

– Get gətir, – gülə-gülə deyir.

Gedib bir qucaq armud gətirirəm, birlikdə yeyirik. Yoldan bizə doğru bir təcili yardım maşını gəlir. Qaçacaq yola çıxıram ki, saxlatdırım və Mahmudu xəstəxanaya aparaq. Lakin məndən 200-300 metr aralıda ikən qumbaraatanla vurulub partladılır. Maşına yaxınlaşanda görürəm ki, Ömər Molla dayısı oğlu Saleh Nazdarla birlikdə yaralanıbmiş, onları xəstəxanaya

aparırmışlar. Hər ikisi şəhadətə qovuşur. Bilirəm ki, Mahmudla mən də əks-inqilabçıların hədəfində imişik, ancaq bizə atəş açsaydılar, planları ifşa olar, Ömər Molla əllərindən çıxardı. Görünür, onların təcili yardım maşınında xəstəxanaya aparıldığını bilirmişlər.

Ən görkəmli yerli komandirlərdən birinin döyüş qovluğu bu şəkildə bağlanır. Cəsur, qorxmaz və zarafatçı Ömər Molla həmişəki döyüş yoldaşı Saleh Nazdarla birlikdə şərəflə şəhadətə qovuşur.

XII

Səssiz əməkdaş

Müqəddəs müdafiə dövründə evimiz korpus uşaqlarının get-gəl etdiyi yerlərdən birinə çevrilmişdi. Əli Şərif, Əli Səfayi, Hatəmi, Əbülqasim, Yəqub, Səttari və Mürtəza – yəqin ki, bunlar kod adları idi – bizə gəlib cari tapşırıqlarını araşdırırdılar. Onlara yemək və çay hazırlayır, işlərinə isə qarışmırdım.

Banəyə atamgilə gedəndə də dəhşətli müharibə və bombardman səhnələri ilə üzləşirdim. Bir dəfə qol və ayaqları sınımış, gözləri bayıra çıxmış bir kişini gördüm. Bir anlığa elə bildim ki, atamdır. Qorxunun bütün vücudumu sardığı bir zamanda atam qarşıma çıxdı və məni infarktdan xilas etdi.

Anamın xalası bombardmandan uzaqlaşmaq üçün kəndə getmişdi, amma orada elə bombardman nəticəsində şəhid oldu. Səid daim daxili və xarici əməliyyatlarda olur, arabir biraylığa sərhəddən keçirdi. Onun işlərindən baş açmırdım.

XIII

Kor top

Digər şəhərlərdən ezam olunmuş Bəsic qüvvələri korpusun və ya ordunun mərkəzlərinə yerləşsələr, yerləri əks-inqilabçılara və iraqılılara bəlli olar və hücumə məruz qalarlar. Korpus onları məscid və məktəblərə yerləşdirməyə məcburdur. Hava hücumundan müdafiənin zəifliyi İraq təyyarələrinin Sərdəşt səmasında fırlanmasına, döyüşçülərin toplaşdığı yerləri bombalamasına səbəb olur. İraq təyyarələrindən əlavə, əks-inqilabçılar da müdafiəsiz əhalini qanına qəltan edirlər. Bir müddətdir şəhər əhalisi acı bir hadisə ilə üz-üzə qalıb: Hər gün axşamüstü topdan atəş açılır və onlarla insanın həyatına son qoyulur. Topun harada yerləşdiyini, atəşin haradan açıldığını heç kim bilmir. Müşahidə və kəşfiyyat qrupları nə qədər axtarırlarsa, yerini tapa bilmirlər.

Top atılanda əhalinin sığınacağa girməyə cəmi bir neçə saniyə vaxtı olur. Atəşdən sonra gələn fit səsi bir neçə saniyə şəhərdə dolaşır, sonra da bir məhəllə alt-üst edilir.

Bu, onların gündəlik proqramıdır. Əhali bunun adını "kor top" qoyub. Səsi gələn kimi hamı bir yerə sığınıb partlamasını gözləyir. Gündə beş-on mərmə atırlar. Hamı kor topun hərbi bazaları vurub faciə törədəcəyindən narahatdır.

Kor top atəşindən sonra korpus uşaqları ilə birlikdə mülki geyimdə partlayış yerinə gedib zərərçəkənlərə və yaralılara kömək edirik. Partlayış ərazisində şübhəli adamların və beşinci kolon üzvlərinin giriş-çığışına nəzarət edir, rəftarlarını diqqətdə saxlayırıq ki, partlayış yeri barədə iraqılılara xəbər ötürməsinlər.

Bir dəfə poçt məhəlləsi vurulur. Həssas yerdir, oraya çoxlu ordu və korpus hərbciləri gedib-gəlirlər. Mən korpusun əməliyyat komandiri Nadirlə birlikdə orada olanda partlayış baş verir və Nadirin ayağı kəsilir. Onu maşına mindirirəm, amma o qədər həyəcanlanmışam ki, kəsilmiş ayağını götürməyi unuduram. Özü işarə ilə deyir: "Ayağım qaldı, zəhmət olmasa, onu da mindir!"

Ertəsi gün kor top mərmisi İsmayıl Əşkaninin evinə düşür. Sonrakı gün Yusif adlı bir yeniyetmə oğlanla Hacı Səid Gövhərinin yeniyetmə qızını şəhadətə yetirir. Eyni zamanda Demokrat partiyasının terrorçuları da ətraf kəndlərdən atəş açır, insanları şəhid edirlər.

Bir gecə kor top yetmişdən artıq mərmə atır və şəhər hər dəfə çoxlu itki verir. Əhali təhlükəsiz durumda qalır. İmkani olanlar şəhəri tərk edir, mühacirət imkanı olmayan əksəriyyət isə qalıb müdafiə olunur. Əhalinin qalması döyüşçülərin ruh yüksəkliyinə müsbət təsir edir, amma təyyarə və top atəşləri, Komalanın və Demokrat partiyasının hücumları çoxlarının həyatına son qoyur, əhalini şəhərdən çıxmağa məcbur edir. Boş evlər əks-inqilabçıların yuvalarına çevrilir. Gərək hər bir mümkün

yolla əhalinin gedişinin qarşısı alınsın ki, döyüşçülərin ruh yüksəkliyi qorunsun.

Kor topun bəlli bir hədəfi yoxdur, kor-koranə şəkildə atılır, düşdüyü hər yeri yandırır. Camaat onun səsinə alışıb. Qadınlarda şərti refleks yaranıb; axşamüstülər kor topun atəşini gözləyir, sonra arxayın şəkildə mətbəxə keçib yemək bişirirlər.

Səddam Hüseynin İslam Respublikasına qarşı ümumi ədavətindən əlavə, Sərdəşt sakitlərinə qarşı xüsusi kini də var. Deyilənə görə, onun Rəbət qəsəbəsindən acı xatirəsi var, pilotlara əmr edib ki, bombalarını tapşırıq verilən şəhərə tökə bilməsələr, qayıdanda Sərdəşt əhalisinin başına boşaltsınlar.

Söyləntilərə görə, şah dövründə Səddam Hüseyn Molla Mustafa Bərzaninin¹ tərəfdarlarının yerləşdiyi Rəbət qəsəbəsinə səfər edir. O, Rəbətə girən kimi qaçqın iraqılı kürdlər Səddam Hüseyni tanıyır və gəliş xəbəri sürətlə yayılır. Onlar toplaşib etiraz aksiyası keçirir, Səddam Hüseyni tutmaq istəyirlər. Rəbət jandarmeriyası Səddamı öz bölməsinə aparıb qorumağa məcbur olur. Qəzəbli insanlar bölmənin qabağına toplaşib şüar deyir, Səddamı istəyirlər. Camaatın öhdəsindən gələ bilməyən jandarmeriya rəhbərliyi deyir: "Səddamı sizə təhvil verəcəyik, amma bu şərtlə ki, icazə verin, əvvəlcə bu hamilə qadını xəstəxanaya çatdıraraq".

Camaat razılaşıb yolu açır və təcili yardım maşını bölmədən çıxır. Camaat içəri girib Səddamı axtarır, tapa bilməyəndə isə aldandığını başa düşür.

Rəbət jandarmeriyasında Səddamın bıç-saqqalını qırxmış, üzünü qadın kimi bəzəmiş, hamilə qadın

¹ Mübariz İraq kürdlərinin rəhbəri olan Bərzaninin qüvvələri şah dövründə Sərdəştin Rəbət qəsəbəsinə yerləşmişdilər.

formasına salıb təcili yardım maşını ilə bölmədən çıxarmışdılar. Problem həll olur, amma bu təhqir və rüsvaylıq Səddamın yaddaşında həmişəlik qalır, Sərdəşt əhalisinə qarşı tükənməz ədavətə çevrilir. İndi onun əvəzini çıxmaq istəyir, nifrətini kor top mərmiləri şəklində rəhmsizcəsinə sərdəştliyə başına boşaldır.

İlk təyyarə bombardmanı Gərdəsurun girişindəki bir neçə evi dağıtmış, Hüseyin Qüreyşinin və Məhəmməd Əzizpurun evlərini uçurmuşdu. Onların həтта mal-qarası da ölmüşdü. Bir təyyarə bir səmtdən hücumə keçib Zenit qurğularını məşğul edir, sonra başqa bir neçə təyyarə digər səmtdə şəhəri bombalamağa başlayırdı.

İcra hakimiyyəti dördyolu xəbərlərin mübadilə mərkəzidir. Gündə bir neçə dəfə oraya baş çəkirəm. Yeniyetməlik dostum Abdullah Zəki yaraşıqlı və gümrah şəkildə Peykan avtomobilində oturub, dördyola çatan kimi əyləcə basıb deyir: "Kak Səid, bir yerə gedirsənsə, otur". Təşəkkür edib deyirəm ki, işim var.

Məndən 50 metr aralanmamış kor top mərmisinin səsi gəlir. Cəld yerə uzanıram. Fit səsi gəlir, bir neçə saniyədən sonra Novruzun arvadının mağazasına düşüb paltarları yandırır. Qəlpələr Abdullah Zəkinin maşınına dəyib onu şəhadətə yetirir. Novruzun arvadı da şəhid olur və bir qoca kişinin qolu kəsilir. Korpusun dış həkimi İbrahim də qana bələşir.

Çox narahat oluram. Bir ildir kor top əhalinin amanını kəsib, hər gün bir tərəfdə itki veririk.

Bu səhnələri görəndən sonra qərara gəlirəm ki, gedib kor topun yerini tapım. Bəzi dostlar deyirlər: "Bir ildir bizim müşahidəçilərimiz onun yerini tapa bilmirlər, sən necə tapacaqsan?!" Bəziləri də deyirlər: "Əgər bunu edə bilsən, mükafat alar, qəhrəman olarsan".

– Mükafat və qəhrəmanlıq istəmirəm, – deyirəm. –
Gərək kor topun yerini tapıb əhalini xilas edim.

– Mən də səninlə gəlirəm, – bir nəfər deyir.

– Bu, ağır işdir, dönüşü olmaya bilər. Mən buralıyam, hər yeri tanıyıram, sənə gəlməsən, tez tanınırsan. Səni tanısalarsa, işə düşərik. Davam gətirməyib özünü ölümə də verə bilərsən.

– Mən şəhadət üçün gəlmişəm, gəzməyə gəlməmişəm. Narahat olma, sənə köməyim dəyməsə də, yük olmaram.

Adı Əmirdir, fizika təhsili var. Tehrandan ezam olunub, cəsur görünür. Ona deyirəm: "Buyur, qulluğundayıq!"

Hər yeri tanıyıram, təhlükəsizlik məsələlərinə yaxşı bələdəm. Üstümüzdə silah olmasını istəmirəm. Silah cəsarət verir, amma təhlükəsizlik yox. Kim bizi silahlı görsə, şübhələner və başağrısı yaranar. Mən yoldan ötən yerli bir adam kimi kor topu axtarmağa çalışıram.

Evə gedib plan hazırlayır, axşamüstü yerli paltar geyinib İraqa doğru yola düşürük. Bir ov durbinim var, özümüzü ovçu kimi qələmə vermək üçün götürürəm. Dərə-təpələri arxada qoyub gecənin mütləq sükutunda ensiz heyvan cığırılarından keçirik. Təxminən 45 km gedəndən sonra səhərə yaxın İraqın Bingərd kəndinə çatırıq.

Uzaqdan durbinlə kəndə baxıram; ortayaşlı bir qadın odun götürüb, təndir qalayır. Evi kəndin girəcəyindədir, alçaq palçıq divarı var. Yavaş-yavaş ona yaxınlaşıb kürdə deyirəm: "Salam, xala".

– Əleykəssalam, – deyə cavab verib işinə davam edir.

– Xala, çox acıq, bizə bir qədər çörək verərsən?

– Haralısınız?

– İraq kürdü, Cəlal Talibaninin¹ peşmərgələrindən.
 Bizə məhəl qoymur, odunları yerbəyer edir. Deyirəm:
 – Bərzaninin² adamlarındanıq.
 Cavab vermir.
 – Xəbat³ üzvüyük.
 Yenə etina etmir, təndirə yaxınlaşıb içinə odun düzür.
 – Rəzqari, Demokrat, Komala.⁴
 Bütün təşkilatların adlarını çəkirəm, yenə cavab vermir
 və laqeyd halda işinə davam edir.
 – Əgər düzünü desəm, bizə yer verərsən? – deyirəm.
 – Hə.
 Cüb təqvimimi çıxarıb İmam Xomeyninin şəklini
 göstərir, deyirəm:
 – Biz bunun davamçısıyıq, inanırsan?
 – Pazdarsız?⁵ – kürd ləhcəsi ilə soruşur.
 – Hə.
 Təqvimi əlimdən alıb imamın şəklini öpür, əlini
 gözünün üstünə qoyub deyir:
 – Gözüm üstə! Gəlin içəri.
 İmam Xomeyninin bu iraqlı kürd qadının qəlbinə canını
 təhlükəyə atıb bizə kömək edəcək qədər nüfuz etdiyini
 görəndə sevindiyimdən gözlərim yaşarır və Allaha şükür
 edirəm. Hələ günəş çıxmamış qaynar çay, isti çörək və
 yerli yumurta ilə bizə səhər yeməyi verir. Bizi qəbul
 etdiyinə, satmadığına görə sevinirik. Deyir:

¹ İraq Kürdüstanı Vətən İttifaqının lideri Cəlal Talibani Səddam Hüseyn devriləndən sonra İraqın prezidenti seçilmişdi.

² İraq Kürdüstanı Mübarizlər Təşkilatının lideri.

³ İranın əks-inqilabçı və terrorçu qruplaşmalarından biri.

⁴ Hər üçü İran dövlətinə qarşı vuruşan terrorçu və əks-inqilabçı qruplaşmalardır.

⁵ Pazdarsınız?

– Bura niyə gəlmisiz?
– Xala, siz də kürdsüz, biz də. Bu lənətə gəlmiş Səddam bir ildir hər gün şəhərimizi raketlə vurur, camaatın arvad-uşaqlarını öldürür.

– Bilirəm, kor topdur!
Maraqlıdır ki, burada da "kor top" adıyla tanınır. Bizə deyir:

– Bilirəm hardadır.
Əmirlə sevincdən uçmağa qalırıq. Soruşuram ki, haradadır?

– Çöllükdədir, atəş açanda səsi bizim kəndimizi də titrədir. Məhərrəm düzündədir. Ora minalıdır; dovşan da getsə, ölür.

– Sən yerini göstər, qalanı Allahlıqdır.
– Oğlum yatır. Qoyun oyadım, qoyunları otarmağa aparanda deyərəm, sizə göstərər.

Oğlu Məhəmmədi yuxudan oyadır və günəş qalxmamış sürü ilə birgə ehtiyatla evdən çıxırıq. 10 km yol gedib gəvən kollarının və xırda ağacların arasından keçir, təpənin başına çatırıq. Bingərd dağın yamacında yerləşir, ondan sonra göz işlədikcə düzənliklər uzanır. Məhəmməd uzaqdan kor topun yerini göstərir. Çöllüyün ortasında, bizdən 10 km aralıdadır. Bizə deyir: "Gərək axşamüstünədək gözləyib dəqiq yerini biləsiz".

Məhəmmədə təşəkkür edib deyirəm: "Sən get, axşamüstü bizi aparmağa gəl".

Təxminən şəhər saat 11-dir. Gözlərimizi düzənliyə dikirik. Çox uzaqda torpaq yol görünür, başqa bir şey görmürük. Axşamüstü və kor topun atəş zamanı gəlir. Uzaqdan bir IFA avtomobili və bir pikap görünür, düzənliyin ortasına qədər gedib torpaq istehkamın yanında dayanırlar. Mən durbinlə baxıram. Deyəsən, kamuflayaj

torunu kənara çəkib topun lüləsini kanaldan çıxarır, beş mərmə atandan sonra gedirlər. Hava qaralandan sonra Məhəmməd ardımızca gəlir. Təpədən enib qoyunların arasına girir, əyilə-əyilə gedib xalanın evinə çatır. Xala deyir: "Oğlum, tapdın?"

– Bəli, xala, Allah səndən razı olsun, – deyirəm. – Xala, səndən bir xahişim də var, edərsənmi?

– Mən Xomeyniyə canımı verərəm.

Sevincək Əmiri göstərib deyirəm: "Mən gedib qayıdana qədər bu dostumu evində gizlət".

Əlini gözünün üstünə qoyub deyir:

– Gözlərim üstə!

– Hara gedirsən? – Əmir təəccüblə soruşur.

– Sənin işin olmasın. Mən qayıdana qədər burda qal.

– Mən də gəlirəm.

– Yox, bura daha yaxşıdır. Mən qayıdana qədər istirahət elə, enerji topla. Əsla evdən bayıra çıxma, səni kimsə görməsin.

Dilxor halda razılaşır. Mən cəld Sərdəştə yola düşüb səhər tezdən evə çatıram.

Korpusa məlumat verib Əmiri gözlətmək, işi ləngitmək istəmirəm. Evdə bir qədər silah və əl qumbarası var, çətin günə saxlamışam. Günbatana qədər gözləyib kor topu məhv etmək barədə düşünürəm. Qısa istirahətdən sonra düş qəbul edirəm, nə qədər fikirləşirəmsə, beynimə bir şey gəlir. Södaya və uşaqlara da bir söz demirəm. Axırda uşaqlıq dəxəlliklərim yadıma düşür.

Uşaqlıqda bir dostum vardı, Gərdəsurun gil torpağından heyvan fiqurları və oyuncaqlar düzəldib günəşin önünə qoyur, quruyandan sonra satırdı. Yaxşı qazanırdı, həmişə cibində pul olurdu. Bir gün fikirləşdim ki, mən də bu yolla pul qazanım. Gili gətirib su ilə qarışdırdım, toyuq, xoruz,

maşın, öküz, uzunqulaq və at düzəldib günəşin altına qoydum. Günəş onlara saçıb bir qədər qurudandan sonra öküzümün buynuzu ikiyə bölündü, uzunqulağımın qulağı sındı, atımın quyuğu çatladı, xoruzumun pipiyi ovuldu. Hələ tam qurumamış bədən üzvləri parçalanıb töküldü.

Ertəsi gün dostumun düzəltdiyi fiqurların birini alıb yerə çırpıdım. Bərk idi, parçalanmırdı. Diqqətlə baxıb gördüm ki, gilə keçi tükü qarışdırıb, buna görə çatlamayıb bərk qalır.

Gərdəsura gedib çantamı gil torpaqla doldurur, evə gətirirəm. Axşam yeməyindən sonra səkkiz ədəd əl qumbarası götürüb çantamdakı torpağın altına yerləşdirir və İraqa tərəf yola düşürəm. Bu dəfə tapançamı da götürürəm.

Söda artıq alışıb; nə etdiyimi, haraya getdiyimi heç vaxt soruşmur. Mən də düşünürəm ki, nə qədər az bilsə, bir o qədər rahat olar və həyəcanlanmaz. Hətta gecələr də yanında qalmıram, övladlarımın tərbiyəsini də ona tapşırışam. Əks-inqilabçı təşkilatların mənim üzərimdə həssas olduqlarını bildiyinə görə evdə qalmağım üçün ısrar etmir.

Günəş çıxmazdan öncə Bingərdə çatıram. Əmir sanki bir neçə ildir qürbətdə qalıb, məni görməyib; qucaqlayıb öpür. Gil torpağı su ilə o qədər qarışdırıram ki, tamam yapışqan olur. Yaxşıca yoğurandan sonra xırda-xırda yumurlayıb çantama qoyuram. Əmir dayanmadan soruşur:

– Bu nədir?

– Sərdəşt TNT-sidir.

– Hardan gətirmisən? Bununla nə etmək istəyirsən?

– Yerli mədəndəndir; əla bir şeydir, narahat olma.

Sevinir və işimə qarışmır. Kor topu məhv etmək üçün fikirləşdiyim yeganə ideya budur. Buraya qədər yalnız onu

tapmağa çalışmışdıq, məhv etmək üçün münasib bir yol barədə düşünməmişdik. İstirahət etmədən Məhəmmədin qoyun sürüsü ilə yola düşürük. Gəvən kollarının altında gizlənirik, axşamüstü iraclılar gəlib yenə kor topu işə salır, bir neçə mərmə atırlar. Hər mərmə atılarda çox hirsələnirəm. Adət üzrə, yenə topu gizlədib kanala girir və gedirlər. Topun dəqiq yerini yaddaşıma həkk edirəm. Lakin orada keşikçi olub-olmadığını bilmirik.

Hava qaralan kimi kor topa doğru yola düşürük. Bir neçə kilometr gedəndən sonra minalanmış sahəyə daxil olur. Bugünə minə zərərsizləşdirməmişəm, amma Allaha şükür, Əmir yaxşı bacarır. Süngünü çıxarıb ona verirəm. Allahın köməyi ilə yolu problemsiz keçirik. Yolumuzun üstündəki təxminən 10-15 minanı çıxarıb kənara qoyuruq.

Əmir subaydır, məndən öndə getməsinə, nakam halda şəhid olmasına ürəyim gəlmir. Lakin yaxşı minaçıdır, məndən yaxşı zərərsizləşdirir. Çarəsiz qalıb arxasınca hərəkət edirəm, o yorulanda isə mən önə keçirəm. Mən Əmir kimi bacarmıram, qorxa-qorxa irəliləyirəm. Düşmən qüvvələrindən xəbər yoxdur, amma bircə minə partlaması onları buraya toplaya bilər. İrəlilədikcə qorxum da çoxalır. Bilmirəm ki, Əmir də qorxur, yoxsa vecinə deyil.

Keçid fərasətimizdən deyil, Allahın lütfü ilə açılır. Qaranlıq çöldə, düşmənin minalanmış sahəsinin ortasında heç bir imkansız buraya qədər irəliləmişik. Yalnız Allah bizə yol göstərir. İmam buyurur ki, bu, qeybi yardımdır; biz də inanırıq. Minadan qorxuram, amma böyük həvəslə gedirəm.

Kor topun gizlədildiyi kanala çatırıq. Üstünü örtmüşlər. Ətrafımıza yaxşı göz qoyuruq; keşikçi yoxdur. Artıq nəhəng əjdahaya çatmışıq, amma nə edəcəyimizi bilmirik.

Topun uzun fransız lüləsi var. Dördtəkrərli, atış məsafəsi böyükdür və dəhşətli səs çıxarır. Bu polad divə qarşı necə vuruşmalı olduğumuzu bilmirik. Əgər hissələrini açıb götürsək, sabah yeni hissələr gətirərlər. Yerindən tərpətmək də olmur. Əminin də beyninə bir şey gəlmir. Zənnimcə, boşuna yol gəlmişik və gil torpaq ideyasının da polad topa gücü yetməyəcək.

Əgər qumbara ilə partlatsaq, səsi hər yerə yayılar, irəlilər bilərlər. Bizim də uzun yolu piyada qayıtmağa imkanımız olmaz və həyatımız təhlükəyə düşər.

Uşaqlar cəbhələrdə su borusuyla katyuşa raketi atırdılar, bizimsə bu nəhəngə gücümüz yetmir. Yalnız uşaqlıq dövrünün palçıq oyunları ideyası qalır. Yumurladığım xəmir kimi palçıqları yavaş-yavaş bir əl qumbarasına sürtür, qorxu içində qumbaranı çəkib kor topun lüləsinin içinə qoyuram. Ümidvaram ki, gilin yapışqanlılığı əl qumbarasını biz uzaqlaşana qədər saxlayacaq, sonra isə partlayış baş verəcək. Nəfəsim dayanır, hər an qumbaranın partlamasını, əməliyyatın üstünün açılmasını, özümüzün də şəhid olmağımızı gözləyirəm. Xoşbəxtlikdən, birinci qumbaranın palçığı yaxşı davam gətirir və müvəqqəti çaxmaq rolunu oynayır. Mən birincidən də böyük ümidlə digər qumbaraları daha çox palçığa bürüyüb lülənin içinə düzürəm.

Dua edib ümidlə gözləyirəm ki, bu dəfə öküzümün buynuzu, uzunqulağımın qulağı və atımın yalı bir neçə saat duruş gətirsin, biz bölgədən uzaqlaşana qədər sınmasın. Əgər palçığı keçə tüküylə qarışdırsaydım, heç vaxt sınmazdı, amma istəyim də baş tutmazdı. Allahdan istəyirəm ki, sabah topun üstünə günəş işığı düşəndə palçıq çatlasın, parçalansın və qumbaraların alıqdırıcısı alışıb topu məhv etsin.

Uşaq üsuludur, amma başqa yolum yoxdur və fərqli bir şey düşünə bilmirəm. Bəlkə də palçıq bərkiyəcək, əsas çaxmaq kimi olacaq, qumbaralar heç vaxt partlamayacaq və əziyyətimiz hədəf gedəcək; bəlkə də partlayacaq, amma kor topa gücü çatmayacaq... Bilmirəm, amma beynimə başqa bir fikir gəlmir və bununla kifayətlənmək məcburiyyətindəyəm. İndiyədək onu tez tapmaq istəmişdim, tapandan sonra da necə məhv etməyi düşünmüşəm, çox zamanım olmayıb. Buna baxmayaraq, vicdanım rahatdır ki, nəşə etmişəm və bu, heçdən yaxşıdır.

İşimiz bitib, qayıtmalıyıq. Beynimə gəlir ki, arxa-axaya gedib əllərimizlə ayaq izlərimizi təmizləyək. Sabah iraclılar bizim oraya getdiyimizi bilsələr, şübhələnib topu yoxlayarlar və əziyyətimiz bada gedər. Əllərimizlə çökəkləri doldurur, ayaq yerlərini hamarlayır, minalanmış sahəyə çatırıq. Orada ayaqlarımızın, diz və dirsəklərimizin yerlərini doldurmaqdan əlavə, çıxardığımız minaları da yerinə basdırıb üstünü torpaqla örtməliyik.

Ümidlə oradan uzaqlaşıb səhər çağı təpənin başına çatırıq. Əmir tez-tez soruşur: "Nə vaxt partlayacaq? Sərdəşt TNT-si necə partlayır?" Yatsam, yuxuma da girməzdi ki, düşmən torpaqlarında üç sutka piyada yol gedəndən sonra baş tutan bu təhlükəli tapşırıq belə uşaqcasına fikirlə nəticələnəcək. Qorxuram ki, həqiqəti söyləsəm, məni ələ salar. Tehrandır; diribaş və cəsurdur, fizika təhsili də var. Əgər əməliyyat uğurla nəticələnməsə, biabır olacağam. Davranışlarından görünür ki, gilin, həqiqətən də, yerli TNT olduğuna inanıb.

Hava işıqlaşır, günorta saat 11-12 olur. Günəş dayanmadan saçıq, amma hələ partlayışdan xəbər yoxdur. Həyəcanlanıram, əl-ayaqlarım əsir. "Kül başına, Səid, –

deyə öz-özümə düşünürəm, – niyə anlamadın ki, topun lüləsi günəşin palçığı qurutmasına mane olacaq?"

Saat 3, 4, hətta 5 olur. Ac-susuz və dilxor halda oturmuşuq, partlayışdan xəbər-əter yoxdur. Adət üzrə, hərbi avtomobillə pikap gəlir və birbaşa kor topa doğru gedirlər.

Özümə acığım tutur. Gəvən kollarının altında gizlənib durbinlə mənasız işimin nəticəsinə baxıram. Əmirin sakit və şübhəli baxışları üzümə dikilib. İraqlılar maşınlarından enib sursatlarını topa doğru aparırlar. Topun lüləsini kanaldan çıxardıqları yerdə isə dəhşətli bir gürultü səsi bütün zonanı titrədir. Maşınlardan enmiş yeddi-səkkiz iraqlı yerə yıxılır, bir də qalxmır. Durbinlə səhnəyə baxıb həzz alırıq. İFA və pikap avtomobilləri yanır, tüstü havaya qalxır. Şükür namazı qılıb cəld xalanın evinə tərəf yola düşürük. Evə çatan kimi fərəhlə deyirəm: "Bitdi, xala!"

– Səsini eşitdim, – xala sevincək deyir.

İstirahət zamanı deyil. Düşmən qüvvələri hər an izimizi tapa bilirlər. Xalaya təşəkkür edib cəld İraqı tərk edir və öz Kürdüstanımıza daxil oluruq. Yorgunuq, istirahətə ehtiyacımız var, amma Komala və Demokrat silahlılarının qorxusundan dayana bilmirik. Qayıda-qayıda sevindiyimizdən zarafatlaşırıq. Əmir deyir:

– TNT mədəni hardadır? Gör necə güclüymüş!

– Sərdəştdədir; nə qədər gec partlasa, bir o qədər güclü olur!

Məsələ beynindən çıxmır, bəlkə də mədəni axtarır ki, öz adına qeyd etdirsin. Bu müddətdə həmişə fikirləşirdim ki, əgər əməliyyat iflas etsə, Əmirin yanında başımı necə qaldıracağam. Görünür, Allah mənim xəcalətli olmağımı istəməmiş.

Qayıdanda daha yüngülük, sürətlə gedirik. Əmirə deyirəm: "Şahid ol, korpus uşaqlarına Sərdəştin TNT maddəsinin necə güclü olduğunu söylə".

Evə çatıb düş alır, Södanın bişirdiyi xörəkdən yeyirik. Axşama qədər yatır, axşam korpusa gedib əməliyyatı məruzə edirik. Sərdəşt əhalisini kor topdan xilas etmişik. Hamı sevinib təşəkkür edir. Korpus tərəfindən kürd xalaya yüz min түмән pul və bir neçə qatır dolu ərzaq göndərilər.

XIV

Övladlıq

Qönçə xala bir neçə qaçqın uşaq gətirib böyütmək istəyirdi, mam Rəhmanla Əli isə qoymurdu. Beyninə düşmüşdü, həyata keçirmək üçün fürsət axtarırdı. O deyirdi: "Mən bu dünyada savab iş görə bilməmişəm. Hətta Məkkəyə gedib sümüyümü də halal etməmişəm. İstəyirəm ki, bir neçə yetim uşaq böyüdüm, bəlkə aqibətim xeyirli oldu. Bəndəlik vəzifəmi yerinə yetirərəm, Allah da qəbul edər".

Əli isə deyirdi: "Ana, bu fikri başından çıxar, öz nəvələrinlə məşğul ol. Övladlığın problemləri var, böyüyəndən sonra evdə məhrəm-naməhrəm məsələsi var, çətinidir. Evdə üç bacım və qardaşım uşaqları qalır, problem yaranacaq. Özünə də naməhrəm olacaq, işin çətinləşəcək".

Qönçə xala isə qulaq asmırdı, qərarında israrlı idi. Sərdəşt xəstəxanasının işçilərinə tapşırırmışdı ki, əllərində yetim uşaq qalsa, ona xəbər versinlər. Şəhərdə çoxlu iraqılı

qaçqın vardı, bəziləri uşaqlarını saxlaya bilmir, dünyaya gələn kimi atırdılar.

Qönçə xala heç kimin sözünə qulaq asmırdı, yalnız İmam Xomeynini və Səidi çox sevirdi. O deyirdi: "Kim bunları sevsə, mən də onu sevərəm; kim bunları istəməsə, mən də onu istəmərəm".

XV

Kimyəvi hücum

Fitr bayramı axşamında, 1987-ci il, mayın 28-də Molla Əzimi axşam namazlarını məsciddə qılıb evinə gedərkən Komala tərəfindən sui-qəsdə məruz qalır. Xəbəri eşidib xəstəxanaya gedirəm, Molla Əziminin başını dizlərimin üstə qoyub ağlayıram. Hələ canı var; üzümə baxıb zikr deyə-deyə yavaş-yavaş gözlərini yumur və cənnət səfərinə yola düşür.

Oğlu Xaliddən¹ atasının necə şəhid olduğunu soruşuram. O deyir:

"Hacı məsciddən çıxıb evə gəlirdi. Evin önünə çatanda atəş açdılar. Bir neçə atəşdən sonra ona doğru qaçmağa başladım. Uzi silahı ilə atəş açmışdılar, güllə başından dəymişdi. Terrorçuların birinin birmetrliyinə çatdım,

¹ Xalid Əzimi 1980 və 1983-cü illərdə iki dəfə Demokrat partiyasının terrorçuları tərəfindən qaçırılıb 18 ay işgəncə altında saxlanmışdır. Onlar oğlunun azadlığı qarşılığında Molla Əziminin təslim olmasını istəyirdilər.

tutmaq istəyirdim. Başqa iki nəfər də mənə doğru üç dəfə atəş açdı, amma dəymədi. Mən hacını qaldırana qədər hamısı qaçdı. Ona dəfələrlə xəbərdarlıq etmişdilər ki, İslam Respublikasına dəstək verməsin, təslim olsun, amma o, məhəl qoymurdu. Düşünürdülər ki, o, Komalanın, Demokrat partiyasının və digər əks-inqilabçıların fəaliyyətini iflic edib. Gecə-gündüz evimiz bu qruplaşmalardan qaçanlarla dolu olurdu. Onlar tövbə edib dövlətə təslim olurdular, hacı ağa da onlara amannamə yazırdı. Əks-inqilabçılar deyirdilər ki, Molla Əzimi bu işlə təşkilatımızı çökdürüb, çoxlu döyüşçü bizdən ayrılıb".

O qədər hirsələnirəm ki, yaşlı gözlərlə xəstəxanadan ayrılıb hər yerdə Molla Əziminin qatillərini axtarıram. Bilirəm ki, onu vuran Saleh Komalayı adlı bir şəxsdir. O, bir müddət öncə yalandan tövbə edib dövlətə təslim olmuşdu. Onunla Ağayi soyadlı bir nəfər bu cinayəti törətmiş, Molla Əzimini faciəli şəkildə şəhadətə yetirmiş, terrordan sonra qaçıb yenə Komalaya qoşulmuşdular.

Şəhid Molla Əziminin dəfni zamanı güclü yağış yağır və bu, hamının heyrətinə səbəb olur.

Hər bir bombardmandan sonra adətən beşinci kolon üzvləri hadisə və xəsarət barədə düşməne məlumat ötürürlər. Bəzən muzdurlar gizli şəkildə partlayış yerinin şəkillərini çəkib ölkə hüduqlarından kənara yollayırlar. Biz təlim keçmişdik, tibb işçisi kimi bombardman yerinə gedib düşmənin beşinci kolonunun hərəkətlərini izləyir, şübhəli gediş-gəlişlərə nəzarət edirdik.

Öz komandamızı tanıdığımızı görə, şübhəli adamların get-gəlini asanlıqla müəyyən edib ərazini nəzarətə götürə bilirik. Belə vaxtlarda adətən adi insanlar qaçıb

Gərdəsurun yamacına sığınırırlar, hərbcilər və tibb işçiləri qalırlar.

28 İyun 1987-ci ildə iki İraq təyyarəsi Sərdəşt səmasında peyda olub aşağı yüksəklikdən bombalarını töküb gedirlər. Bombalanmış yerdən təxminən 300 metr aralıdayam. Həmişəkindən fərqli olaraq, bu dəfə eşitdiyim zəif səs məni təəccübləndirir. Bir bomba da İraq Kürdüstanı Vətən İttifaqının lideri mən Cəlal Talibaninin qaldığı Puri otelinə düşür. Talibani bir saat öncə oranı tərk etdiyinə görə xilas olur.

Başqa bir bomba şəhərin əsas su borusuna dəyir və su fəvvarə vurur. Adət üzrə, bombardman yerinə gedib yardıma başlayıram. Yalnız çayçı şəhid olub, xəsarətin miqyası kiçikdir. Camaat sevinib deyir: "Şükür Allaha, bu dəfə itki çox azdır".

Suyun fəvvarə vurduğu yerdən sarımsaq iyi gəlir. Eşidirəm ki, icra hakimiyyəti də bombalanıb. Oraya gedib görürəm ki, şəhid olan yoxdur. Öyrənirəm ki, bir bomba Hacı Vahidinin evinə düşüb, iki bomba da Sərdəşt magistralının əvvəlində partlayıb.

Partladılmış su borusunun yanına qayıdıb kömək etməyə başlayıram. Yavaş-yavaş borunun üzərində ağ rəngli yumru bir şey şişir, qoxusu adamı boğur. Bu zaman kəşfiyyatçı uşaqlardan Bəni-Əhmədi qaça-qaça mənə yaxınlaşıb deyir: "Kak Səid, nə edirsən?"

– Kömək edirəm.

– Kimyəvi bombadır, – narahat halda deyir.

– Kimyəvi nədir?

– Gəl, bu iynələri vur.

Cibindən bir iynə çıxarıb əzələsinə vurur. Bir iynə Osman Bəyazidiyə, ikisini də mənə verir. İynədən qorxuram, amma Bəni-Əhmədinin ciddiliyini görüb

özümü o yerə qoymuram, iynəni yanıma sıxıram, sümüyümə qədər batır.

Dərman maşını gəlib hər yeri dərmanlayır. İki saat ötür, camaat hələ başına nə gəldiyini bilmir. Pərişan qadınlar uşaqlarının əllərindən tutub ağlaya-ağlaya Gərdəsurun yamacına sığınır. Kimyəvi bombanın təsirləri yavaş-yavaş üzə çıxır. Birinin gözlərindən yaş gəlir, birinin gözləri qızarıb suluq bağlayır, başqa biri nəfəs ala bilmir, boğulur.

Yaxınlıqda yerləşən Təxti adına idman mərkəzində yaralıları qəbul edirlər. Kimyəvi fəsadların su və odla necə təmizləndiyini əhaliyə öyrədirik.

Södaya deyirəm ki, uşaqları yuyundurub Gərdəsür yüksəkliklərinə aparsın. Fəciənin miqyası get-gedə aşkara çıxır. Yaralı və zərərçəkənlərin sayı anbaan artır. Bəzilərinin gözləri kor olur, yeriə bilmirlər; bəzilərinin boğazları tutulur, nəfəs ala bilmirlər. Yaralıları Təxti klubuna yönləndirir, onlara tibbi yardım etməyə başlayıram. Sterilizasiya dərmanları gəlir, onları yaralıların bədənlərinə necə sürtməli olduğumuzu öyrədirlər. Gələn hər kəsi soyundurub üz-başına, gözüne, burnuna, əl-ayağına maz sürtürük. Bir qədər işləyəndən sonra əməkdaşlarımız bir-bir xəsarət alırlar. Zənnimcə, onların arasında yeganə sağlam adam kimyəvi xəsarət əleyhinə iynə vurmuş mənəm.

Ağlama, qışqırtı və inilti Təxti adına idman zalını yas yerinə çevirir. Gecə sterilizasiya ləvazimatı bitir, yaralıların sayı çoxalır. Bütün şəhər xəsarət alıb, valideynlər ağlayan uşaqlarıyla birlikdə dəstə-dəstə zala axışırlar. Axşam saat 9-a qədər kimyəvi yaralıların sayı 300-ə çatır. Bu isə şəhər rəhbərliyini yaralıları qonşu rayonlara göndərmək barədə düşündürür. Lakin yollar

təhlükəlidir, əks-inqilabçı qruplaşmalar hərbi qüvvələrə son zərbəni vurmaq üçün fürsət gözləyirlər. Axşam vaxtı yolaçan qruplar yaradılır, ağır xəstələri oturmaqsız avtobuslara uzadıb Məhabada və digər rayonlara göndəririk.

Yaralıların sayı hər an artaraq gecə min nəfərə çatır. Korpus uşaqlarından, döyüşçü və kəşfiyyatçılardan çoxu da xəsarət alıb. Onların kimlik kartlarını ciblərindən çıxarıyıq ki, yolda əks-inqilabçılara əsir düşməsinlər. Məlumat gəlir ki, Bukan, Məhabad, Banə və Saqqız şəhərləri kimyəvi yaralılarla doludur və xəstəxanalarda yer yoxdur.

İkinci gün yenə xəstələri qonşu rayonlara göndəririk, ancaq hər gedən avtobusla dünənkilərin cəsədləri qayıdır. Yaralılar gedir, şəhidlər gəlir. Bir komanda şəhid məzarlığında dayanmadan qəbir qazır. Biz də şəhidləri dəfn edib adlarını bir daş parçasına yazır, məzarlarının başına bərkidirik.

Yavaş-yavaş ağacların yarpaqları saralıb tökülür. İt, pişik, toyuq, xoruz, inək və qoyunların çoxu boğulub tələf olur. Quşlar, sərcələr qanadlarını çırpıb yerə düşür, canlarını tapşıırırlar.

Bütün şəhər zəhərlənib, əhalinin yaşamağa yeri qalmayıb. Çirkli su, ərzaq və digər əşyalar zavallı əhalini kəndlərə didərgin salır. Maddi imkanları olanlar başqa şəhərlərə köçürlər. Ailəmizi Məkelabad kəndinə aparmağı artıq yaraşıqlı yeni yetmə olmuş qardaşım Əliyə tapşıırıram. Lakin kimyəvi bombaların təsiri kəndlərə də çatıb; həm də zəif kənd imkanları ailələrin yaşamasına kifayət etmir. Əliyə deyirəm ki, ailəmizi Məhabada aparsın. İki gündən sonra xəbər gəlir ki, Məhabad şəhərində bir məktəbə

yerləşmişlər. Onlar sarıdan arxayın olanda vəzifələrimi daha yaxşı yerinə yetirməyə başlayıram.

Şəhər boşalıb, hərbi qüvvələr xəsarət alıb, imkanlar zəifləyib və əhali matəm içindədir. Hamı qorxur ki, belə böhranlı şəraitdə Komala və Demokrat terrorçuları hücum edib şəhəri ələ keçirə bilərlər.

Mühacirət edənlər arabir pəncərələri bağlı maşınlarla gəlib şəhərdə dolaşır, ehtiyacları olan şeyləri götürüb tez gedirlər. Bədənləri suluqlamış yaralıların vəziyyəti yaxşılaşır, amma ağ ciyəri xəsarət alanların çoxu şəhid olub, cəsədləri qayıdır. Uzağa köçə bilməyən və yaraları üçün dərmanı olmayanlar ətraf kəndlərdə başsız qalıb ağrı-acılarla baş edirlər. Vahidilər ailəsi hamılıqla şəhid olur; Mühyiddin ailəsi də həmçinin. Cəngidustlar ailəsinin hətta kəkliyi də ölür. Əsədzadələrdən yalnız səfərdə olan oğul sağ qalır. İcra hakimiyyətindəki polis qüvvələrinin hamısı şəhid olur. Zirzəmiyə sığınmış bir ailə hamılıqla boğulur.

Payıza qədər heç kim şəhərə qayıtmır. Yağış və qar başlayandan sonra isə yavaş-yavaş kimyəvi təsirlər azalır və əhali qayıtmağa başlayır. Gərginlik bahara qədər davam edir, hələ də can alır, amma bu zəhərli şəhərdə həyatın nəbzi hələ ki vurur. Saç tökülməsi, bədən qaşıntısı və saysız-hesabsız suluqlar insanlara əzab verir, sağalmaq bilmir. Suluq yaradan zəhərlər, sianid və iprit qazları təbiətə yayılıb, mühiti təhdid edir.

Ağ ciyərim xəsarət alıb, soyuğa həssas olmuşam. Sianid dərimi qaraltmışdır. Bir neçə aydan sonra kiçik oğlum Mustafa dünyaya gəlir və tibbi müayinələrlə bilinir ki, anasının bətnində ikən kimyəvi qazlardan xəsarət almışdır.

Kimyəvi bombardmandan sonra Sərdəştdə çoxlu əleyhqaz istifadəsiz qalmışdır. Cənub cəbhələrində isə

onlara ehtiyac var. Sərdəşt korpusunun komandiri göstəriş verir ki, artıq əleyhqazları cəld cənub cəbhəsinə aparım. Toyota pikapını yükləyib tez yola düşürəm. Yolda yalnız benzin doldurmağa və sendviç almağa dayanıram. Gecə-gündüz gedib Fəkkəyə çatıram.

Bölgənin Kəşfiyyat-diversiya rəisi qardaş Əkbər deyir: "Sən bir iş də gör: yükü boşaltma, əleyhqazları elə bu maşınla təmas xəttinə apar, uşaqlar gözləyirlər".

Ünvanı alıb döyüş yerinə yollanır, əleyhqazları anbara təhvil verirəm. İlk dəfədir cənub cəbhəsinə gəlmişəm. Öyrənirəm ki, yaxında əməliyyat olacaq. Bir neçə gün orada qalmaq istəyirəm. Artilleriyamız uzaqları vurur. Ertəsi gün qardaş Əkbər oraya gələndə yaxınlaşıb deyirəm: "İcazə verin, bir neçə gün burda qalım".

– Haralısan?

– Sərdəştdən.

– Bəh-bəh! Burda qəhrəman kürdlərə ehtiyacımız var. Əlindən nə gəlir?

– Nə tapşırsaz, edərəm: sürücülük, təsərrüfat... amma əsas işim kəşfiyyatdır.

– Yaxşı, hələlik buralarda ol, görüm səninçün nə edə bilərəm.

Qarşımızda bir təpə var, oraya bir neçə top və katyuşa qaldırmaq istəyirlər, yük maşını isə sərt yoxuşdan qalxa bilmir. Traktora, müxtəlif yük maşınlarına nə qədər qaz verirlərsə, yuxarıya çatmamış geri qayıdır. Səyləri nəticə vermir, texnikanı təpənin başına çıxara bilmirlər. Qardaş Heydəriyə yaxınlaşıb:

– Şəxsi heyətini sıraya düz, Kürdüstan uşaqlarını, xüsusən də bukanlıları ayır, – deyirəm.

– Nə üçün?

– Bu işin öhdəsindən yalnız bukanlılar gələ bilirlər. Əgər onlar bu raketləri qaldıra bilməsələr, deməli, iş yalnız helikopterə qalacaq.

Qardaş Heydəri şəxsi heyəti sıraya düzüb kürd bəsicisi və əsgərləri ayırır. Əsgərlərin arasında iki bukanlı var, onları çağıraraq deyir: "Əgər bunları təpənin başına qaldıra bilsəz, burdaca vərəqənizi imzalayacam, hərbi xidmətiniz bitəcək!"

Bir qədər fikirləşib deyirlər: "Bizə bir Qallant avtomobili verin, söz veririk ki, nə istəsəz, qaldırırıq".

Yeganə Qallant komandirin avtomobilidir; onlara verirlər. Bukanlılar maşını təmir yerinə aparıb önünə dəmir çərçivə qaynaq etdirir, bolt-qayka ilə top və raketi bərkitməyə yer hazırlayırlar. Əvvəlcə katyuşanı dəmir çərçivənin üzərinə qoyub təpənin başına qaldırırlar, sonra DŞK pulemyotunu və topu yavaş-yavaş qaldırırlar. Artilleriya atəşi hazır vəziyyətə gətirilir. Qardaş Heydəri pul mükafatından əlavə, orada göstəriş verir ki, bukanlı əsgərlərin tərxis olunması üçün vərəqəni hazırlasınlar.

Komandirlərin biri şəxsi heyətini toplayıb əməliyyat barədə məlumat verir. Bir bəsicisi deyir: "Qardaş, dua elə, mən də şəhid olum".

– Dua elə, qələbə çalaq və heç kim ölməsin! – komandir deyir.

Döyüşçülər, ərzaq və mühəndis bölmələri sıraya düzülür. Mən kanalların arasında dolaşır, ora-bura gedirəm. Bilirəm ki, cənubda vuruşmaq Kürdüstandan çətinidir. Cənubda vuruşan hər kəs, həqiqətən də, Cəsarət ordeninə layiqdir. Kürdüstanda düşmən irəli və arxada, gizli və aşkar olsa da, biz yerli qüvvələr üçün onlarla vuruşmaq asandır. Çünki biz tez bir zamanda kamuflaj üsulları düşmənin gözündən yayına bilirik. Təbii amillər,

dağ-daş, çöllük, çay, meşə, ağaclar və heyvanlar təbii səngərlərdir, lazım olanda köməyə gəlir, adamı qoruyurlar. Mağaralar və bağ evləri bizi isti-soyuqdan xilas edir. Cənubda isə göz işlədikcə düzənlik uzanır, istilik, toz-torpaq çoxdur. Burada özün öz səngərinə; nə ağac var, nə kölgə, nə meyvə, nə də su. Gərək günəşin oxları altında yol gedib susuzluq çəkəsən, tər tökəsən. Nə çimməyə çay var, nə sığınmağa mağara. Düşmənin atəşi ilə üz-üzə gəlirsən, əzizlərinin cəsədlərinin yerə düşdüyünü öz gözlərinlə görürsən. Başını səngərdən çıxarsan, başın gedər. Hətta dəbilqə də güllə və qəlpələrə mane ola bilmir. Heç bir sığınacaq yoxdur, güllə isə dolu kimi yağır.

Döyüşçü uşaqlar düşmən atəşinin yer və zamanına alışmışlar; səngərlərə sığınib lətifə söyləyir, zarafatlaşırlar. Biri deyir: "Ay kişi, suyun yox idi? Çörəyin yox idi? Cəbhəyə niyə gəlirdin axı!"

Başqa biri deyir: "Hər gün bu vaxtlar nənəm mənə balla isti bərbəri çörəyi verərdi. Dedim ki, yəqin, bura daha yaxşı olar, qalxıb gəldim!"

Qoca bir kişi deyir: "Axı de ki, sən burda nə ölümün var? Atan ac idi? Anan hamilə idi? Axı cəbhədə nə itin azıb?"

Bir yeniyetmə deyir: "Vallah, hər gün evimizdə yavan çörək yeyirdim, burda isə balıq konservi yeyirəm. Bura cənnətdir!"

Bir həftə bu şəkildə dolaşır, səngərlərə baş çəkirəm. Qardaş Əkbər məni görüb deyir: "Gərək bu gün kəşfiyyata gedəsən. Bacararsan?"

– Əks-inqilabçılara qarşı kəşfiyyatı yaxşı bacarıram.

– İraq kəşfiyyatını da öyrən.

Mənə çox hörmət edir. Döyüşçülər əks-inqilabçıları sevmirlər. Bəziləri də hamıya bir gözlə baxıb elə bilirlər

ki, bütün Kürdüstan əhalisi əks-inqilabçıdır. Qardaş Əkbər isə bu inqilabçı kürdə hörmət edir, şərait yaradır.

Həmid adlı bir döyüşçü ilə birlikdə İraqa kəşfiyyata gedirik. Bir neçə kilometr hamar çöllükdə irəliləyirik. İranlı və iraclılar arasında əl dəyişdirmiş kanal və səngərləri nəzərə almasaq, zona dübbədüzdür. Küləyin yaratdığı kiçik bir səngərin arxasından çöllüyə göz qoyuruq. Bir neçə yüz metr aralıda iki nəfəri görürük, bizdən gizlənib bir torpaq təpəsinin arxasına keçirlər. Bilmirik ki, bizimkilərdir, yoxsa iraclılar. Bir müddət bir-birimizə göz qoyuruq.

Həmidə deyirəm: "Diqqətin məndə olsun, gedib arxadan onları tutacam".

– Qoy mən gedim, sən məni qoru.

– Sən cavansan, hələ ailə qurmamısan, nakam getməni istəmirəm.

Razılaşmır, axırda püşk atmaq qərarına gəlirik. Xırda pulumuz yoxdur. Bizdən fərqli olaraq, cənubda döyüşçülərin döyüş nişanları var. Onu açıb deyir: "Qabarıq tərəfi gəlsə, sən gedirsən, batıq tərəfi gəlsə, mən".

Nişanı göyə atır, püşk mənim adıma çıxır. O qalib məni qorumağıdır. Narahat olur, amma başqa yolu yoxdur. Beynimdə böyük bir dairə cızmışam. Bir neçə yüz metr sürünə-sürünə gedirəm, amma nə qədər baxıramsa, onları görmürəm. Qalxıb onların yerləşdiyi yerə gedirəm. Oraya bir qədər zibil, İraq peçenyəsinin kağızı və yeyinti paketi düşüb, özləri isə yoxdur; peçenylərini yeyib gediblər.

Bir neçə dəqiqə axtarır, ətrafda gəzişirəm. Bu zaman birdən arxamdan avtomat səsi gəlir. Qorxuram ki, Həmidin başına bir iş gələr. Tez özümü ona yetirəndə isə dəhşətli səhnə ilə üzləşirəm.

Görünür, iraqılılar Həmidin tək olduğunu bilirlər; mən onlara doğru sürünə-sürünə gedəndə onlar da Həmidin yanına gəlib onu şəhadətə yetirirlər. Şəhadət səhnəsi o qədər faciəlidir ki, məni ağlamaq tutur, halım pisləşir. Həmid arxaya fikir verməyib mənə göz qoyduğu yerdə onu arxadan vururlar. Cəsədi çevirəndə görürəm ki, gözlərini süngü ilə hədəqəsindən çıxarıblar, burnunu kəsiblər. Cinsiyyət orqanını və xayalarını da kəsmiş, bədənini dəlik-deşik etmişlər. O qədər ağlayıb başımı yerə çırpıram ki, nəfəsim gəlmir. Cəmi iki saat Həmidlə birlikdə olmuşdum, qəm-kədəri ürəyimi yandırır. Bütün vücudumu xəcalət hissi bürüyür, özümü bağışlaya bilmirəm. "İlahi! Bu nə hadisədir, qarşıma çıxardın! Axı bu qədər imtahana dözməyə gücüm yoxdur! Mən bu namərdliyi cavabsız qoya bilmərəm. İlahi! Özün mənə kömək ol!" – deyirəm.

Alnıma xəcalət təri qonub, düşünürəm ki, Əkbərin yanına bu vəziyyətdə, Həmidin parça-parça edilmiş cəsədi ilə xar və zəlil halda qayıtsam, bütün kürdləri rəzil etmiş olaram və bu yara mənə ömür boyu əzab verir. O məni çox tərifləyir, qəhrəman, pəhləvan adlandırır, qoltuğuma qarpız verirdi. İndi özüm sağ-salamat olduğum halda bir şəhid cəsədi ilə qayıtmağa utanıram. Bu iş özümə dair beynimdə rüsvayçı bir təsvir yaradır.

Söz verirəm ki, Həmidin qisasını almayınca və bu böhranlı vəziyyətdən xilas olmayınca geri qayıtmayacağam. Ya gərək Həmid kimi parça-parça olum, ya da bu ləkəni alnımdan təmizləyim. Yenə eyni yolla sürünə-sürünə iraqılılara tərəf gedirəm, görürəm ki, qabaqkı yerlərində dayanıb bizim tərəfə baxırlar. Öz-özümə düşünürəm ki, gərək onlar kimi alçaqlıq etməyim.

"Allahu-əkbər" qışqırıram, həyəcanla mənə tərəf dönürlər. Qollarını çırmamış, papağından cinayətin komandiri olduğu bilinən zabit özünü itirib mənə baxır. Dayanmadan atəş açıb başdan-ayağa hər yerini dəlik-deşik edirəm. İkincisi arıq bir əsgərdir, qaçmağa başlayır. O qədər hirsliyəm ki, əsgərə fikir verməyib bütün güllələrimi zabitə boşaldıram, cibindən kimlik kartını, sənədlərini və bölgənin planını çıxarıb Həmidin yanına qayıdıram.

Həmidin cəsədini çalaya qoymaq üçün dəbilqəmlə yer qazır, torpaqları kənara tökürəm. Lakin torpaq yenə sürüşüb çalanı doldurur. Bizimkilər köməyə gəlirlər, Həmidin cəsədini geriye aparırıq. Qardaş Əkbər deyir: "Hər şeyi durbinlə gördüm. Afərin cəsərinə!"

XVI

Əlinin gedişi

Hər dəfə bombardman ehtimalı olanda gedib dağlara sığınırıdıq, amma bombardman olmurdu. Dağa getməyəndə isə təyyarələr gəlib şəhəri bombalayır.

Bir həftə idi dövlət tərəfindən kimyəvi bombardmana və bu zaman görülməsi lazım olan tədbirlərə dair məlumatlar yayılırdı. Kimyəvi hücum zamanı, qaydalara uyğun olaraq, uşaqların üzlərini yudum, başlarına sellofan keçirdim və dağın başına qalxdıq. Kimyəvi qazlar hündürlüyə qalxmırdı, amma oranı da topla vururdular. Sular zəhərlənmişdi, öskürək amanımızı kəsirdi. Bədənlər şişmiş, suluqlamışdı. Güclü qaşıntıdan dərimizi cırmaqlayırdı. Kimin kimyəvi xəsarət aldığı, kimin sağlam olduğu bəlli deyildi. Ayaqların altı suluq bağlayır, qabıq verirdi. Bu suluqlar iynə ilə də sağalmırdı. Bütün canlı varlıqlar məhv olurdu. Saç tökülür, üzler suluq bağlayırdı.

Əli ilə birlikdə ailəmizi Məkəlabad kəndinə apardıq. Lakin imkansızlıq və kimyəvi zəhərlənmə orada da amansızlıq edirdi. Uşaqlar qulaqdibi xəstəliyinə yoluxdular, qulaqlarının və boğazlarının altı şişmiş vəzilərlə doldu. Uşaqların saçları da bitlədi. Qızıl Aypara Cəmiyyətindən bizə ərzaq, adyal, quru süd, mərci, toyuq və düyü verildi, amma münafıqların və əks-inqilabçıların raket atəşləri Məkəlabadı da təhlükəli yerə çevirdi. Səidin tövsiyəsi ilə Məhabada gedib Şəhid Şəhrkəndi məktəbinə yerləşdik. Bizə üç otaq verdilər. Oraya çoxlu ailə sığınmışdı.

Bir müddətdən sonra gördüm ki, Əli daim qarşıdakı pəncərəyə baxır. Bir neçə gün ona göz qoydum, gördüm ki, qarşıdakı binaya yerləşmiş sərdəştli qaçqınlardan birinin Əfsanə adlı qızı ilə baxışirlar. Əvvəlcə mənə gülmək tutdu, amma bir-iki aydan sonra gördüm ki, məsələ ciddidir və Əfsanənin bizim otağımıza gəlişi də çoxalıb. Onun ətrafında iki başqa oğlan da hərələnirdi və bu, Əliyə əzab verirdi.

Əfsanə atasız, ortaboylu bir qız idi. Axırda Əli onu istədiyini bildirib dedi: "Onunla ailə qurmaq istəyirəm".

Bahara qədər Məhabadda qaldıq, sonra Sərdəştə qayıtdıq. Əfsanəgil də Sərdəştə geri döndülər. Əli eşqi üzərində möhkəm dayanıb anasına deyirdi ki, elçiliyə getsin. Bir neçə dəfə gedib-gələndən sonra anası onların izdivacına razılıq verdi.

1987-ci ildə, kimyəvi bombardmandan sonra ikinci oğlum Mustafa dünyaya gəldi. Məlum oldu ki, hamiləlik zamanı o da kimyəvi xəsarət alıb. Həmin bombardmandan sonra bəziləri nəfəs darlığından və tənəffüs ağrısından intihar etdilər. Həmin ərəfədə yetmiş faizli kimyəvi xəsarətlə dünyaya gələn uşaqlar da oldu.

Evin idarəsi, kiçik-böyük uşaqların tərbiyəsi mənim üzərimə düşmüşdü. Əlinin eşqi də problemə çevrilmişdi. İraq-İran müharibəsi bitəndə Əli gəncliyə qədəm qoymuşdu, işlərdə mənə kömək edirdi. O, şəhid ailələrinin imtiyazından istifadə edib hərbi mükəlləfiyyətdən azad edildi, Qüds yolu şirkətində işə düzəldi. Üzü və görkəmi Səidə bənzəyirdi. Tez bir zamanda Əfsanə ilə ailə qurmaq istəyirdi. 1989-cu il, sentyabrın 5-də anası ilə mənə yaraşlıq köynək alıb dedi: "Çərşənbə günü bu koftaları geyərsiz, Əfsanəyə elçi gedərik!"

Mənim koftam çəhrayı idi, anasınınkı isə ağ güllü, göy yarpaqı və sürməyi rəngdə. Hansı şalı bağlayırdıqsa, yaraşırdı.

Qönçə xala kosmetik vasitələrdən, ətirlərdən və gözəl paltarlardan ibarət bir çamadan hazırladı, çərşənbə günü elçiliyə getdik.

Əli Sərdəşt Yol İdarəsinin Qüds yolu şirkətində sürücü idi, kənd yollarını asfalt edirdilər. Səhər çağı fəhlələri iş yerinə aparır, axşamüstü qaytarırdı. O, Səidlə eyni markalı və eyni rəngli maşından sürürdü. Əks-inqilabçılara məlumat verilmişdi ki, Səid Sərdəşti hər gün bu yolla gedib-gəlir.

Qəmli bir qürub çağı fəhlələri maşına mindirib Banə magistralı ilə Sərdəştə yola düşür. Lakin Məkelabad kəndinin Büreysəvə körpüsünə çatmamış Demokrat partiyası silahlıların pusqusuna düşür. Atəş nəticəsində avtomobili çevrilir və Əli yaralanır. Terrorçular sevinib şənlik edir, deyirlər: "Öldürdük, öldürdük! Böyük casusu öldürdük! Səid Sərdəştini öldürdük!"

Son gülləni vurmaq üçün başı üstə gələndə görürlər ki, yanlış adamı vurublar. Qol-qıçları sınımış yaralı fəhlələri orada qoyub gedirlər. Hava qaranlıq olduğuna görə səhərə

qədər heç kim onlara köməyə getməyə cürət eləmir. Sübh tezdən Mustafa Təyyarə adına postun döyüşçüləri hadisə yerinə gedib Əlinin və başqa iki nəfərin qanaxmadan şəhid olduğunu görür, xəsarət almış fəhlələrlə birlikdə xəstəxanaya aparırlar.

Əfsanəyə elçi gedəcəyimiz çərşənbə günü Əlinin şəhadət xonçası quruldu. Əfsanə qara geyinib xonçanın ətrafına fırlanır, tez-tez huşunu itirirdi. Dəfələrlə yalvardı ki, Qönçə xala Əlinin saatını ona yadigar versin. Lakin Qönçə xala dedi: "Get, qızım, belə xatirələrdən əl çək. Sən gərək səbirli olasan, başqa bir adamla ailə qurmaq haqda düşünəsən. Yaxşı olar ki, çox tezliklə Əlini yadından çıxarasan".

Beləliklə, çərşənbə günü, 7 sentyabr 1989-cu ildə Əli ilə Əfsanənin elçiliyi matəmə çevrildi. Əli də bizdən ayrılıb şəhidlər karvanına qoşuldu. Qardaşı Mustafa 7 sentyabr 1979-cu ildə şəhid olmuşdu, düz on ildən sonra eyni gündə də özü Allaha qovuşdu.

XVII

Kriskan zindanı

Əlinin şəhadəti mənə çox pis təsir edir. Günahsız bir gənc mənim yerimə terrorun qurbanı olur. Yasını və qırxını xüsusi əzəmətlə qeyd edirik.

Kürd olduğuma, İraq torpaqlarında rahat hərəkət edib əks-inqilabçıların fəaliyyətlərini öyrənə bildiyimə görə bir müddətdir xarici tapşırıqlar üzrə təlim keçirəm. İraq mənim fəaliyyət sahəm təyin olur. Əks-inqilabçı qüvvələrə yaxınlaşıram, İraqda fəaliyyətimə şərait yaranır. Mirsad əməliyyatında münafıqların Şimal-qərb əməliyyat rəisi olan Cəfərlə Əşrəf qarnizonunda görüşürəm. Onların ehtiyacı olanları rəisimə göndərirəm ki, lazımı qərarları qəbul etsinlər.

İraq dövləti ərzaq çatışmazlığı ilə üzləşib, münafıqlar öz ehtiyaclarını İran Kürdüstanından təmin etmək istəyirlər. Mən də təşkilatlarına girib söz verirəm ki, ehtiyaclarını təmin edəcəyəm. Orada münafıqların hərbi fəaliyyətlərini öyrənirəm, Əşrəf qarnizonunun geniş bir

sahəsində hərbi təyyarə maketləri görürəm. İran təyyarələrindən biri aldanıb bu maketlərə hücumla keçmiş və təəssüf ki, süqut etmişdi. Bütün ərazi hərbi texnika ilə təchiz olunmuş avtomobillərlə doludur. Münafıqlar bir-birinə qarşı quru hərbi etiketlərlə davranırlar. Lazımi məlumatları vasitəçimə göndərir, Mirsad əməliyyatındakı hərbi hərəkətləri yoxlayıb məruzə edirəm.

İraqda çoxlu qruplar işləyib İrana məlumat göndərirlər. Mənim işim İmam Mehдинin (ə) tanınmaz əsgərlərinin Mirsad əməliyyatından öncəki fədakarlıqlarının çox kiçik bir qismidir. Mirsad əməliyyatı bir tələ idi; müharibə tam bitmədən münafıqları ölkəmizin içinə çəkib işlərini bitirdik!

Müharibə bitəndən sonra mən də biraylıq xarici ezamiyyəti bitirirəm, yorğun halda İrana ailə-uşağımın yanına dönür, səfər barədə rəisimə məruzə edirəm. Rəis İraq torpaqlarında mənim üçün yeni tapşırıqlar nəzərdə tutmuşdur. Göstəriş verir ki, sabah İraqa yola düşüm.

Atamın əmisi oğlu, İraq Kürdüstanı Vətən İttifaqının üzvü və mam Cəlal Talibaninin yaxınlarından olan Məmənd Mahmud Abdullah mənim əsas vasitəçim və İraqda ən sadıq adamımdır. Raniyə şəhərində yaşayır, qədimdən ailəvi get-gəlimiz var. Onun vasitəsilə orada güclü bir qrup yaratmışam, informasiya və əməliyyat işlərini gözəl şəkildə yerinə yetirirlər. Onlar hər bir əməliyyata hazırdırlar. Bir qismi atamın uzaq qohumlarıdır, Səddama qarşı vuruşurlar. Artıq Səddam zəifləyib, mənimlə əməkdaşlıq edirlər; Komalanın, Demokrat partiyasının və münafıqların fəaliyyətləri barədə məlumat göndərir, zəhmət haqqı alırlar. Onların yaşayış və əməliyyat xərclərini verirəm.

İraqlılar səsyazan mobil telefonları sevirlər. Oradakı dostlarıma bir qədər telefon və mis samovar aparıram. Sərhədə qədər maşınla gedirəm, yolun qalanını atla. Bu gedişlərin dönüşü olmaya da bilər. Əks-inqilabçılar üçün problemə çevrilmişəm, məni öldürə və ya əsir tuta bilərlər.

Çantama iki milyon üç yüz min tümən nağd pul qoyub tacir kimi İraqa yola düşürəm. Harada yoxlayırlarsa, deyirəm ki, tacirəm, avtomobil hissələri almağa gəlmişəm.

Qaladizə şəhərinə, oradan da Raniyəyə gedirəm. Birbaş Məmənd Mahmudun evinə gedib gecəni orada qalıram. Oraya bir bələdçi gələcəkdi, onunla birlikdə Əşrəf qarnizonuna gedəcəkdim, amma bələdçi əlaqə saxlayıb deyir ki, sabah Süleymaniyyəyə gəl.

Ertəsi gün Məmənd, Rəsul, Hüseyn və başqa bir neçə silahlı adamla Süleymaniyyənin Mövləvi otelinə gedirik. Bələdçini gözləyərkən, restoranda xörək yediyimiz yerdə birdən silahlı adamlar bizi dövrəyə alır və təslim olmamızı istəyirlər. Yoldaşlarım vuruşmaq istəyirlər, mən mane oluram. Hər iki dəstə silahlıdır, kiçik bir işarə ilə bir neçə nəfər ölə bilər.

– Qoyun görüm, bunlar kimdirlər, nə istəyirlər, – deyib üzümü onlara tuturam. – Siz kimsiz, nə istəyirsiniz?

– Biz Havbeş partiyasının üzvüyük.

Bu adı birinci dəfədir eşidirəm. Bilirəm ki, yalan deyirlər, bu adda bir partiya yoxdur. Çoxlu mübahisədən sonra deyirlər ki, biz İran Demokrat Partiyasının üzvləriyik.

Yeddi-səkkiz nəfərdirlər, məni zorla aparmaq istəyirlər. Məmənd silahını çəkir. Deyirəm:

– Nə istəyirsiniz?

– Gərək bizimlə Demokrat partiyasının qərargahına gələsən, – deyirlər.

– Nə üçün?

– Partiyanın əmridir, orda bilərsən.

Mövləvi restoranında Rəhmət Xəyyat adlı başqa bir iranlı da oturub, onu da tuturlar. Yoldaşlarım məni aparmalarına mane olmaq istəyirlər, mənə qoymuram, müharibə bitdiyinə görə daha heç kimin ölməsini istəmirəm. Onlara deyirəm: "Qardaş, bunlar iranlıdırlar, mən də iranlıyam. Biz bir-birimizin dilini yaxşı bilirik. Lazım deyil kimsə ölsün. Gedib görüm, problemləri nədir; həll edib gələcəm. Siz qarışmayın".

Çantamı götürməyə qorxurlar, mənə deyirlər ki, özün aç. On milyon nağd pulu görəndə isə gözlərinə işıq gəlir, sevinirlər. Deyəsən, Demokrat tələsinə düşmüşəm, özümün xəbərim yoxdur. Demokrat partiyasının rəhbəri Qasimlunun öldürülməsindən sonra Şərəfkəndi onun yerinə keçib.

Nəhayət, İraqa girəndə qəlbimə dolmuş həyəcan məni yanıltmır və 9 may 1991-ci ildə Demokrat partiyasına əsir düşürəm. Fikirləşirəm ki, həbsim müvəqqətidir, tezliklə azad olacağam. Çünki bütün ezamiyyətlərimdə ehtiyatlı davranmış, iz buraxmamışam.

Rəhmət Xəyyatla məni qərargahlarına aparıb tualetin içində həbs edirlər. Rəhmətə deyirəm: "Mən Sərdəşt korpusunda əsgər olmuşam, buna görə tutublar. Əgər azad olsan, get Sərdəşt korpusuna, de ki, Demokrat partiyası Səid Sərdəştini tutub, təqsirkar isə Əli İraqidir".

Süleymaniyyəyə girəndə Əli İraqi ilə rastlaşmışdım. O, İrana gedib-gəlir, bizim qüvvələrimizlə işləyib zəhmət haqqı alırdı. Əməliyyat işlərinin yanında ticarətlə də məşğul olur, iranlılarla alış-veriş edirdi. Tehranlı uşaqlardan bir nəfərə borcu vardı, qaytarmırdı. Həmin

Bir həftədən sonra məni bir çadıra aparıb dindirməyə başlayırlar. Dindirən adam təkqol Fəttah Əşnuyədir. Məndən soruşur:

- Adın-soyadın?
- Səid Sərdəştiyəm.
- Sizin şəhərinizdə keçiyə nə deyirlər?
- Keçi.
- Qatıra nə deyirlər?
- Qatır.
- Dovşana nə deyirlər?
- Keçi!

Qarşısındakı kartof boşqabını üzümə tərəf tullayıb deyir: "Yaramaz köpək, məni ələ salmısan?"

– Ələ salmıram. Dünyanın hər yerində keçi keçidir, eşşək eşşək, at da at. Bu nə suallardır, verirsən?

– Bu köpəyi qaytarın yerinə, həbs edin, – deyə hirsli əmr edir.

Bir neçə gün də həmin otaqda qalıram, sonra bir metr hündürlüyündə divarı və brezent tavanı olan başqa bir çadıra aparırlar. İçəridə təxminən iyirmi dustaq var. Onların arasından Zahir Qadirianla Məhəmməd İbrahimini tanıyıram. Sevincək onlara yaxınlaşıram, amma məni soyuq qarşılayırlar. Axşam Məhəmməddən soruşuram.

– Niyə məndən incimisən?

– Bir həftədir Demokrat partiyasının radiosu deyir ki, İslam Respublikası rejiminin başçılarından birini tutmuşuq. İşin bitib, dustaqlar səninlə həmsöhbət olmaqdan qorxurlar. Bu, onlara baha başa gələ bilər.

Öz vəziyyətini soruşanda deyir:

– Bir müddətdir burdayam, güman ki, edam olunacam.

Zahirin də vəziyyəti yaxşı deyil, başına nə gələcəyini bilmir.

Dustaqların xörək və ərzaq işləri ilə Seyid Nəcmə məşğul olur. Onu tanıyıram; inqilabdan qabaq Banə polisində işləyirdi, salaməleykimiz vardı. Yerli olduğumuza görə mənə yaxşı baxır.

Edama məhkum olunmuş üç nəfərin adı yazılan məktubu Seyid Nəcməyə verirlər. O, mənim adımın da yazıldığını düşünüb narahat olur, məktubun mətninə baxmadan onu zindanın rəisi Hirəş Bəhrəməndə verir.

Qadirin, Məhəmmədin və mənim əlimə bel və külüng verirlər, zindandan bir az kənara aparıb deyirlər ki, qazın.

Məhəmməddən soruşuram ki, nə qazmalıyıq?

– Qəbir, – deyər cavab verir.

– Nə üçün?

– Qaz, öyrəşəcəksən. Bu, həftəlik işimizdir. Edam olunanları buraya gətirib güllələyirlər. Ətrafına bax, gör nə qədər qəbir var.

Ətrafıma baxıb çoxlu torpaq təciklər görürəm. Allah bilir, hər birinin içində neçə meyit var.

– Kim edam olunacaq? – deyər soruşuram.

– Axşamüstü məlum olacaq. Kriskanda axşamüstülər qanlıdır!

Qorxub həyəcanla soruşuram:

– Nə etmək istəyirlər?

– Çay veriləndən sonra edama məhkum olmuş dustağı buraya gətirib öldürürlər. Edam tərzi belədir: Uşaqları çağıraraq deyirlər ki, gedin, odun gətirin, sonra da güllələyib qəbrə atırlar.

Axşamüstünə qədər qəbir qazıb zindana qayıdırıq. Demokrat partiyasının döyüşçüləri həyətdə oturub çay içirlər. Axşamüstü çay veriləndən sonra zindanın rəisi Hirəş Bəhrəmənd gəlib Əsəd Əşnuyənin, Seyid

Məhəmməd Kamyaraninin və başqa bir nəfərin adlarını oxuyub deyir: "Gedək, odun gətirək!"

Onları aparırlar, bir neçə dəqiqədən sonra atəş səsləri gəlir; həyatları sona çatır və oradaca torpağa basdırılırlar. Ertəsi gün nəzarətçilər gəlib onların paltar və əşyalarını öz aralarında bölürlər.

– Bu asanlığa edam edirlər? – Məhəmməddən soruşuram.

– Su içməkdən də asan!

– Bəs məhkəmə, qərar, müdafiə?

– Sən kefdəsən, vallah!

Pirənşəhrdən olan qozbel Abdullah Gəndədən soruşuram:

– Necə Demokrat peşmərgəsi oldun?

– Bir gün əmr etdilər ki, gedib yolda pusqu quraq, hərbi avtomobilləri qumbaraatanla partladaq. Günəş batana qədər gözlədik, hərbi maşın gəlmədi. Hava qaralanda isə yerli bir mikroavtobus gəldi. Kənd əhalisi şəhərdən qayıdırdı. Döyüşçülərimə dedim ki, bu mikroavtobusu vurun. Dedilər ki, içində camaatın arvad-uşağı var. Dedim ki, kül başınıza; Demokrat partiyasında müdir olan, rütbə və vəzifə alanlar elə yerli maşınları vurub başçı olublar. Onlar hərbi maşınları vurmağa, canlarını təhlükəyə atmağa cürət etmirlər. Dedim ki, vurun, biz də böyüyək, özümüza görə bir adam olaq.

Qumbaraatanla yerli mikroavtobusu vurub partiya məruzə etdik ki, bir hərbi kolonu sıradan çıxarmışıq. Onlar da inandılar və mən Demokrat partiyasının əsas kadrlarından oldum.

XVIII

İlk görüş

Səidin işgəncə və şəhadətinə dair hər gün bir xəbər, bir sayıə gəlir, həyəcan məni öldürürdü. Deyirdilər ki, Səidin qulağını kəsiblər, edam etmək istəyirlər. Bir doğru xəbər almaqdan ötrü aylarla gözləməli, əzab çəkməli olurdum. Sayıə isə bol idi.

Bir gün qonşumuz məni çağırır dedi: "Səni telefona çağırırlar". Bir xanım idi, mənə dedi: "Kül başına, murdar arvad, sən burda kef edirsən, ərini isə edam etdilər!"

Huşumu itirdim. Qonşumuz mənə kömək etdi, özümə gələndən sonra ürək-dirək verdi. Ölmək belə yaşamaqdan yaxşı idi. Mənə əzab verirdilər ki, dözüümümü itirim, uşaqları tərk edim. İstəyirdilər ki, müqavimətimi qırsınlar və həyatdan əlimi üzüm.

Məsələni Qönçə xalaya söylədim. Elə həmin gün qohumlardan birini çağırır qabaqcadan səfər pulunu və zəhmət haqqını verdi, birlikdə Səidi görməyə getdilər. İkinci gün xəbər göndərdi ki, Səid yaşayır.

Mam Rəhman Səidlə görüşə gedə bilməzdi. Çünki bir neçə il əlinə silah götürüb korpusa xidmət etmişdi, terrorçuların nəzarətində olan yerlərə getsəydi, tutub edam edərtilər. Buna baxmayaraq, bir neçə dəfə risk edib Qönçə xalaya birlikdə görüşə getdi.

Qönçə xalanı Səidlə görüşə kim aparırdısa, gərək həm səfər pulunu, həm də ailəsinin xərclərini verəydik. Adətən qohumlardan olurdular, yaxşılıq edib canlarını təhlükəyə atırdılar. Əziz dayı, kak Osman, Purşövkət, Rəsul, Məhəmməd Kəsrəyi xanımı ilə və Qadir dayı ailə üzvlərindən biri ilə görüşə gedir, Səidə İraq pulu, siqaret və yeyinti məhsulları aparırdılar. Məmənd, Hüseyn, Rəsul və Fərhad kimi iraqlı qohumlarımız da daim ona baş çəkir, kömək edirdilər.

Sözgedən görüşdə Qönçə xalaya deyirlər ki, bizə işlə, oğlunu buraxaq. Xala deyir ki, nə edim? Ona deyirlər:

– Bu bombanı apar, Sərdəşt icra hakimiyyətinin içinə qoy. Şəhid anasısan, səndən şübhələnməzlər. Bomba partlayandan sonra gəl, oğlunu azad edək.

– Oğlumun zindanda qalması o qədər günahsız adamın ölməsindən yaxşıdır, – deyər Qönçə xala cavab vermişdi.

Səid korpus üzvlüyünü gizlətdiyinə görə bizim korpusa gedib-gəlməyimiz əks-inqilabçı qüvvələrə əsas verər və Səidə problem yaradardı. Korpus məsləhət gördü ki, aylıq maaşımızı İmdad komitəsinə versin; həm biz pulsuz qalmayaq, həm də Səid təhlükəyə düşməsin. Belə olduqda Səidin korpusa və kəşfiyyata bağlılığı gizli qalırdı. Demokrat partiyası da Səidin korpus üzvü olduğunu bilmir və təhlükə yaranmırdı.

Əlbəttə, kəşfiyyat uşaqları hər ay axşam qaranlıqda küçədən həyatımıza bir paket atıb gedirdilər. Nə biz onları görürdük, nə də onlar gözləyib imza alırdılar. Lakin bu

üsul qonşularda şübhə yaradırdı. Bizə ayda beş min tümən pul verirdilər. Korpusa gedib-gəlsəydim, məhəllə adamları adıma söz çıxarardılar. Belə olduqda isə hamı fikirləşirdi ki, ehtiyaclı bir qadın kimi İmdad komitəsindən yardım alıram. İmdad komitəsi, həqiqətən də, bizə yaxşı baxırdı, korpus da gizli şəkildə kömək edirdi.

Qonşumuzun qızı Nazi özünü Qönçə xalaya sevdirmişdi, evimizə gəlib-gedirdi. O, ev işlərində və uşaqları saxlamaqda ona kömək edirdi. Mən ondan şübhələnir, amma Qönçə xala ilə əlaqəsini kəsə bilmirdim. Göyçək və şirindilli idi, xalanın qəlbinə almışdı. Onun bizə gəlməsinə mane ola bilmirdim. Həmişə Səidi və gələcək taleyini soruşurdu. Mən hirslənəndə deyirdi: "Qorxma, Səidlə evlənmək istəmirəm. Bir zamanlar Səidi sevirdim, amma indi onunla ailə qurmaq fikrim yoxdur. Lakin onu unuda bilmirəm. Gözləyirəm ki, azadlığa çıxsın, görüm taleyimiz necə olur!"

Bu şəkildə mənə əzab verir, boş-boş danışır hirsləndirirdi. Çörək, halva və xörək bişirir, xalaya kömək edirdi. Evimizin içinə nüfuz etmişdi, yediklərimizi, geydiklərimizi görür, korpusla əlaqələrimizdən şübhələnirdi.

Bir gün Səidlə mənim şəklimi görüb dedi: "İkiniz də göyçəksiz, bir-birizə yaraşırsız. Heyf ki, mənim ömrüm hədər getdi. Mən Səidlə evlənmək istəyirdim, amma fəlakə qoymadı. Qorxma, indi evlənmək fikrim yoxdur, amma qayıtsa, ürəyimlə nə edəcəyimi bilmirəm".

Məni gülmək tutdu. Ona dedim: "Mənim yazıq ərim zindənda əzab çəkir, sənə onunla evlənmək fikrindəsən. Allah eləsin, azadlığa çıxsın, səninlə evlənsə də, eybi yoxdur".

Bir dəfə qonşuların biri mənə dedi: "Ehtiyatlı ol, bu gözləyir ki, Səid qayıtsın, onunla evlənsin".

Telefon da onun işi imiş, mənə həyatdan küsdürmək istəyirmiş ki, atamın evimə qayıdım, o da uşaqlarımı saxlasın. Bir müddətdən sonra bildim ki, bizim məlumatlarımızı Demokrat partiyasının üzvü olan qardaşına ötürürmüş. Qardaşı korpus tərəfindən həbs ediləndə o da xarici ölkəyə qaçdı.

Bir şayiə yayılan kimi Qönçə xala şalını və papağını götürüb Səidlə görüşə gedir, doğru xəbər göndərirdi, biz də arxayınlaşırdıq. Uşaqlar sözə baxır, vəziyyətimi başa düşüb yaxşı dərs oxuyurdular.

Səidin əsirliyindən altı-yeddi ay keçəndən sonra Demokrat partiyası xəbər göndərdi ki, arvadı zindana gəlsin, onunla danışaq. Dedilər ki, gəlməsə, ərini azad etməyəcəyik. Mustafa da dözə bilmir, atasını istəyirdi. Hazırlayıb Səidlə görüşə getdik.

Ona xurma və halva hazırladım, bir toyuq qızartdım. Sərhədə qədər maşınla getdik, İraq tərəfdə isə maşın tapılmadı; traktor, at və qatırla davam etdik. Qışda qar, yağış və soyuq adamı incidirdi, yolda vəhşi heyvanlar da olurdu. Çillə gömrüyündən keçmək çətin idi, amma bizim icazəmiz olduğuna görə asanlıqla keçdik. İraq tərəfdə stola çay yerinə araq şüşələri düzülmüşdü. Sərxoş və şorgöz kişilərin arasından keçmək əzabverici idi.

Səhərdən axşama qədər yolda olmuşduq. Əziz dayı və qayınatamın əmisi oğlu Səid də bizimlə idi. Əvvəlcə İraqın Qaladizə şəhərinə getdik. Gecəni qohumlardan birinin evində qaldıq. Qaladizə müharibəyə görə yarımdağılmış vəziyyətdə idi. İki otaqları vardı, on-on iki nəfər orada yatdıq. Yerim dar idi, səhərə qədər gözlərimi yuma bilmədim. İraqlı qaçqınlar şəhərlərinə yenidən

qayırdırdılar, maddi vəziyyətləri də yaxşı deyildi. Həmçinin Səddamla kürdlər arasında müharibə gedirdi, bölgə təhlükəli idi. Yolumuzda bombardmanla da rastlaşdıq. Səhər Kriskana çatdıq, amma dedilər ki, görüş vermirik. Onlara dedim: "Bizi Demokrat partiyası çağırıb, özbaşına gəlməmişik".

Bütün əşyalarımızı yoxladılar. Partiyanın qadınları bütün bədənimizi axtardılar, yaylığını və şalımı açıb saçımın arasına baxdılar.

Seyid Salam və Seyid Mənsur Qazi də orada idilər. Onlar dedilər: "Ərindən niyə belə razısan ki, arxasında dayanırsan? O, bizim düşmənimiz olub, gərək edam olunsun!"

– Ərimdən beş uşağım var, bundan yaxşı nə səbəb ola bilər?! – dedim.

– Axı uşaq və ər nəyinə lazımdır? O, sənə xəyanət edib; xarici ölkələrə gedib, gecə-gündüz xarici qızlarla olub; səni beş uşaqla atıb, özü isə kef edib.

Bildim ki, məni Səidə qarşı danışdırmaq istəyirlər. Dedim: "Bağışlayın, ağalar, sözlünüz bitdi?"

– Daha bundan da pis nə istəyirsən, xanım?

– Möhtərəm ağa, siz əvvəlcə deyin ki, mənim ərimi hansı cinayətinə görə həbs etmisiz?

– Kürdlərə qarşı çıxdığına, Xomeyni tərəfdarı olduğuna, siyasi və hərbi cinayətlərinə görə.

– Əgər siyasi və hərbi cinayətlərinə görə həbs etmisizsə, niyə şəxsi və ailə məsələlərini işə qarışdırırsız? Dediğiniz bu məsələlər mənimlə ona aiddir, sizə aidiyyəti yoxdur. Nə iş görübsə, mənə aiddir; arvad saxlayıbsa, xaricə gedibsə, bunların sizə nə dəxli var?! Əgər sizə ərimdən şikayət etsəm, mənə xəyanət elədiyini söyləsəm, siz də məhkəmə qurub cəzalandırırsız!

Sonra üzümü Seyid Mənsura tutub dedim:

– İndi sizin xanımınız bilir ki, burda nə edirsiniz?! Bilir ki, kiminlə əlaqəniz var?! Yalnız Allah bilir ki, adamlar nə iş görürlər. Ona görə də, lütfən, bu söhbəti bitirin.

– Əhsən sizə, xanım, siz, həqiqətən də, möhtərəm xanımsız, – Seyid Mənsur dedi, sonra məndən soruşdu: – Sizin beş uşağınız var, dolanışığınızı hardan təmin edirsiniz?

– Mən böyük uşağımın paltarını qısaltıb kiçiyə geydirirəm. Dərzi və tikməçiyəm, toxuculuq da bacarıram, dolanışığımı təmin edə bilirəm. Bir qədər də İmdad komitəsi yardım edir. Bu da cinayət deyil. Əgər məsləhət görmürsünüzsə, uşaqlarımın acından ölməsini istəyirsinizsə, göstəriş verin, İmdad komitəsinin yardımlarını rədd edirəm. Evimiz də var, kirayə pulu vermirik. Ərim tacir olub, həmişə qazanıb, yığıb. Ərimin heç kimlə işi olmayıb. Hər ay xarici ölkəyə gedib ticarət edir, qayıdırdı, qazancı yaxşı idi.

Məndə ərimə qarşı nifrət yaratmaq, məni ruhən sındırmaq istəyirdilər. Heç vaxt Səiddən şübhələnməmişdim, bilirdim ki, imanlı adamdır, amma namərdlər bu yolla Səidlə mənə mənəvi işgəncə vermək istəyirdilər.

Onlar özlərini böyük görürdülər, elə bilirdilər ki, önəmli adamdırlar. Halbuki bir neçə satqının bir dərədə əcnəbilərə muzdurluq etməsi hünər deyildi.

Çox yalvardım ki, icazə verin, Mustafa atasını görsün, amma vermədilər. Onlara dedim: "Sizi Allaha, pərəstiş etdiyiniz kəsə and verirəm, icazə verin, bu uşaq bir anlığa atasını görsün".

– Görüş yoxdur, – dedilər.

Bildim ki, heç nəyə pərəstiş etməirlər və Allahdan uzaq düşüblər. Dedim:

– Sizi ananızın canına and verirəm, heç olmasa, icazə verin, oğlum atasını görsün. Onun üçün çox darıxır.

Mustafanın paltarlarını əynindən çıxardılar, bütün bədənini yoxladılar. Keşikçilərin biri ona dedi: "Bax, orda canavar var. İstəyirsən ki, canavarlar səni parçalayıb yesin?"

Beşyaşlı uşaq qorxub atasını görməkdən vaz keçdi, ağlaya-ağlaya dedi: "Mən qorxuram. Deyin ki, atam bura gəlsin".

Bizim olduğumuz yer zindan çadırından bir neçə yüz metr aralıdaydı, bizi oraya getməyə qoymurdular. O qədər yalvarıb ayaqlarına düşdüm ki, axırda Səidin gətirilməsinə razılıq verdilər. Bir saatdan sonra Səidi yanımıza gətirdilər, Mustafanı doyunca öpdü. Yarım saat onun yanında qaldıq. Halı yaxşı idi. Bir-birimizdən 2 metr aralıdaydıq. Ətrafımızda əlisilahlılar dayanıb gözlərini üzümüzə dikmişdilər, rahat danışa bilmirdik. Yalnız hal-əhval tutduq.

Səidə bir qədər toyuqplov aparmışdım. Demokrat partiyasının döyüşçüləri baxır, ağızlarının suyu axırdı. Onlara dustaqların xörəyindən yemək qadağan edilmişdi. Zəhərlənməkdən qorxurdular. Mam Murad adlı bir qoca gəldi, iştahasını saxlaya bilməyib dedi: "Mən yeyirəm, nə olursa-olsun. Partiya məni edam etsə də, yeyəcəm!"

Qızarmış toyuqdan bir parça götürüb dişinə çəkdi, doyandan sonra yavaşca dedi: "Ay bacı, Allah səndən razı olsun, haçan idi düz-əməlli xörək yemirdim".

Səidin kodla evə yazdığı məktubunu gətirib korpusa təhvil verdim. Nə yazdığını özləri başa düşürdülər, bizə görə isə adi sözlər idi. Nəzarətçilər dəfələrlə məktubu oxuyub araşdırmış, problem görməmişdilər. Korpus üçün

isə dəyərli idi. “Qonşu”, “soyuq”, “isti” və “bişmiş yumurtalar”, görünür, terrorçular üçün mənasız sözlər idi.

Zənnimcə, mam Murad üzə düşərək terrorçuların yanında qalmışdı. Bir neçə gündən sonra Sərdəştə gəlib dövlətə təslim oldu. Zavallılar başçılarının əlində qalmışdılar. Çoxu savadsız idi, əllərinə fürsət keçən kimi təslim olurdular. Sadələvh qocalar, aşıq cavanlar və əsgərlikdən qaçmış silah həvəskarları tez bir zamanda peşman olur, depressiyaya düşürdülər. Onlar elə bilirdilər ki, bir neçə aya xarici dil öyrənib istədikləri ölkəyə göndiriləcək və orada kef edəcəklər. Bu mübaliğəli təbliğat mənəvi baxımdan zəif və imansız adamların peşmanlığına, itaətsizliyinə zəmin yaradır, ilk fürsətdə partiyadan ayrılıb dövlətə təslim olmalarına gətirib çıxarırdı.

XIX

Müvəqqəti məzar

Ötən il Duləbədərana çoxlu qar yağmış, əsas zindan qarın altında qalmışdı. Qardan zindanın dam və divarları bəzi dustaqların başına uçmuş, yazıqlar ölüb orada da qalmışdılar. Demokrat partiyası zindanı Kriskanda başqa yerə köçürməyə, dustaqları bir çadıra salıb ətrafına qısa divar hörməyə məcbur olmuşdu. Əsas zindan təmir olunana qədər əsirlər bu müvəqqəti yerdə qalmalı olmuşdular.

Hər gün əsas zindana gedib təmir işləri görürük. Bel və külünglə torpaqları, uçmuş divarları təmizləyərkən birdən uçqun altından bir cəsədin ayağı görünür, qorxu içində geri çəkilib qışqırıram. Zəhəri mənə yaxınlaşır deyir: "Bu, pıranşəhrli mam Abdullahın cəsədidir. Ötən il qar uçqunu altında qalıb ölmüşdü".

Cəsəd sapsağlamdır, sanki bu saat, bu dəqiqə vəfat edib. Lakin bu soyuq havada bir milçək ondan əl çəkmir, daim incidir. Cəsədi çıxarıb basdırırıq. Hüseyn Muradi

mam Abdullahın cəsədini İslam qaydalarına uyğun və hörmətli şəkildə dəfn etmək istəyir, amma keşikçilər hirsələnib onu soyundurur, qarın üstündə keçi kimi yeriməyə məcbur edir, sonra belinə damcı-damcı qaynar su töküb əzab verirlər. O, bir müddətdən sonra edam olunur.

Edam olunanların hər biri bir şəkildə İran kəşfiyyatı ilə əməkdaşlıq etmiş, İraq Kürdüstanına aid xəbərləri toplayıb İrana göndərirmişlər. Zindanı təmir edəndə görürəm ki, uçulmuş divarda tülkü yuvası boyda bir yer açılıb, bir it çətinliklə içinə girə bilər. İşlədiyim yerdə yuvanı diqqətdə saxlayıb içində gizlənmək, sonra da qaçmaq üçün fürsət gözləyirəm. Axşamüstü keşikçilər çay içəndə və diqqətləri bizdən yayınanda çətinliklə həmin çökəyin içinə sürüşüb bir qədər taxta və həsirlə üstümü örtürəm. Cibimdə bir qutu yuxugətirici dərman var. Bu, yaxşı bəhanədir; əgər ələ keçsəm, deyəcəyəm ki, yuxulamışdım.

Axşamüstü dustaqları çadıra qaytarmaq istəyəndə sayıb görürlər ki, mən yoxam. Demokrat partiyasının bütün qüvvələri hazırlıq vəziyyətinə gətirilir, bölgəni mühasirəyə alırlar. Dərəni, meşəni və çöllüyü axtarır, amma mənə tapa bilmirlər. Ümidlərini üzüb getmək istəyəndə bir keşikçi mənim dəlikdən çıxmış ayaq barmağımı görüb atəş açır. Güllə qarşımdakı divara dəyir. Zor və təhdidlə mənə oradan çıxarırlar. Biri deyir: "Bu muzduru öldürün!" Digəri deyir: "Vurmayın, bizimçün dəyərlidir. Onu əsirlərimizlə dəyişdirə bilərik".

Qollarımı bağlayıb qundaq, taxta və təpiklə vura-vura Kahrox çayına qədər aparırlar. Bütün bədənəm yaralanıb qanayır. Deyirlər ki, suyun içindən keç.

Suya girirəm. Dörd nəfər əl-ayaqlarımdan tutub, dəfələrlə başımı suya basıb-çıxarır. Yara, ağrı və soyuq

əzabımı bir neçə dəfə artırır, amma davam gətirirəm və bir müddətdən sonra halım yaxşılaşır.

Yayda nəzarətçi Xızır Sədaqət mənimlə arasını düzəldib dostluqdan dəm vurur. Mənə çörək, qatıq və siqaret gətirir, bir qədər etimadımı qazanır. Ona deyirəm: "Duləgird kəndinə get, Məmənd Mahmuddan istədiyin qədər pul, silah və digər şeylər al. Nə istəsən, verəcək, bu şərtlə ki, məni cəmi on addım zindandan uzaqlaşdırasan".

Özümə çox inanıram, cəmi on metr zindandan uzaqlaşsam, yoxa çıxaram və məni tapa bilməzlər. Xızır namərdlik edib bunu zindan rəisinə xəbər verir. Osman Lənusi, Hirəş və Seyid Lətif məni huşumu itirənə qədər şlanqla döyürlər. Bütün bədənim göyərir, üz-başım, burnum, yanım yaralanır. Qıyıqla bədənimi dəlik-deşik edirlər. Sonra isə yenidən söndürülmüş, divarları və külü istidən yanan bir təndirin içinə salırlar. Yavaş-yavaş tərləyir, sonra qızdırıram. Get-gedə bədənimin bişmək qoxusunu hiss edirəm, məcbur qalıb qışqırıram. Başımı təndirdən çıxaran kimi qundaqla başıma vururlar, isti külün içinə düşürəm. İstilik bir qədər də artır. Yavaş-yavaş dərim suluqlayır. Yarım saat davam gətirib yarıbişmiş vəziyyətə düşürəm. O qədər qışqırıram ki, məni çıxarmağa məcbur olurlar.

Yalnız yemək və tualet vaxtı qollarımı açırlar. Qolubağlı qıvrılır, əzab çəkirəm, amma səsimi çıxarmıram. Bu qədər kəşfiyyat işindən sonra sadələşməyə başlayıram. Məni daha güclü nəzarət altında saxlayırlar, gözləyirlər ki, bir səhv edim, qəsdən, ya da səhvən vurub öldürsünlər. Gərək çox ehtiyatlı olub onlara bəhanə verməyim.

Əsirlər azad ediləndə evə məktub yazmağa icazə verirlər, lakin mən narahatam, qorxuram ki, xəttim və yazı

üslubum ifşa olunar. Ehtimal edirəm ki, korpus üçün yazıb altını imzaladığım məruzələr Demokrat partiyasının əlinə keçmişdir. Onlar xəttimi, imzamı və yazı üslubumu müqayisə edib kimliyimi öyrənə bilərdilər. Buna görə də, savadsız şəkildə, xəttimi dəyişdirərək evə sadə bir məktub yazmağa məcbur oluram. İmzamı da həzrət Əlinin (ə) adı ilə dəyişdirirəm. Sadə yerli şeirlər və adi dərdləşmələr yazıram ki, mühüm bir adam olmadığımı inansınlar.

Seyid Mənsur mənə yaxınlaşıb deyir: "Bir əsir tutduq, İranla, İraqla və Talibani ilə üz-göz olduq".

– Necə bəyəm? – soruşuram.

– Mam Cəlal Talibanidən xəbər gətiriblər ki, Demokrat partiyası Səid Sərdəştini edam etməsin.

Məsələ belə olmuşdu: İraq Kürdüstanının Kəsrət Rəsul adlı bir naziri Urmiyaya gedib oradan millət vəkili olan Nadir Qazipurla görüşmək istəyir. Nadir Qazipur Qərbi Azərbaycan vilayətinin Təminat şurasının sədri və Sərdəştin keçmiş icra hakimi olmuşdu, mənə tanıyırdı. Qazipur ona deyir: "Bizim dostlarımızdan birini sizin evinizdə həbs ediblər".

Nazir deyir ki, bizə belə bir adam gəlməyib.

– Məgər Kürdüstan sizin eviniz deyil? – Qazipur soruşur.

– Bəli, evimizdir.

– Səid Sərdəşti sizin Kürdüstanınızda Demokrat partiyasına əsir düşüb, onu edam etmək istəyirlər. Deyin ki, azad etsinlər.

O, nazirlə görüşü mənim azadlığıma qədər təxirə saldığını bildirir. Nazir də məsələni Talibaniyə çatdırır. O da Demokrat partiyasına xəbər göndərir ki, Səid Sərdəştini edam etməyə haqqınız yoxdur.

Bu tarixdən sonra məni edam etməyə qorxurlar, amma azad etmək də istəmərlər, İran zindanındakı tərəfdarları ilə dəyişdirmək üçün fürsət axtarırlar.

Kriskanda axşamüstü çay veriləndən sonra zindanın qapısı hər açılarda əllərimizi göyə qaldıraraq qorxu içində dua etməyə başlayırıq. Hər kəs adının oxunacağını və edama aparılacağını gözləyir.

Yay kərpic kəsməklə, daş hörməklə və bənnalıqla keçir, qış odun daşımaqla və qar təmizləməklə. Hər gün əzabımız daha da çoxalır. Bir gün deyirlər ki, bu daşları belinizdə aparın, dərəyə atın. Ertəsi gün gəlib deyirlər: "Gedin həmin daşları dərədən götürüb buraya gətirin".

Ağır əməkli zindandır. Əmrləri yerinə yetirməkdən başqa yolumuz yoxdur. Otağımızda siçanlar qaynaşır, bitlər canımıza daraşır. Tibbi baxımdan faciəli vəziyyətdəyik.

Sərhədsiz Həkimlər Təşkilatının sədri, almaniyalı doktor Kuşner bir neçə dəfə zindana gəlib bizə baş çəkir. Sərhədsiz həkimlər gələndə həmişə təzə paltar, təmiz adyal və digər şeylər gətirir, zindanın içinə düzürlər, jurnalistlər gəlib çəkir, xəbər hazırlayırlar. Onlar gedəndən sonra hamısını geri alırlar və eyni vəziyyət davam edir.

Müxtəlif dövrlərdə Avropa və Asiya ölkələrindən 2-10 nəfərlik müxtəlif qruplar gəlib bizə baş çəkirlər, uşaqları cərgəyə düzüb müsahibə alırlar. Bəzi uşaqlar sadələvh və gənclirlər, terrorçuların tövsiyələrinə qulaq asıb xarici jurnalistlər önündə onların dediklərini edirlər. Biri deyir ki, demokratları öldürməyə gəlmişdim, başqa biri deyir: "Buraya bomba yerləşdirməyə gəlmişdim". "İrandan göndərilmişdim, vəzifəm demokratların xörəyinə

zəhər tökmək idi", yaxud "demokratlar bizimlə gözəl rəftar edirlər" deyənlər də var.

Jurnalistlər də bu çəkilişləri aparıb Avropada, Asiyada, beynəlxalq təşkilatlarda nümayiş etdirib deyirlər: "Demokrat partiyası İranın ən azad təşkilatıdır".

Zahirlə mən kamera önünə keçmirik. İsrar edirlər ki, biz də müsahibə verib onları tərifləyək, amma razılaşmır, müqavimət göstəririk. Bu məsələ onları narahat edir.

Başqa bir dəfə Amerika, İsrail, Avropa və Türkiyədən jurnalistlər, operatorlar gəlib müsahibə almaq istəyirlər. Zindənda mənə yaxşı baxan Seyid Nəcmədən çəkinirəm. Məni məcbur edir ki, bu dəfə kamera önünə keçib İslam Respublikası əleyhinə danışım və demokratları tərifləyim.

Sıraya düzülürük, hər kəs ittihamını bəyan edir. Mən az-maz ingiliscə bilirəm, Anadolu türkcəsi ilə də danışırım. Bəxtimdən boynundakı kartına Ayişə yazılmış türkiyəli jurnalist mənə yaxınlaşıb deyir: "Özünü təqdim elə".

– Səid Sərdəşti.

Demokrat partiyasının Baş katibi Abdullah Həsənzadənin oğlu olan və fransız qadınla ailə qurmuş Məhəmməd tərcüməçi kimi orada iştirak edir. O, sözlərimi tərcümə etmək üçün yaxınlaşır, amma mən Ayişəyə türkcə cavab verirəm. O sevinib türkcə deyir: "İttihamın nədir?"

– Bilmirəm.

– Necə yəni bilmirsən? Məgər vəkilin sənə deməyib?

– Vəkil?! Hansı vəkil?

– Məgər vəkilin yoxdur?

– Mən on səkkiz aydır burdayam, hələ də nə üçün saxlandığımı bilmirəm.

Doğru və açıq danışığımdan xoşu gəlir, mənə deyir: "Bəs hakim necə, hakiminiz də yoxdur?"

– Burda adamı mühakimə eləmirlər, qovluğu mühakimə edirlər. Onlara çatan doğru-yanlış məlumatlar əsasında bizə iş kəsirlər.

– Yəni siz hakimlə danışmırsınız?

– Burda ən pis qatillər hakim olurlar. Onlar İslam Respublikasını məhv etdiklərini sanırlar, amma zavallı dustaqları edam edirlər.

– Məgər indiyədək kimisə edam ediblər?

Əlimi Kriskən dərəsinə tərəf uzadıb deyirəm:

– Əgər həqiqəti bilmək istəyirsinizsə, Kriskən dərəsinə gedin, qəbirləri qazın və edam olunanları çəkin.

Məhəmməd Həsənzadə çox çalışır ki, sözlərimi anlayıb Ayişəyə başqa cür tərcümə etsin, amma o, mane olub deyir: "Özüm başa düşürəm".

Ayişə türkcə danışır, Məhəmməd isə türk dilini bilmir, nə dediyimi anlamır. Bu jurnalistin çəkdiyi görüntülər partiyanın Baş katibinin əlinə keçir. O deyir: "Bu köpək oğluna deyin ki, on səkkiz aydır burdasan, hələ cinayətinin nə olduğunu bilmirsən?! Səni o qədər saxlayacam ki, axırda anlayacaqsan".

Ondan sonra zindana heç bir jurnalist və operator buraxmırlar. Orada qaldığım müddətdə həmişə çalışıram ki, sırası gələndə başa salım, dövlətə təslim olsunlar. Onlarla danışır, Demokrat partiyasının yalanlarını ifşa edirəm. Bir neçəsi silahı yerə qoyub dövlətə təslim olur. Geriyə yolu olmayan bəziləri partiyadan çıxıb Avropaya sığır. Sərdəştdən Əhməd Qəmbər, habelə Hüseyn Mali, Molla Hüseyn Şivəsəli və Əbu Ləhəb bu qisimdəndir. Sərdəştin Bivəran kəndindən olan Əli Surə tövbə edib qaçır, söz verir ki, öz silahı ilə gəlib məni xilas edəcək. Seyid Loğman Hüseyni də Avropaya gədir.

XX

Ana, mənə nəğil danış

Qönçə xala ayda bir-iki dəfə qohumlarla Səidi görməyə gedirdi. O qayıdıb Səidin salamat olduğunu söyləyəndə qədər canım çıxırdı; evin, üç qızımın, Səidin üç bacısının və Yadigarın məsuliyyəti üzərimə düşürdü.

Bir dəfə Qönçə xala təkbaşına uzunqulaqla Səidin görüşünə getdi. Maşın yox idi. Yolda uzunqulağın belindən yıxılıb dəreyə diyirlənmiş, qol-qıçı və qabırğaları sınmış, yarıcan qayıtmışdı. Artıq Qönçə xalaya da baxmalı idim. Əlbəttə, ona baxmağa dəyərdi. O, on kişi qədər bacarıqlı və zəhmətkeş idi.

Bu zaman xəbər gəldi ki, Səidi edam etmək istəyirlər. Korpusdan bizə təskinlik verib dedilər: "Səidin azadlığı üçün nə lazımdırsa, edəcəyik. Onu almaq üçün kimi istəsələr, verəcəyik".

Sonra dedilər: "Səidlə dəyişdirməyə bir neçə dustağımız var. Narahat olmayın, bu yolla sizi ruhdan salmaq istəyirlər".

Camaat da şayiələri yayıb deyirdi: "Səidin azadlığı mümkün deyil!" Nüfuzlu adamlar onun azadlığı üçün çalışacaqlarını söz vermişdilər. Qönçə xala ilə birlikdə Demokrat partiyasına bağlı onlarla adamın evinə gedib yalvarırdıq. Kimin əlindən nəşə gəlirdisə, gedib vasitə ilə, rüşvətlə Səidin edamına mane olmağa çalışırıdık.

Demokrat partiyasının rəhbərlərindən olan Molla Abdullahın qardaşı kak Məhəmmədin yanına gedib dedim: "Beş uşağım var, ərim də heç nə etməyib. Başsız qalmışıq, bizə kömək edin". Mənə təskinlik verib dedi ki, onu edam etməyə qoymayacağam. O, bitərəf idi, demokratlarla işi yox idi, amma qardaşı oranın rəhbəri idi və sözünü dinləyirdi.

Səidin bacısı Zibanın elçisi vardı, amma qardaşı əsirlikdə olduğuna görə evlənmək istəmirdi. Axırda Səiddən bizə məktub gəldi; Zibaya tövsiyə etmişdi ki, onun əsirliyinə görə həyatını korlamasın, əgər adamı sevirsə, onunla ailə qursun.

Bir gün evimizə bir hərbcı gəldi, özünü hirsli göstərərək dedi: "Mən dövlət tərəfindən gəlmişəm". Formasındakı döş nişanına "İlyasi" yazılmışdı. Dedim ki, vəsiqəni göstər.

– Yoxumdur, – dedi.

– Cənab, siz dövlət tərəfindən gəlmisizsə, yazılı icazəniz olmalıdır.

– Yoxumdur, amma evini axtarmalıyam. Bizə məlumat veriblər ki, ərinin silahı var.

– Əgər silahı olubsa, yəqin ki, dövlət məmuru olub, sizə nə aidiyyəti var?

Həyasızcasına evə girdi. Səidin tapançasını uşağın balışının arasına qoymuşdum. O, evə girən kimi balışı

pəncərədən qayınatamgilin həyətinə atdım. Evdə bütün əşyaları alt-üst elədi, Səidin albomunu vərəqlədi, korpus uşaqları ilə şəklini götürüb aparmaq istədi, amma qoymayıb dedim: "Əgər sən hərbcisənsə, necə icazəsiz mənim evimə girmisən? Lənət olsun o dövlətə ki, məmurları icazəsiz camaatın evinə girirlər. İndi korpusa zəng vuracam, görüm hansı icazə ilə naməhrəm bir qadının evinə girmisən!"

Dövlətə, korpusa və orduya ağzımdan çıxanı dedim. İnandı ki, dövlət tərəfdarı deyiləm. Onu gülmək tutdu, dedi: "Əşi, siz ki özümüzünküsüz, əks-inqilabçısınız!"

Süfrə sərilmişdi; çörəyimiz, qatığımız vardı. Evin tavanından su damırdı, kovrolitin üstünə vedrə, kasa və boşqab qoymuşdum. Vəziyyətimizi görüb dedi: "Əgər siz dövlət tərəfdarı olsaydız, bu vəziyyətdə yaşamazdız".

Peşman olub getdi. Demokrat partiyası onu bizim vəziyyətimizi araşdırmaq, imkanlarımızı öyrənmək, divarımıza quruluş rəhbərlərinin şəkillərini vurub-vurmadığımızı, evimizdə silahın və digər dövlət avadanlıqlarının olub-olmadığını, bir sözlə, dövlətə bağlı olub-olmadığımızı öyrənmək üçün göndərmişdi. Səid əsirlikdə İslam Respublikası quruluşunun tərəfdarı olduğunu, korpusla əməkdaşlıq etdiyini boynuna almadığına görə daim ətrafımızda casuslar olurdu. İmdad komitəsi bir neçə dəfə evimizi təmir etmək istəmişdi, amma qoymamışdım. Qorxurdum ki, təmir işləri Demokrat partiyasına məlumat verilər və bu, Səidə baha başa gələr.

İlyasi gedəndən sonra korpusa zəng vurub dedim: "Siz bizim evimizə məmur göndərmisiz?" Dedilər: "Siz özünüz yarımpartizansız, bilmirsiniz ki, biz heç vaxt kiminsə evinə

tək məmur göndərmirik?! Gərək qarşısını alaydın, içəri girməyə qoymayaydın".

– Qarşısını alıb onu peşman edə bilərdim, çünki silahım vardı, amma qorxdum ki, Səid üçün pis olar.

Bir axşam evimizi mühasirəyə almışdılar, bizi öldürmək istəyirdilər. Silahı və əl qumbarasını götürdüm, uşaqları zirzəmiyə aparıb gözləməyə başladım, fikirləşdim ki, həyəət girsələr, ortalarına qumbara atacağam. Lakin girməyə cürət etmədilər. Gecələr uşaqları zirzəmiyə yatmağa aparırdım ki, təhlükəsiz yerdə olsunlar.

Məktəbdə uşaqları incidir, onlara "atasız", "muzdur" və "satqın" deyib başıqapazlı edirdilər. Qızım ibtidai sinifdə "Ana, mənə nəgıl danış, ürəyim darıxır, darıxır! Ata nəgılını danış, ürəyim darıxır, darıxır!" nəğməsini oxuyub hamını ağlatmışdı.

Qızımın bir sinif yoldaşı vardı. Varlı idilər, evlərində hovuz, divan-kreslo, xalça, yemək masası və digər əşyalar vardı. O, hər dəfə onlara gedəndə qəm-kədər içində qayıdırdı, mənə deyirdi: "Ana, niyə onların qəşəng evləri var, bizsə bu balaca evdə siçanların yanında yaşayırıq? Biz niyə yerə kasa və ləyən qoymalıyıq ki, evimizi su basmasın?"

Əslində, əsir olan uşaqlarla biz idik. Məncə, Səid rahat idi, uşaqlardan ayrılıqdan başqa bir dərdi yox idi. Küçədə öz yanımda uşaqlarıma söz atırdılar. Qadınların yanına gedəndə söhbətlərini kəsib dodaqaltı deyirdilər: "Yenə bu casus qadın gəldi".

Həmişə mənim və ərimin arxasınca danışırđılar. Yas məclislərində işarə ilə məndən uzaqlaşırđılar. Mən hətta qardaşımmın toyuna gedə bilmədim. Təzə paltar alan kimi adıma söz çıxarıb deyirdilər: "Əri əsirdir, özünün də həyası yoxdur, keflə məşğuldur". Hamama gedəndə

deyirdilər: "Əri əsirdir, amma bəzənir, özünə baxır". Qara geyinəndə də deyirdilər ki, yas paltarında toya gəlib.

Hansı məclisə gedirdimsə, məni "casus" adlandırırdılar, elə baxırdılar ki, sanki qatil və ya cüzam xəstəsiyəm.

İki dəst qara paltarım vardı, ora-bura geyirdim. Heç vaxt təzə paltar almadım, heç vaxt bütöv çörəyi parçalayıb yeməyə ürəyim gəlmədi. Həmişə uşaqlardan qalan xırda çörəkləri toplayıb yeyir, Allaha şükür edirdim. Toya Nazdının paltarlarını geyirdim ki, deyinməsinlər. Evin kişisi idim; idarə işlərini görürdüm, uşaqların dərsləri ilə maraqlanırdım; ev almaq, təmir etdirmək, neft və su gətirmək vəzifələri mənim üzərimə düşürdü. Əgər Əli şəhid olmasaydı, bu qədər əzab çəkməzdim. Hümeyra ilə Əfsanənin vəziyyətinin necə olduğunu bilmirəm; Allah onlara kömək olsun! Səid həyatda ola-ola bu qədər əzab çəkirdim, onların ərleri isə şəhid olmuşdu, görəsən, necə dözürdülər? Mən uşaqların yanında olanda darıxmağımı onlarla bölüşürdüm, amma Hümeyra Yadigarını qoyub getmişdi, onsuz necə yaşaya bilirdi? Əfsanənin əri ilə cəmi bir neçə gizli görüşü olmuşdu, amma bütün ruhu onunla getmişdi. Göz yaşları içində küçəmizdən keçir, həsrətlə gözünü pəncərəyə dikirdi.

Vəziyyətim o qədər ağır idi ki, daim ağlayırdım. Kimyəvi bombardmandan sonra göz yaşlarım qurumuş, kanalı bağlanmışdı. Gözlərimin arxasına su yığılmışdı. Həkimlər səbəbini tapa bilmirdilər. Məktəbdə Zəhranın burnu sınımışdı, onu Urmiyaya aparıb İmdad komitəsinin hesabına əməliyyat etdirdim. Orada öz gözlərimi də həkimə göstərdim. Dedilər ki, gərək əməliyyat olunasan. Zəhra sağalandan sonra öz gözlərimi də əməliyyat etdirdim.

Zəhra məktəbə getdi, amma iki həftədən sonra sinif yoldaşlarından biri ilə üz-üzə toqquşdu, burnu yenə sındı və mən ikinci dəfə onu öz hesabımıza əməliyyat etdirməyə məcbur oldum.

Mina balaca idi, quru süd içirdi. İşim olanda qonşu arvad gəlib onu saxlayırdı. Onunla yaxşı münasibətimiz vardı, Mina da yanında qalırdı.

Qızmar yay günündə Səidlə görüşə hazırlaşdım. Səddamın İraq Kürdüstanındakı bombardmanı, habelə sərnəşin avtobuslarına bombaların qoyulması səfəri çətinləşdirirdi. Ölümümüzü gözə alıb getdik.

Oğlum Rzanı da özümlə apardım, amma Səidlə görüşməyə qoymadılar. Rza qapının arasından zindanın həyətinə girib bir anlığa atasını görə bildi. O, atasını qucaqlayan kimi namərdlər gəlib ayırmış, bir-birini öpməyə qoymamışdılar. Onda görüşə bilməyib əliboş qayıtdıq.

Qönçə xala və İraqdakı qohumlarımız hər ay onunla görüşür, salamat olduqlarını bizə söyləyirdilər. İraqda qohumumuz çox idi, ona baş çəkirdilər. Orada silahlı qohumların olması Demokrat partiyası qüvvələrinin Səidi öldürməkdən çəkinmələrinə səbəb olurdu. Biz zindan rəhbərliyinə ayaqqabı, paltar, givə, sabun və yuyucu maddələr aparırdıq ki, görüş versinlər və Səidi incitməsinlər. Korpusdan və İmdad komitəsindən nə alırdımsa, yığıb onlara yeməli və geyməli şeylər göndərirdim, bu köməklərə görə Səidi edam etməyəcəklərini düşünürdüm. Korpus Səidin canını qorumaq üçün rüşvət verməyimə etiraz etmirdi. Onlar sərhədçilərlə razılaşırdı, apardıqlarımı sərhəddən keçirməyə icazə alırdılar.

Demokrat partiyasında məndən istəmişdilər ki, onlarla əməkdaşlıq edim, müsəlman kürd peşmərgələrinin və Bəsic üzvlərinin adlarını verim, onlar da ərimi azad etsinlər. Mən də onların öz tərəfdarlarının adlarını yazıb şirniyyat qutusuna qoydum və onlara göndərdim.

Bütün işlərimi təhlükəsizlik əməkdaşlarıyla razılaşdırırdım. Onların istəkləri qarşısında nə etməli olduğumuzu proqnoz edirdik. Bir dəfə demişdilər ki, xoş niyyətimi sübut etməkdən ötrü onlara 20 kilo ekler pirojnası göndərim. Danışdım, dedilər ki, eybi yoxdur, göndər.

Şirniyyatı İraqa getməyə hazırlaşan qonşumuzun maşını ilə göndərdim. Səmimi şəkildə göndərdiyimə və zəhərləmədiyimə görə bilmişdilər ki, onlara ziyan vurmaq niyyətim yoxdur. Bu addım Səidə yaxşı imtiyaz sayılırdı.

Hər gün xəbər gəlirdi ki, dustaqların biri edam olunub. Onun Səid olmadığını öyrənənə qədər yarıcan olurdum. Əvvəlcə dedilər ki, gərək beş il zindanda qalsın. Biz də gözlədik ki, beş ili bitsin. Amma sayı ə yayıldı ki, onu edam etmək istəyirlər. Qayda-qanunları yox idi, hər kəs özü üçün hökm çıxarıb edam edirdi.

Sərdəştdə kiminlə şəxsi problemimiz vardisa, fürsəti fəvtə verməyib Demokrat partiyasına şikayət yazır, Səidin edam olunmasını istəyirdi. Şəxsi ixtilafları partiya məsələsi kimi qələmə verib dustağın işini çətinləşdirirdilər. Əgər Səid keçmişdə fərari bir əsgəri tutmuş və ya kimdənsə narkotik maddə aşkarlamışdisa, onlar Demokrat partiyasının tərəfdarı adı altında Səidin əleyhinə məktub yazır, qovluğunu qalınlaşdırır, terrorçulardan onu öldürmələrini istəyirdilər.

Qönçə xala hər dəfə Səidlə görüşdən qayıdanda demokratların belə söylədiyini deyirdi: "Nə ediriksə, Səid

islah olmur, bizimlə əməkdaşlıq etmir. Gərək o qədər zindanda qalsın ki, bizimlə işləsin və cinayəti təmizlənsin".

XXI

Dəhşətli axşamüstü

Hava alıram. Görürəm ki, yeddi-səkkiz yaşlı bir oğlan uşağı zindanın həyətinə dolaşır, qorxu içində dustaqlara baxır. Onun bura necə girdiyi bizə təəccüblü gəlir. Hamı ona baxır. Birdən Qadirian deyir: "Kak Səid, bu, sənin oğlun Rza deyil?"

Diksinirəm; diqqətlə baxıb görürəm ki, öz Rzamdır. Qaç-a-qaça yanına gedir, onu qucaqlayıram. Öpmək istəyəndə nəzarətçi təhqiramiz ifadələrlə gəlib onu qucağımdan alır. Yalnız oğlumun ətri qucağımda qalır, arxadan ona həsrətlə baxıram. Rzanın oraya necə girdiyi mənə çatmır. Qorxmadan qarovul otağından keçmiş, zindanın həyətinə girə bilmişdi. Görünür, Söda ilə görüşə gəlibmişlər, namərdlər görüş verməyiblər.

Hər ay sual-cavab tədbiri keçirirlər, Demokrat partiyasının Mərkəzi Komitəsinin üzvlərindən bir neçəsi gəlib öz məramlarını şərh edir. Bu dəfə Siyasi şöbədən Baba Əli kimi tanınan Əli Mehrvərz, hakim və partiyanın

əsas kadrlarından olan Seyid Salam və fəlsəfə doktoru olan, namaz da qılan doktor Xəliqi gəlib çıxış edirlər. Çıxışdan sonra əsirlərə deyirlər ki, suallarını versinlər.

Suallar bəsitdir, əsirlər tənqidi sual verməyə cürət etmirlər. Biri deyir: "Demokrat partiyasının tarixçəsi barədə məlumat verin". Digəri deyir: "Demokrat partiyasının ilk şəhidi kim olub?" Başqa biri soruşur: "16 Avqust hansı gündür?"

Bu şəkildə suallar davam edir və növbə mənə çatır. Deyirəm ki, sualım yoxdur. Baba Əli deyir: "Kak Səid, sən də bir şey soruş".

– Bütün sualları verdilər, mənə sual qalmadı, – deyə cavab verirəm.

Zindanın daxili müdiri, pıranşəhrli Məhəmmədəmin Qoran deyir:

– Baba Əli, kak Səid Sərdəştini tanımadın?

– Yox, tanımadım, – deyir.

– Bu, kak Səid Sərdəştidir, illərlə onu axtarmışıq!

Təəccüblə deyir:

– Deməli, Sərdəşti sənsən? Deyirlər ki, Demokrat partiyası bir tərəfə, sən bir tərəfə! Soruş, sual ver, sən çox şey bilirsən; sən pasdarsan!

– Mən əsgərəm, heç nə bilmirəm.

– Yox, sən savadlısan, hövzə oxumusan, soruş.

– Mən bir sual verəcəm, bu şərtlə ki, cavabını burda hamının yanında verəsən.

– Gözüm üstə! Gözüm üstə! - əlini gözünün üstünə qoyub deyir.

– Fələstin partiyalarından başqa dünyada hansı partiya və təşkilat var ki, əlli il fəaliyyətdən sonra nəinki inkişaf etməyib, hətta geriləyib də?

Mənalı baxışla sükut edir, cavab vermir. Deyirəm ki, Baba Əli, cavab gözləyirəm.

– Cavabını cənab Qorana deyəcəm, sonra sənə deyər.

– Belə danışmamışdıq, Baba Əli! Söz verdin ki, cavabımı hamının yanında söyləyəsən.

Mövzunu dəyişdirir və tədbiri bitirib gedir. Axşamüstü çayından sonra Qoran məni çağırır. Uşaqlar ağlaya-ağlaya mənə yaxınlaşır, qucaqlayıb halallıq istəyirlər. Ucadan deyirəm: "Əzizlərim, həyat bir dəfə olur, heç vaxt təkrarlanmır. Ağlamayın, mərd olun, bir-birinizə kömək edin. Casusluq etməyin, vətəni satmayın. Bu dövr bitəcək. Bir-birinizdən muğayat olun!"

Pul, xurma, tütün, papiros kağızı və digər əşyalarımı dustaqlara paylayıb gedirəm. Qoran bir neçə nəzarətçi ilə məni xəndəyə tərəf aparıb deyir: "Qorxmursan?"

– Yox, amma bir xahişim var. Qələmlə kağız verin, vəsiyyətnaməmi yazım.

– Hələ səninlə işimiz var, tələsmə.

Kriskan qəbiristanlığına tərəf gedirik. Deyir:

– Birlikdə bir siqaret çəkək?

– Çəkək. Bizim ixtiyarımız sizin əlinizdədir.

Öz siqaretini yandırır, birini də mənə verir. Gözlərini gözlərimə dikir. Axıncı qullabdan sonra filtrini ayağının altında əzir. Mənə bellə külüng verib yeri göstərərək:

– Qaz; yeri qaz, – deyir.

Bilirəm ki, bura yolun sonudur. Külüngü götürüb səliqəli bir qəbir qazıram ki, içində rahat olum. Başım üstə dayanıb, bir söz demir. Hava qaralandan sonra dillənir: "Gedək bizə, birlikdə bir stəkan çay içək?"

Əlimi yelləyib başımla işarə verirəm ki, gedək.

Evinə çatırıq. Xanımına deyir: "Zəifə, yeməyə nəyimiz varsa, gətir".

Xanımı podnosda bir butulka araq və bir kasa qatıq gətirir. Qoran iki stəkan araq süzüb deyir: "İç".

– İçmirəm. Mən heç vaxt araq içməmişəm.

Hirslənib arvadına qışqırır: "Bu, araq içmir, ona dadlı şərbətdən gətir".

Xanımı armudu stəkanda qəşəng rəngli şərbəti önümə qoyub gedir. Bilmirəm ki, içim, yoxsa içməyim. Qoran deyir: "Güllə ilə ölmək istəyirsən, yoxsa dadlı bir şərbətlə xilas olmaq?"

Gözlərimi şərbətə dikirəm. Fikirləşirəm ki, içinə zəhər qatıb, amma yenə də güllədən yaxşıdır. Bir neçə qədər araq içir, hədəqədən çıxmış gözləri ilə mənə baxır, tarazlığını itirir və qışqırır: "Qərarını ver. İstəyirəm ki, tərifiylərdən kimi, mərdliklə də öləsən".

Stəkanı birnəfəsə başıma çəkirəm. Ağzımı büzür və acı dadı boğazımı yandırır. Təəccüblə deyir: "Cəsarətidən xoşum gəldi".

Çörək tikəsini qıf şəklində qatığın içinə batırıb ağzıma qoyur və deyir: "Ye, ağzının dadı dəyişilsin".

Yavaş-yavaş bədənım qızışır, başım gicəllənir. Get-gedə mədəm də qızışır, boğazımdan alov çıxır, üzüm qızdırır və xumar gözlərlə siqaret həvəsinə düşürəm. Qoran səbirlə gözüaltı mənə baxır və yavaşca mahnı oxuyur. Bir qədər sonra gülüb deyir: "Kak Səid, ömrünün axırları necə keçir? Danış, bəlkə də maraqlıdır".

Ona baxıb deyirəm: "Hələ ki, pis keçmir, yaxşıyam".

Halım pisləşmək yerinə bədənım anbaan istiləşir və daha şən oluram. Deyir:

– Bu gün Baba Əliyə verdiyin sualın cavabını bilmək istəyirəm. Mənə deyərsən?

– Bəs Baba Əli sənə demədi?

– Yox, demədi. Sənin dilindən eşitmək istəyirəm.

– Sən zindan rəisisən, bu boyda vəzifən var, sualın cavabını bilmirsən?

– Bilmirəm, səndən eşitmək istəyirəm.

– Özüm də öyrənmək, ya da Baba Əlinin dilindən eşidib əmin olmaq istəyirdim.

– Kak Səid, bura yolun sonudur. Qoy bir saat birlikdə əylənək. Cavabı söylə.

– Sən on üç ildir Demokrat partiyasına xidmət edirsən, bu sadə sualın cavabını bilmirsən? İndi zindan rəisisən; hökm çıxarırsan, uşaqları güllələtdirirsən. Amma bu sadə sualın cavabını bilmirsən? Necə yəni bilmirsən?

Əlini hirslə stola çırpır, sağa-sola aşağı-aşa deyir: "Demokrat şəhidlərinin qanına and olsun, bilmirəm. Səbrimi daşıрма!"

Xanımı mənə işarə verə-verə yaxınlaşıb deyir: "Dediyni elə, çox təhlükəlidir!"

– Şəhidlərinizin qanına and içmə, öz gözlərimlə gördüm ki, qanlarına sadıq deyilsiz, – deyirəm.

– Necə?

– Əhməd Şəvankarə yadındadır? Piranşəhrdən idi. Öz adamın olmuşdu, bizim yanımızda dustaq idi. Dedin ki, Qasimlunun qanına and olsun, səni azad edəcəm, amma şənbə günü onu öldürtdün.

Daha da hirsələnib deyir:

– Uşaqlarım Həjirlə Çərunun canına and olsun, bu sual mənə tapmaca olub. Baba Əli də onun cavabını verə bilmədi. Məni ələ salma, Səid!

Hər an özümü daha güclü, daha gümrah hiss edirəm. Ölümə qorxmuram. Qoranın icazəsi olmadan əlimi uzadıb qutudan bir siqaret çıxarır, yandırırım. Böyük özünəinamla deyirəm:

– Birinci dünya müharibəsindən sonra kürd dövləti qurulacaqdı. Lakin tayfa başçılarının xəyanət və təfriqələrinə görə Atatürk vəziyyətdən istifadə edib kürd qəbilə başçılarını Türkiyəyə dəvət etdi, hamısını öldürüb cəsədlərini Van gölünə tökdü. Tudə partiyası yarananda, Qazi Məhəmməd və Molla Avarə dönəmində Demokrat partiyası təsis olundu, Mətin Dəftəri, Qasimlu və Şərəfkəndi ortaya çıxdılar. Demokrat partiyasının yaranmasından əlli il ötür, İranda tərəfdar və mövqe qazanmaq yerinə, daha da geriləyib, hər il daha mənfur olur. Səddamın sizə düzəltdiyi bu bataqlıqda batdınız, kürd millətinə və İran xalqına xəyanət etdiniz. Çünki xalqla deyildiniz. Bizim xalqımız dindardır, Allah adamıdır, sizsə sosialist və kommunist yolunu tutdunuz, ateist düşüncələrini təbliğ etdiz. Xalq sizdən uzaqlaşdı, indi sizdən öndədir, sizsə geridə qalmısınız.

Təəccüblə deyir:

– Yəni bizimlə vuruşan bütün müsəlman kürd peşmərgələri belə savadlıdırlar və belə düşüncələri var?

– Bizim xalqımız ayıq və savadlıdır, sizin şüarlarınıza yox, əməllərinizə baxır. Siz kürdlərə xəyanət etdiniz, xalqı fəlakətə sürüklədiniz, əxlaqa və dini dəyərlərə arxa çevirdiniz, xalqın hörmətini saxlamadınız. Siz Demokrat partiyasının əlliilliyini qeyd edirsiniz, amma ətrafınıza baxmırsız. Görün nə qədər üzvünüz, tərəfdarınız var. Siz irəli getmək yerinə, geriləmişiz, xalqın amallarından yüzlərlə kilometr daldasınız. Siz dindar və imanlı kürd xalqı ilə olmadınız, xalqın dininin, adət-ənənələrinin əksinə, dinsizlik və özbaşınalıq yolunu tutdunuz, ateist düşüncələri təbliğ etdiniz. Camaat da sizin ətrafınızdan dağılışdı.

Kak Qoranın səmimiyyətimdən və açıqsözlülüyümdən xoşu gəlir. Şərab stəkanlarını başına çəkir, özünə və mənə siqaret yandırır. Gözlərini gözlərimə dikib deyir:

– Qorxmursan?

– Ömrün sonunda qorxu olmaz ki! Məgər qorxu problemi həll edir?

Gecəyə qədər danışırıq. Get-gedə mənə daha yaxşı münasibət bəsləyir. Qorxmadan söhbətləşirik. Mən də ömrümün son anlarında qorxudan əsib rəzil halda ölmək istəmirəm; istəyirəm ki, mərd ölüm və şəhidlərin yanında başım uca olsun.

– Kak Səid, bugünəcən çalışırdım ki, səni bir yolla tələyə salım, qəsdən və ya təsadüfən öldürüm. Hər ay Siyasi şöbəyə məruzə edirdim ki, sən düzələn deyilsən, gərək edam ediləsən. Əgər bir dəfə "Qasimluya eşq olsun" desəydin, azad olunardın. Amma bu axşam mənimlə səmimi danışdın. Baba Əlinin qarşısında mərdliklə dayanıb onu pərt edəndə bildim ki, biz səhv etmişik və məndə sənə qarşı hörmət yarandı. Mən də hər ay Siyasi şöbəyə müsbət məruzə göndərəcəm ki, azad olasan.

– Yəni məni güllələməyəcəksən? – təəccüblə və sevincək soruşuram.

– Yox, içdiyin bu zəhərli şərbət kifayət idi. Onu içəcək qədər cəsarətli olacağımı bilməzdim. Sənin yerini başqa biri ilə dəyişdirəcəm.

Gecədir. Qoran nəzarətçilərə əmr edir ki, gedib Məhəmmədlətif Əmrayini gətirsinlər. Onu adyala büküb traktorla gətirirlər. Məhəmmədlətif Xürrəməbəddandır, ata irsi üstündə qardaşıyla dalaşib, İraqa fəhləliyə gəlib, amma soyadı Sərdəşt korpusunun batalyon komandiri ilə eyni olduğuna görə həbs ediblər. Zavallı sadə tikinti fəhləsi idi, İran dövləti ilə heç bir əlaqəsi yox idi, amma Demokrat

partiyası onun yerlisi olan pasdar Əmrayi tərəfindən İraqa casusluğa göndərildiyini düşünürdü. Keçən həftə önünə Vinston siqaret qutusu qoyub dedilər: "İmam Xomeynini söy, bu siqareti sənə verək". Razılaşmayıb dedi: "Piçeston siqareti daha yaxşıdır". O, kağıza tütün büküb dustaqların "piçeston" adlandırdığı siqaretdən çəkirdi.

Ona dedilər ki, "Qasimluya eşq olsun" söylə, səni azad edək. Yenə qəbul etmədi. Bir müddət idi xəstələnmişdi, o qədər müalicəsiz qalmışdı ki, vəziyyəti hər gün pisləşirdi, hətta yerindən qalxa bilmirdi. Heç nə yemir, tualetə də gedə bilmirdi. Altını biz təmizləyir, ağzına xörək verirdik.

Göstəriş verirlər ki, onlara kömək edim. Traktorun arxasından endirir, qol və ayaqlarından tutub sürüyə-sürüyə qəbrə tərəf aparırlar. Ayaq üstə dayana bilmir. Kənara çəkilirəm, cinayət səhnəsini görmək istəmirəm. Onu söylə-söylə adyalın küncündən tutub qəbrə atırlar. Diri-diri qəbrin içində uzanıb baxır. Bir atəşlə Əmrayinin ömür qovluğu bağlanır və məzar içində edam edilir.

O qədər pis oluram ki, özümü saxlaya bilmirəm. Bel və külüngü götürüb qəbrə bir qədər torpaq tökürəm ki, cəsədi bayırda qalmasın. Cəsədlərin çoxu yırtıcı it və canavarlara yem olur.

Sonrakı həftələrdə Xalxalının döyüş yoldaşı olmuş yetmiş yaşlı mərivanlı qoca Tofiq Mədənini Duləbədəran dərəsində edam edirlər. Sərdəştli Saleh Xızri də edam olunur. Ömər və Osman adlı iki iraqılı qardaş İranla əməkdaşlıq ittihamıyla edam olunur. Bütün edamlar Kriskanda axşamüstü, çaydan sonra baş tutur və düz saat 6-da icra olunur.

Əxlaqlı, mehriban, dindar və səliqəli bir insan olan Süleyman Əşnuyəni gözəl görkəmdə namaza dayandığı

halda çağırırlar. Vüqarla yerindən qalxır. Sanki ona ilham olunub. Deyir: "Ya Allah! Ya Allah!"

Allaha şükür edir və heç bir qorxusuz qətlgah çalasına gedib edam edilir.

Çoxlarını axşam gətirirlər, ertəsi gün axşamüstü aparıb güllələyirlər. Onları görmür, tanımırıq, yalnız eşidirik ki, təzə gəlmiş bir dustağı edam etdilər.

Axşamüstüdür. Demokrat peşmərgələrindən biri mənə yaxınlaşıb zəhərli və istehzal təbəssümlə deyir: "Xanımın burdadır, sabah görüşəcəksən".

Həmin peşmərgə axşam məni çağırır deyir: "Necə gözəl xanımın var! Heyf deyil belə göyçək qadın çirkin bir muzdurun həyat yoldaşı olsun?! Sən ona layiq deyilsən, o, çox gözəldir. Ancaq səni sevir, səni azad edək deyə bu gecə bizim yanımızda qalmağa razılıq verib!"

Dünyanın bütün qəm-qüssəsi başıma tökülür, dəli olmağa qaliram. Mən bu qədər əzab-əziyyət, ağrı çəkmişəm ki, ailəmin hörmətinə, heysiyyətinə xələl gəlməsin. Əgər Södanın başına bir iş gəlsə, zindanın məşəqqətinə necə dözə bilərəm?!

Bir müddət öncə adını çəkmək istəmədiyim bir dustağın xanımı ərini görməyə gəlmişdi. Ona demişdilər ki, gecəni bizimlə yatsan, sabah ərini azad edəcəyik. Yazıq aldanıb gecəni onların yanında qalmış, təcavüzə məruz qalmış, ərini də azad etməmişdilər.

XXII

Şiddətli soyuq

Üçüncü dəfə Qönçə xala və Əziz dayı ilə Səidin görüşünə getmək istədik. Soyuq qış günü idi. Bizi İraqa aparmaq üçün bir Land Rover avtomobili tutduq. Çoxlu qar yağdığına görə magistral bağlandı, maşın hərəkət edə bilmədi. Yollar sıradan çıxmışdı, bölgə təhlükəli idi. Qar, yağış və sel yolları uçurmuşdu. Sanki bu ölkənin yiyəsi yox idi, illərdir yollar təmir olunmurdu. Qaladizə şəhərinə qədər uzunqulaqla getməyə məcbur olduq. Oradan Raniyəyə qədər maşınla getdik, gecəni qayınatamın bibisigildə qaldıq. Şəhər çağı yola düşüb günbatana yaxın Kriskana çatdıq. Dedilər ki, pasportlarınızı verin.

Əziz dayının sözlərindən heç kim incimirdi. Onu hamı tanıyırdı, bilirdilər ki, zarafatçıdır. Nəzarətçini ələ salıb dedi: "Get işinin dalınca, avaranın biri avara! Əlinə bir silah götürmüşən, ələ bilirsən ki, adam olmusan?! Mən sənə uşaqlıqdan nə işlər gördüyünü bilirəm. Cəhənnəm ol

burdan, qoy keçib gedək, bizdə İslam Respublikasının pasportu yoxdur".

Qərargaha girib bir tərəfdə oturmaq. Mavi gözləri, açıq rəngli saç və qadın kimi üzü olan bir peşmərgə qarşımızda oturub hey mənə baxır, göz vururdu. Xəcalətimdən tərləyib Qönçə xalanın arxasında gizləndim. Lakin əl çəkmir, əda və işarə ilə məni incidirdi. Narahat oldum, amma Əziz dayıya bir söz deməyə qorxdum, fikirləşdim ki, bir şey edə, öz başını dərdə salar. Əziz dayı cəsür, qorxmaz və dilli idi. Fikirləşdim ki, problem çıxarsam, görüşümüzdə də mane olarlar və əziyyətimiz hədəf gedər. Özümü gizlədirdim, o da əda çıxarır, dodaqlarıyla nalayiq hərəkətlər edirdi. Namərdin şorgöz baxışından yayınmaq üçün o qədər əyildim ki, burnumun ucu az qaldı yerə dəysin. Dözə bilməyib Əziz dayı ilə çadırdan bayıra çıxdıq, orada gözləməyə başladıq.

Bu zaman önümüzdə sanki ayaq altında tapdanmış bişmiş kartof qoydular. Əziz dayı kartofu əli ilə yumurlayıb divara çırpdı və dedi: "Bu, divara şirə yaxmağa yaxşıdır!"

Səidi incitməsinlər deyə onlara iki böyük peçenye qutusu aparmışdıq. Şübhələnilib peçenyləri qarşımıza tökdülər, onları zəhərləməyəcəyimizdən əmin olmaq üçün hər birinin yarısını yeməli olduğumuzu söylədilər. Peçenyenin yarısını mən yeyirdim, qalan yarısını özləri götürürdülər. Qönçə xala və Əziz dayı ilə də bu işi təkrar edirdilər. Verirdilər, yeyirdik ki, əgər zəhərli olsa, əvvəlcə özümüz ölək. Peçenye qutusu böyük idi, hamısını yoxlamaq saatlarla vaxt apardı. O qədər peçenye yedim ki, ürəyim bulandı. Bu zaman da zəhərləndiyimi düşündülər, halbuki çox yeməkdən idi. Bizi məcbur edirdilər ki, son

ədədinə qədər yeyək. Hərdən diqqətlərini yayındırıb peçenyeləri çantama və əşyalarımın arasına tökürdüm.

– Gərək İslam Respublikasının tərəfdarı olan qonşularının adlarını yazasan, yoxsa görüş verməyəcəyik, – deyir, bəzi adlar çəkirdilər: – Sərdəştdən Əziz kimdir? Səbri kimdir? Hacı Əhməd kimdir? Hansı tərəfdəndir?

Nə deyəcəyimi bilmirdim. Bir müddət sakit qalandan sonra dedim:

– Mən uşaqlarımla məşğulam, heç kimdən xəbərim yoxdur.

– Sən özün bir batalyonsan, bir partiyasan, bir Xomeynisən, kimin dövlət tərəfdarı olduğunu necə bilmirsən?

– Hə, dövlət də, Xomeyni də, inqilab da mənəm; indi nə etmək istəyirsiniz? Mən hazıram!

– Digər qohumlarınız da dövlət tərəfdarıdır?

– İslam Respublikası dinlə, məzhəblə, Allahla olduğuna görə bütün qohumlarımız onun tərəfdarıdır, mən də onu sevirəm. Necə istəyirsinizsə, elə də başa düşün. Mən kürdəm, sizin kimi namərd deyiləm.

– Səni də ərinin yanına göndərməyimizi istəyirsən?

– Siz danışmağa məcbur edirsiniz, danışanda da təhdid edirsiniz?

Utandılar, axırda dedilər:

– İslam Respublikasının bir neçə tərəfdarının adını söylə, görüş verək.

Mən də öz tərəfdarlarından bir neçəsinin adını çəkib dedim:

– Bunlar İslam Respublikasının tərəfdarıdırlar, korpusla əməkdaşlıq edir, pul alırlar.

– Bunlar öz adamlarımızdır.

– Sizi aldadırlar, ikili oynayırlar. Onlar korpusa işləyirlər, əslində, sizin aranızda girmişlər.

Dayanıb fikrə getdilər. Kələyimdən özüm də həzz aldım və axırda məcbur qalıb məndən əl çəkdilər.

Demokrat partiyasının bəzi qüvvələri ilə qonşu, uzaq qohum və yerli idik, ancaq dağ-dərələrdə canavar, tülkü və ölü heyvan əti yediklərini biləndə onlardan bir şey gözləmirdik. Tamamilə yoldan çıxmış, qohumluğu, qonşuluğu unutmuşdular. Orada keşikçi olan Məhəmməd qonşumuz olan xalasına bizimlə bir kitab yolladı.

Axşamacan gözlədik, amma görüş vermədilər. Axşam Əziz dayıya dedilər: "Qərargahımızda gənc qadınlara yer var, amma kişilərə və qoca qadınlara yerimiz yoxdur. İstəyirsən, bacınla get, sabah gəlib Səidlə görüşərsən. Lakin Söda gərək burda qalsın!"

Əziz dayı hirsələnib hazır cavabla dedi: "Əgər sən bacını, ananı və arvadını gətirib mənim yanımda yatırırsan da, mən Södanın bir an da sizin yanınızda qalmasına icazə vermərəm!"

Əl-ayaqlarım əsdi, xəcalətimdən yerə girdim. Əziz dayı dedi: "Əgər bu qarda yırtıcı canavarların yanında yatıb tələf olsaq da, siz namərdlərin yanında yatmaqdan yaxşıdır".

Əziz dayının cavablarından sonra qərargahlarından çıxdıq, gecə qaranlıqda, qar-boran içində iki saat piyada yol gedib magistrala çatdıq. Nəcabətli və dindar adam olan iraqılı bir qazinin evinə getmək istəyirdik. Bir traktor gəldi, qoşqusuna mindik. Soyuqda və qaranlıqda bir qədər yol getdik, birdən gözlərim həmin haramzadə arvadı sifət peşmərgəyə düşdü. Küncdə oturub gözlərini mənə zilləmişdi. Qorxudan titrədim, qışqırmaq istədim, amma gördüm ki, silahlıdır, Əziz dayı əliboş onunla bacara

bilməz. Birtəhər dözdüm, büzüşüb başımı aşağı saldım ki, alçağın çirkin hərəkətlərini görməyim. O isə əl çəkmir, əda çıxarırdı. Axırda Qönçə xala o namərdin əxlaqsız rəftarını görüb təəccüblə üzümə baxdı. Yavaşca dedim: "Bu, qəragahdakı namərddir".

Qorxu içində dedi: "Dayı bilməsin, tez düşək".

Qışqırıb traktoru saxladı və dayıya dedi: "Düş".

Dayı təəccüblə traktordan endi. Traktor yola düşəndən sonra Qönçə xala məsələni ona söylədi. Əziz dayı özünü öldürür, başıma qışqırıb deyirdi ki, niyə tez demədin?

Hava soyuq, qar dizlərimizdən hündür idi. Özümüzü Allaha tapşırıb gecənin qaranlığında yola düşdük. Fikirləşirdim ki, həmin namərd silahla qayıtsa, bu qaranlıqda və soyuqda özümüzü necə müdafiə edə bilərik?

Bir qədər sonra başqa bir traktor gəldi, Əziz dayı onun önünə keçib dedi: "Nə qədər istəsən, verərəm, bizi Əhməd Məkanabadinin evinə apar".

Əhməd Məkanabadi Kriskanın yaxınlığında bir kənddə yaşayırdı, atamın uzaq qohumlarından idi. O da Demokrat partiyasının peşmərgəsi idi, amma canavarlardan qaçmaq üçün canavarsifət dostlara sığınmaqdan başqa yolumuz qalmamışdı. Qazinin evi çox uzaq olduğundan, bizim də həddən artıq yorulduğumuza görə oraya getmədik. Gecənin yarısına qədər yol gedib kak Əhmədin evinə çatdıq.

Məsələni ona söyləyəndə dedi:

– Mənim əlimdən bir iş gəlməz. Çalışın, onlarla münaqişəyə girməyin. Onlar namərd və rəzildirlər. Mən də artıq ilişmişəm, geriye yolum yoxdur. Əgər mümkün olsa, dövlətə təslim olaram. Bu namərdlərin adət və məramlarını mən də qəbul etmirəm.

– Belə soyuqda və qaranlıq gecədə kafirlər də adama rəhm edirlər, amma bunlar alçaqlıqda və namərdlikdə misilsizdirlər, – Əziz dayı dedi.

– Bir göyçək haramzadəni qarşınıza çıxarıblar ki, sizə hörmətsizlik etsinlər, desinlər ki, İslam Respublikasının tərəfdarları əxlaqsız və həyasızdırlar! – kak Əhməd dedi.

Səhər çağı zindana gedib Səidlə görüşdüm. Çox biki idi, yorğun və narahat görünürdü. Tez-tez soruşurdu ki, gecəni harada qaldın?

– Kak Əhməd Məkanabadanın evində.

– Amma Demokrat peşmərgələri başqa şey deyirlər, – şübhə içində cavab verdi.

– Peyğəmbər haqqı, kak Əhmədin evində idik. Əziz dayı və Qönçə xala da şahiddirlər.

Gözləri yaşardı, dedi:

– Söda can, sən Allah, daha görüşə gəlmə. Əgər mənim cəsədim burda canavar və kaftarlara yem olsa da, daha mənim ardımca gəlməyə haqqın yoxdur. Axşamdan indiyədək nə çəkdiyimi bilmirsən.

– Məgər nə olub? Nə eşitmişən?

Təbəssümlə ətrafımızda hərlənən haramzadə arvadsifəti göstərib dedi:

– O namərd sənin barəndə nalayiq sözlər danışdı, deyirdi ki, gecəni onların yanında qalmısan.

– Narahat olma, Səid can, mən ölsəm də, bu şərəfsizlərin mənə əyri baxmalarına imkan vermərəm. Biz ismətimizi qorumaq üçün gecə qarda, soyuqda saatlarla yol getmişik. Çölün canavarlarına yem olmağa razılaşdıq, sənin başının aşağı olmasına isə yox!

– Axı keçən ay dustaqların birinin arvadı görüşə gəlmişdi, ona demişdilər ki, bu gecə bizimlə yatsan, sabah ərini azad edəcəyik. O bədbəxt də aldanmış, fədakarlıq

etmək istəmiş, təcavüzə razı olmuşdu. Ertəsi gün gedəndə isə başına vurub qışqırırdı: "Namərdlər, mənə təcavüz etdiniz, heç olmasa, ərimi azad edin!" Ərini azad etmədilər, əbədi rüsvaylıq da ona qaldı. Qorxdum ki, sənin başına da bu bəlanı gətirərlər.

– Səid can, bilirsən ki, öz şəhərimizdə məni nə qədər məzəmmət edir, "muzdur" və "muzdurun arvadı" adlandırırlar. Bunlar sənə və sənin əqidələrinə görədir. Deyirlər ki, korpusdan maaş alırsan. Bircə bu qalıb ki, pasdarları da ayağıma yazalar. Deyirlər ki, ərin zindandadır, xərcini hardan gətirirsən? Deyirlər ki, yəqin, başqa yollarla dolanırsan. Deyirlər ki, rejimin muzduru və kürd xalqının düşmənisən. Əzizim, bu nə yoldur sən seçmisən! İndi deyirsən, nə edirəm? Səbrimi əldən verib gedim, onda sən qiyamət günü məni bağışlayarsan?

Səidin gözləri yaşardı, dedi:

– Xudahafiz, Söda can. Uşaqları əvvəlcə Allaha, sonra sənə tapşırıram. Əgər ölsəm, bil ki, vətənim və əqidələrim uğrunda ölmüşəm. Dəfələrlə mənə milyard təklif ediblər, amma vətənimə, torpağıma xəyanət etməyə razılıq etməmişəm!

XXIII

Xudahafiz, Söda

Ertəsi gün zindanın çardağı altında yaralı qəlblə Söda ilə görüşürəm. Demokrat partiyasının peşmərgələri damda dayanıb bizə göz qoyur, söz atırlar. Onların səsini qırıq-qırıq eşidirəm, amma üz vurmuram: "muzdur... satqın... gözəl qadın... heyfdir..."

Hövsələsiz halda Södaya deyirəm:

– Gecə hardaydın?

– Kak Əhməd Məkanabadinin evində.

– Kiminlə idin?

– Əziz dayı və Qönçə xalayla. Bunları niyə soruşursan?

Namərd peşmərgəni göstərib deyirəm:

– Bu namərd deyirdi ki, gecə onunla yatmısan, qərargahda qalmısan.

Söda gülümsəyib əhvalatı danışır:

– Allah haqqı, mən bir an da Əziz dayıdan və anandan ayrılmamışam. Gecə soyuqda, qarda sərgərdan idik,

gecənin yarısı kak Əhməd Məkanabadinin evinə çatdıq. Bu namərdlər yalan deyirlər.

Bilirəm ki, məni ruhdan salmaq istəyirlər. Södaya deyirəm:

– Söda can, Allah amanında get. Uşaqları sənə tapşırıram. Bir daha görüşə gəlmə. Əgər məni edam etsələr də, cəsədimi aparmaq üçün bu rəzil yerə gəlmə. Cəsədimin Kriskan məzarlığının it və canavarlarına yem olması sənə buraya gəlməndən yaxşıdır!

Göz yaşları içində həsrətlə Södadan ayrılıb zindana gedirəm. Onu Allaha tapşırıram ki, sağ-salamat evə dönsün.

Xanımımın gətirdiyi sovqatlara və nəzarətçilərə verdiyi hədiyyələrə görə bir müddət mənə nisbətən təhlükəsiz şərait yaradırlar. Hər dəfə görüşə gələndə məni pulla və ehtiyacım olan şeylərlə təmin edirlər. Hər dəfə 200-800 dinar arası pul gətirirlər. Lakin Södanın bir də görüşə gəlməsini məsləhət görmürəm. Anam ildə bir neçə dəfə yaşlı qohumlarla gəlib istədiklərimi gətirir. Digər dustaqlara nisbətən maddi imkanlarım yaxşıdır. Onlara da kömək edirəm; qurudulmuş üzüm, qoz, əncir və siqaret alıb onlara paylayıram.

Demokrat qüvvələri ailəmi aldadıb ayda onlardan bac alır, hər görüşdə müəyyən şeylər gətirməyə məcbur edirlər. Onlardan 23 cüt givə, 10 ədəd adyal, nəzarətçilərə paltar tikmək üçün parça, şirniyyat və digər yeməli məhsullar tələb edir, məni azad edəcəklərini söz verirlər. Ayda bir-iki dəfə məktub yazıb görüşümə gələnlərə verirəm ki, korpusa aparsınlar. Məktubları kodla yazıram, plenumun, hazırlıq qurultayının və əsas qurultayın zamanını, yerini və iştirakçılarını korpusa göndərirəm. Elə

yazıram ki, heç nə başa düşməsinlər və kodlarını açma bilməsinlər.

Məni həbs etdiklərinə görə boynuma minnət qoyub deyirlər: "Komala səni göydə axtarır! Əgər azad etsək, səni öldürəcəklər". Elə bilirlər ki, həbsdə saxlamaqla mənə böyük lütf etmişlər!

Demokrat partiyasından ayrılmış bir partiyanın üzvü olan və yanımda saxlanan Rəşid Əliabadidən soruşuram:

– Niyə ailə qurmamısan?

– Niyə ailə qurum ki? Adam özünə arvad alar, Demokrat partiyasının üzvlərinə yox.

– Necə bəyəm?

– Burdakı qadınlar əməliyyat axşamlarında bizim olurlar. Onlar subaylara xidmət etməyə borcludurlar. Əməliyyat gecələrində otaqlarına gedib səhərə qədər onlarla qalırıq. Burada bu qədər gözəl qadın var, niyə arvad alıb özümü əziyyətə salım?! Onda arvad alaram ki, mən olmayanda başqalarının olmasın.

Urmiyadan və dövlətə bağlı məşhur adamlardan olan Saleh Səadət Razən edam edilir. Demokrat partiyasının Mərkəzi Komitəsinin üzvlərindən olan və qardaşı İranda saxta pul çap etdiyinə görə həbs olunmuş Xızır Mirabadi mənə deyir:

– Əgər İran zindanında olan qardaşımı azad etmələrini tapşırsan, mən də səni azad edərim.

– Sən məni azad elə, söz verirəm ki, İrana çatan kimi qardaşımı azad edərim. Lakin nə qədər ki burdayam, əlimdən bir iş gəlmir.

– Biz sənə İrana getməni istəmirik; istəyirik ki, demokratlara qoşulasan. Sənə istədiyin hər şeyi verərik, dünyanın harasında istəsən, şərait yaradırıq. Lakin bu

şərtlə ki, İrana gedib rejimə kömək etməyəsən. Əgər İraq Kürdüstanında qalıb işləmək istəsən, kömək edərik.

– Mən iranlıyam və yalnız İrana xidmət edəcəm.

Bəzi nadan gənclər gəlib deyirlər: "Bizi İran dövləti göndərüb, Demokrat partiyasına nüfuz etməyə gəlmişik, amma bizim millətçi hisslərimiz kürd xalqına arxa çevirməyə imkan vermir. Biz bunu səmimi şəkildə etiraf edir və Demokrat partiyasının üzvü olmaq istəyirik".

Sözlərinin nə həddə doğruluğu da bəlli deyil. Görəsən, İran dövləti bu qədər təcrübəsizdir ki, kimliyi bilinməyən belə gəncləri Demokrat partiyasının içinə casusluğa göndərir?! Bu, sual altındadır. Bədbəxt cavanlar belə etiraflarla öz əlləri ilə məzarlarını qazırlar. Gəlib Demokrat partiyasının kameraları önündə belə etiraflar edirlər, çəkilişlər xarici kanallardan göstərilir və İslam Respublikası əleyhinə güclü təbliğat aparılır.

Bir müddətdən sonra isə həmin adamlar casusluq və terrorçuluq ittihamı ilə edam olunurlar. Ailələri gəlib etiraz edəndə etiraf çəkilişlərini göstərib deyirlər: "Oğlunuz İran dövlətinin muzzdurub".

Cəlal Məhabadi, habelə bənəli yeniyyətələr İbrahim Mustafayi, Süleyman, Qadir və Hadi Mədəni belə ölümçül tale ilə edam olunur, orada basdırılırlar. Nüfuzlu və imkanlı ailələr pul verib övladlarının cəsədlərini aparırlar. Bu zaman növbəti edama qədər müvəqqəti məzar qalır və yeni qəbir qazmağa ehtiyac olmur. Lakin övladlarının cəsədini əldə etməyə imkanı olmayan yoxsul ailələrin uşaqları dayaz qəbirdə bir ovuc torpağın altında qalır, soyuqda, istidə və sel gələndə bayıra çıxıb vəhşi heyvanlara yem olur.

Sıra sayında bizi heyvan kimi sayırlar, Nəcmə Bukani "baş" sözündən istifadə edir. Dış ağrısı amanımı kəsir,

məcbur qalıb dişlərimi anbarın rəisi Seyid Nəcmənin kəlbətininə tapşırıram ki, iynəsiz-filansız çəkib məni rahat etsin. Hər bir diş çəkdirəndə damaqlarım bir sutka qanayır, dəhşətli şəkildə ağrıyır. Lakin Nəcmənin kəlbətininin ağrısı dayanmayan diş ağrısından yaxşıdır.

Müalicəsi mümkün olan dişlərimin yarısını Seyid Nəcmənin paslı kəlbətininə tapşırıram, zorla çəkib ağrımı sakitləşdirir. Digər əsirlər də belədirlər, kəlbətinlə problemlərini həll edirlər. İki nəfər başımı saxlayır, Seyid Nəcmənin kəlbətini dişimlə damağıma kilidlənir və cəld bir hərəkətlə ilişdiyi hər şeyi qoparır. Qan fəvvarə vurur və mən huşumu itirirəm.

Pasdar olduğuna görə həbs olunan, amma korpusda əsgər olduğunu söyləyən xürrəməbadlı Məhəmməd Hadi Suruş korpus uşaqlarından on beş nəfərlə birlikdə Demokrat partiyasının pusqusuna düşüb. Bütün yoldaşları şəhid olub, onu isə əsir tutublar. Cəsarətli və etibarlı insandır. Bilirəm ki, korpus mayorudur. Çox tezliklə münasibət qurur, lazımı məlumatları mübadilə edirik. O da mənim Sərdəşt korpusunun kəşfiyyatçılarından olduğumu duyur və bir-birimizə etimad edirik.

Bir gün Amerika təyyarələri dəstə halında gəlib zindanın üzərində aşağı yüksəklikdən manevr edirlər. Demokrat partiyasının Zenit raketləri onlara atəş açır və bu, amerikalıların sərt etirazına səbəb olur. O gündən sonra onlar bir də Fantom təyyarələrinə atəş açmağa cürət etməirlər.

Bir həftədən sonra bir neçə Fantom təyyarəsi yenə Kriskan səmasında uçuşur. Onlar kəsik-kəsik və uzun xətlər buraxır, tüstü və buxarla əməliyyat zonasını

müəyyən edirlər. Suruşla mən bilirəm ki, bu, İran təyyarələrinin səsidir. Ehtimal edirik ki, əməliyyat olacaq.

Suruş deyir: "İnqilabçı uşaqlara söyləyəm ki, bu bölgədə əməliyyat gözlənilir. Yaxşı olar ki, ayıq-sayıq olsunlar, zindan bombalansa, tez çörək, ayaqqabı və yemək götürüb sürətlə qaçaq".

Əgər zindandan bir neçə yüz metr aralana bilsəydik, xilasımız mümkün olardı. Çünki bölgəni yaxşı tanıyıram. Məsələn ümumi şəkildə elan edə bilmirik, dustaqlara belə bir yuxu gördüyümüzü söyləyirik. Demokratlardan ayrılmış partiyanın üzvü olan ağzıboş və kimliksiz Rəşid Əliabadi xəbəri zindan rəisinə çatdırır. Hirəş deyir: "Namərd satqınlar burda da şayiə yaymaqdan çəkinmirlər".

Artilleriya atəşinin səsi zindanın ərazisini бүrüyür, hər yer titrəyir. Tomat qabını başaşağı yerə qoyub səsin İran tərəfdən gəldiyini müəyyən edirəm. Təxmin edirəm ki, bizdən çox da aralıda deyillər. Atəş səsi get-gedə yaxınlaşır və zindanın yanına bir top mərmisi düşür.

Zindanın rəisinə deyirəm: "Kak Hirəş, nə olub?"

– Öz artilləriyamızdır, uşaqlar məşq edirlər.

Az sonra bir mərmə partiyanın Siyasi şöbəsinə dəyir, tüstü və alov qalxır. Topxana ərazinin hər bir nöqtəsini vurur, amma zindana bir mərmə də düşmür. Yalnız zindan və dustaqlar təhlükəsiz yerdədirlər. Zarafata və istehza ilə Hirəşə deyirəm: "Uşaqlarınıza deyirəm, zindanı vurmaşınlar, elə Siyasi şöbə kifayətdir".

Əclaf hələ də özünü o yerə qoymayıb deyir:

– Uşaqlarımız bilirlər ki, haranı vursunlar, haranı vurmaşınlar.

– Bəs niyə Siyasi şöbəni vurdular?

Başını aşağı salır, bir söz demir. Düşərgəyə, Duləbədərana və Kriskana qırxa yaxın katyuşa raketi atılır, bölgə dağıdılır, amma zindana bir mərmə də düşmür. Keşikçilər ratsiyanı, qumbaraatanı, pulemyotu və avtomatı atıb qaçırlar. Qaçış şəraiti hazırdır, amma bölgə təhlükəlidir, qorxuruq ki, istəmədən artilleriyanın atəsinə tuş gələrik. Ancaq əminik ki, korpus zindanı vurmaz. Orada qalıb Demokrat partiyasının terrorçularının qaçışını izləyirik. Sonra isə Kriskanın və Duləbədəranın hər nöqtəsini vuran İran təyyarələrinin bayrağını görürük.

Duləbədəran bərk və çökək bir dərədir, yalnız yük maşını onun girişindən keçə bilir. Ətrafı hündür qayalıqlarla doludur, dağ keçisi və quş da oraya çətinliklə girir. Korpus onun hər bir nöqtəsini vurub istehkamlarını məhv edir.

Bu əməliyyat Kriskən əhalisinin geniş etirazına səbəb olur və onlar Demokrat partiyası əleyhinə qiyama qalxırlar. Onlara deyirlər ki, bölgəni tərk edin, əhalinin təhlükəsizliyini pozmayın. Onlar deyirlər: "Bölgəni vuran İran dövlətidir, bizim günahımız yoxdur". Lakin əhali düşünür ki, İran dövlətinin İraq xalqı ilə düşmənliliyi yoxdur. Əgər Demokrat partiyası düşərgəsini oradan köçürsə, heç bir problem qalmaz. Onlar düşünürlər ki, Demokrat partiyası bölgənin təhlükəsizliyini pozub, əhalinin əkin torpaqlarını zəbt edib.

İran dövləti də Kriskən sakinlərinə müraciətlə deyir ki, torpaqlarınızın təhlükəsiz olmasını istəyirsinizsə, əks-inqilabçıları qovun. Camaat qumbaraatan, əl qumbarası və digər silahlarla Demokrat partiyasının düşərgəsinə hücum edib yandırırırlar.

İslami Hərəkat Partiyasının səyləri də faydalı olur və bölgə Demokrat partiyası üçün təhlükəli yerə çevrilir.

Onlar haraya gedirlərsə, özləri ilə qəzəb və özbaşınalıq aparır, camaatın malına, namusuna təcavüz edir, əkin sahələrini ələ keçirir, camaatı özlərinə qarşı qaldırırlar. İran raketləri də bölgənin təhlükəsizliyini pozur və bu, əhalinin güclü etirazına səbəb olur. Beləliklə, Demokrat terrorçuları didərgin düşürlər.

XXIV

Allahın cəzası

Səidin əsirliyinin ilk iki ilində az-çox görüş verirdilər, Qönçə xala yanına gedirdi, amma üçüncü ildən görüş çətinləşdi. Demokrat partiyasının içinə nüfuz etmiş bir nəfər onların mikroavtobusuna bomba yerləşdirib hamısını öldürdüyünə görə görüş şərtləri ağırlaşdırıldı.

Məni yoldan çıxarmaq üçün bir əclaf qadını canıma salmışdılar. Gəlib qapımızın önündə oturur, zəhləmi tökürdü. Balaca uşaqlarımı qorumaqdan ötrü daim küçəyə baş çəkməyə, başlarına bir iş gəlməsin deyə onlardan muğayat olmağa məcbur idim.

Zərişölə adlı bu qadın hər gün evimizin önündə oturur, qulağımın dibində vızıldayırdı. Bir gün dedi: "Sən çox gözəlsən, heyf deyilsən?! Niyə dərzilik edib uşaq saxlayırsan? Axırda nə olacaq? Bilirsən ki, ərin edam ediləcək; bəs hansı ümidlə ömrünü hədəf edirsən? Gözlərin kor, qolların şikəst olur, gəncliyin hədəf gedir, ömrün tələf olur. Varlı və hörmətli bir kişi tanıyıram, deyir

ki, əgər qiyabi şəkildə talaq alıb bu evdən çıxsan, səninlə evlənər".

Bilmirəm şəklimi haradan çırpışdırıb o namərdə göndərmişdi. Dedim: "Heç utanmırsan, belə danışırısan?! Mənim beş uşağım var!"

Qapını üzünə çırpıb evə girdim və bərkdən ağlamağa başladım. Səsim qonşuya getdi, qonşu qadınla kişi qaça-qaça bizə gəldi. Elə bilmişdilər ki, yenə Səidin ölüm xəbəri gəlib. Məsələnə onlara danışdım. Zərişöləyə bərk təpinib dedilər: "Əgər bir də belə etsən, səni öldürəcəyik!"

Zərişölə əl çəkmirdi, hər gün bir bəhanə ilə gəlib söhbətə başlayır, məni həyata küsdürürdü.

Bir müddətdən sonra korpus və kəşfiyyatdakı qardaşlar tərəfindən xəbər gəldi ki, axşam bizə baş çəkmək istəyirlər. Mam Rəhmana, Qönçə xalaya və yeznəmizə xəbər verdim. Korpusdakı qardaşlardan yeddi-səkkizi evimizə gəldi, hal-əhval tutandan sonra getdilər.

Ertəsi gün İmdad komitəsindən gəlib dedilər: "Komitənin sədri ağa Rüstəminin səninlə işi var".

Komitənin məşını ilə oraya getdim. Ağa Rüstəmi hirsle dedi: "Bacı, sizin arxanızca nalayiq sözlər danışirlar. Niyə özünü və İmdad komitəsini rüsvay edirsən?"

– Nə danışirlar?

– Bizə dedilər ki, bu gecə on beş nəfər avara adam sizin evinizdə olub. Axı bacım, bu nə işdir, görürsən?

– Möhtərəm ağa, mən evimə naməhrəm buraxmamışam. Qayınatamdan və qardaşımdan başqa heç bir kişinin ayağı bizim evə dəyməyib.

– Xeyr, əlamətlər doğrudur, bu axşam on beş nəfər sizin evinizdə olub!

– İndi ki boş sözə inanıb qəlbimi qırdın, bil ki, onlar korpus uşaqları idilər, evimizə baş çəkməyə gəlmişdilər.

Korpusun nömrəsini verib məcbur etdim ki, zəng vurub soruşsun. Könülsüz şəkildə zəng vurub danışdı. Xəcalətindən qıpqırmızı oldu. Dəstəyi yerinə qoyandan sonra dizləri üstə yerə çökdü, çadramın ətəyindən tutub yalvardı:

– Məni bağışla!

– Bu şərtlə bağışlayıram ki, bu məlumatı kimin verdiyini söyləyəsən.

– Bunu xanım Zərişölə dedi. Özü bizdən təqaüd alır. Gəlib dedi ki, beytülmalı niyə bu əxlaqsız qadına verirsiniz? Bu axşam çoxlu kişi onun qonağı olub.

Zərişölə məndən əl çəkmirdi, daim yaxamdan yapışırdı. Deyəsən, həmin haramzadə kişi məni yoldan çıxarması üçün ona çoxlu pul söz vermişdi. Hər bir kələkdən istifadə edib məni incidirdi. Küçədə uşaqları yoldan çıxarırdı ki, Rza ilə Mustafanı döysünlər. Hər bir yolla məni hirsəndirir, onunla ağız-ağıza verməyə məcbur edirdi.

Həm İmdad komitəsinin təqaüdçüsü idi, həm də Demokrat partiyasına xəbər çatdırıb onlardan pul alırdı. Məni əxlaqsız göstərib etibarımı ləkələmək Demokrat partiyasının planı idi.

Çarəsiz qalıb məsələni Qönçə xalaya söylədim. O, aslan kimi Zərişölənin yaxasından yapışdı, onu o qədər döydü ki, axırda təslim oldu. Gedib bir Quran gətirdi, and içib dedi: "Bu Qurana and olsun, mənim işim deyil. Mən İmdad komitəsinə xəbər verməmişəm. Əgər bu sözləri demişəmsə, bu Quran belimi sındırsın!"

Üç gündən sonra yenə qapımızın önündə oturub boş-boş danışmağa başladı: "Bu paltarların pulunu hardan gətirirsən? Meyvələrin pulunu kimdən alırsan?"

Hər şeyə burnunu soxub məni incidirdi. Adətən oturub elektrik dirəyinə söykənirdi. Təsadüfən, bir gün üzü dirəyə

dayanıb qonşuların evini pusurdu. Birdən küçənin yoxuşundan iri bir maşın təkəri diyirlənib sürətlə atıla-atıla gəldi, möhkəmcə düz Zərişölənin belinə çırpılıb onu dirəyə yapışdırdı. Beli sındı, yerindəcə yıxılıb qaldı.

Təkərin kimin olduğu, haradan gəldiyi, onu hansı uşağın diyirlətdiyi məlum olmadı. Ancaq Zərişölə şikəst olub evdə oturdu. Bir neçə aydan sonra məni çağırıb halallıq istədi.

– Məni bağışla. Demokrat partiyası tərəfindən məni məcbur edirdilər ki, sənə böhtan atım. Onların tərəfdarları üçün sənə elçi getməmi istəmişdilər.

– Zəri xanım,¹ mən bağışlasam da, Allaha nə cavab verəcəksən?

– Peşmanam, sənə pislik etmişəm. Allaha xatir, məni bağışla. Sənin duan qəbul olar. Dua et, belim yaxşılaşsın.

– Hər şeyi Allaha tapşırıram.

¹ Peşman olub halallıq istədiyinə görə Zərişölənin əsl adı çəkilmir.

XXV

Sancaq kəndi

Qaçaraq Bəxmə bölgəsinə girir, müvəqqəti yerləşirik. Lakin İranın Malyutka raketləri bütün Bəxməni vurur. Onlar əhalini təhrik edirlər ki, Demokrat partiyasının daimi yerləşməsinə mane olsunlar. Əhalinin etirazları çoxalanda isə Bəxmədən də qaçıb yük maşınları və mikroavtobuslarla Sancaq kəndinə gedirik.

Sancaq kəndi Ərbillə Süleymaniyyənin arasında yerləşir. Orada açıq ərazisi olan və istifadəsiz qalmış bir quşçuluq fabriki var. Oranı zindana çevirirlər. Divarlarını təmir edib suvaqlayır, kazarma, Zindan şöbəsi və Siyasi şöbə üçün otaqlar hazırlayırlar. Bir hissəni də zindan üçün ayırırlar. Bütün təmir işləri cansız-çəlimsiz dustaqlar tərəfindən görülür. Yeni mətbəx, anbar və çörəkçi tikməyə də məcburuq. Kərpic kəsir, daş yonur, belimizdə ora-bura daşıyıraq. Ağac gövdələri və budaqlarıyla tavanı örtür, torpağı kisələrlə qaldırır palçıq düzəldir, dama yaxırıq.

Yemək və ərzaq azlığı əsirləri fiziki baxımdan çox zəiflədir. Bu qədər yerdəyişməyə və ağır işə təqətimiz çatmır. Mənim vəziyyətim digərlərindən yaxşıdır, ailəm tərəfindən təmin olunuram, amma Zahir Qadiriyanın daş qaldırmağa gücü yoxdur, axsayır. Ona əl boyda çörək vermək istəyirəm ki, cana gəlsin, amma keşikçilər çörəyi əlimdən qapır, qoymurlar. Bizim xörəyimiz lobyə və noxud suyudur, hər adama 12-13 ədəd noxud və ya lobyə verilir. Gündəlik bir aftafa su payımız var; onunla yuyunmalı, dəstəmaz almalı və paltarlarımızı yumalıyıq.

Onlar Demokrat partiyasının Siyasi şöbəsini qiblə hesab edir, ona doğru namaz qılınmalı olduğunu düşünürlər. Öz xörəkləri güclü və ləzzətlidir, ətri zindanın içində dolaşır, iştahamızı açır və bizi incidir. Biz çəkələklə siçanları vurub onların süfrəsindən oğurladıqları çörəkləri ağızlarından alıb yeməyə məcburuq.

Təqvim hesabını itirmişəm, nə vaxtdan əsir olduğumu bilmirəm. Zənnimcə, əsirliyimin üçüncü ilidir. Orada heç kimin əsirlik müddəti mənimkindən çox deyil. İndiyədək heç kim belə naməlum vəziyyətdə saxlanmamışdır. Deyirlər ki, Demokrat partiyasının ən uzun həbs müddəti beş ildir, ondan bir gün ötsə, edam hökmü icra edilir.

Əşnuyədən olan Xəlifə arabir nəzarətçilərə şayiə çatdırır, xəbər verir ki, bu axşam dustaqların bir qismi qaçmaq istəyir. Keşikçilər də zindanın ətrafında pusqu qurub sübhə qədər hazır vəziyyətdə gözləyirlər. Xəlifənin şayielərindən və xəbərçiliklərindən yoruluram, yaxasından yapışb deyirəm: "Axı namərd, niyə öz dostlarının əleyhinə casusluq edirsən? Niyə nəzarətçilərə xəbər aparırsan?"

Gülüb deyir: "Kak Səid, bu, bir taktikadır. Biz ac qalırıq, soyuqdan əsirik, tələf oluruq, o namərdlər niyə

arvad-uşaqlarının yanında rahat yatsınlar ki?! Qoy onlar da bizim kimi soyuqdan əssinlər, səhərə qədər keşik çəksinlər. Qoy yuxuları haram olsun, canları çıxsın!"

Ağıllı planından xoşum gəlir və məni gülmək tutur. Bəzən onunla əməkdaşlıq edirəm, soyuq və buzlu axşamlarda şübhəli hərəkətlər edirik ki, qaçış ehtimalı güclənsin. Keşikçilər də səhərə qədər soyuqdan əsməyə məcbur olurlar.

Doktor Xəliqi təzəlikcə zindanın məhkəmə sədri olub, özünü göstərmək istəyir. Gəlib çıxış edir, sonra dustaqlara söz verir. Sədiq Fəyyazi deyir: "Mən bir TIR dolu günahla sizdən əfv istəyirəm".

Mənə deyir:

– Sən nə istəyirsən?

– Mənim günahım yoxdur, ona görə əfv də istəmirəm, – deyirəm.

– Sən başdan-ayağa günahsan.

– Necə?

– Məgər küçədə pasdarlarla yol getməmisən?

– Hə, getmişəm.

– Məgər məsciddə onlarla namaz qılmamısan?

– Qılmışam.

– Məgər şəhərdə onlarla birlikdə yaşamamısan? Məgər onlarla danışmamısan? Bunların hamısı cinayətdir! Niyə deyirsən ki, günahsızam? Mən səni nə çağıracağımı bilmirəm. Mənim əqidə yoldaşımmısan? – Xeyr. Səngər yoldaşımmısan? – Deyilsən. Yaxşısı budur deyim ki, külbaşına yoldaşımsan. Kak Səid, sən deyirsən ki, günahsızsan, halbuki xaricdən səninlə bağlı yeni bir siqnal gəlib. Bizdən səni edam etməyimizi istəyirlər. Deyirlər ki, əgər kak Səidi edam etməsəniz, lənət olsun Qasimluya və Demokrat şəhidlərinə!

Dilxor oluram. Ölkədən xaricdəki tapşırıqlar yadıma düşür, ancaq bir neçə gündən sonra bilirəm ki, məlumat mövzusu öncədən kəşfiyyatla əməkdaşlıq etmiş bir təşkilatın işi olub. Korpus onlara vaxtı keçmiş məlumatlar verirdi ki, əks-inqilabçılara ötürsünlər. Mən də onlarla korpus arasında vasitəçi olmuşam. Sonralar təşkilat üzvlərindən ikisinin xəyanəti aşkar oldu, bilindi ki, ikibaşlı işləyirmişlər; həm əks-inqilabçılara faydaları toxunub, həm də korpusdan imkanlar almışlar. İki nəfər tutulur, mühakimədən sonra edam edilir. Onların birinin ailə üzvləri Türkiyədən Demokrat partiyasına məktub yazıb demişdilər: "Əgər Səid Sərdəştini edam etməsəniz, tfu Demokrat şəhidlərinin qanına!"

Dindirmə zamanı doktor Xəliqi ilə mübahisəm qızışır və cavabını verməyə məcbur oluram. Ona deyirəm:

– Siz demokratiya və azadlıq iddiasındasız, bəs nə üçün edamdan, işgəncədən və təhqirdən başqa bir iş bilmirsiniz? Əgər molla rejimi mürtəcedirsə, niyə onlardan on qat artıq adam öldürürsüz, hamısı da günahsız? Siz əlli dustaqdan indiyədək qırx yeddisini edam etmisiz. Yəni dustaqların təxminən yüz faizini edam edirsiniz, amma İslam Respublikası bir neçə min dustaqdan onlarla adamı edam edir. Bu isə bir faiz deməkdir. Və əgər İslam mürtəce dindirə, nə üçün ilahiyyat üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almısan?

– Sən hansı universitetdə oxumusan? Yəqin ki, hövzədə oxumusan! – hirs ilə deyir.

– Heç yerdə təhsil almamışam. Gecə məktəbini bitirmişəm, amma dərsimi müqəddəs müdafiə cəbhələrindən öyrənmişəm.

Partiyanın cikini-bikini bilirəm, mənfi cəhətlərini başlarına çırpıram. Ona sübut edirəm ki, Kürd xalqının

nümayəndəsi deyillər və insanları mühakimə etməyə haqları yoxdur; onlar İranın övladlarını edam edəcək mərhələyə çatmayıblar. Azadlığı yaddan çıxarıram, edamdan da qorxum yoxdur. Deyirəm:

– İranda bu qədər kürd doktor, mühəndis, pilot, hakim, müəllim, jurnalist və yazıçı var. Onlar ağıllı, başadüşən və bacarıqlıdırlar, İslam Respublikası quruluşuna xidmət edirlər. Onlar müəyyən ediblər ki, partiya əcnəbinin muzdurudur, sionizmin və imperializmin İslam Respublikası üçün yaratdığı problemdir. İranda bu qədər alim xidmət edir, ölkəsinə hörmət tanıyır. Partiya üzvlərinin bütün vücudu isə təzad və sarsıntıya düşər olub. Millətçi hisslər keçicidir. Nəhayət, bir gün xəcalət çəkəcəksiniz!

Doktor Xəliqi gərgin və pərt tonla deyir:

– Kak Səid, bir gün özümü bu partiyabazlıqdan, mübarizədən və tələsinə düşdüyüm yanlış nəzəriyyədən xilas edəcəm. Bir gün Demokrat partiyasından ayrılacam!

Bir müddətdən sonra o, Demokrat partiyasını tərk edib Avropaya qaçır.

Bəzi əsirlər partiyanın bayram və digər tədbirlərində iştirak edir, onlarla əməkdaşlıq edirlər. Mən yalnız bir dəfə bayram mərasimində iştirak edirəm, yaxşı səsım olduğuna görə Xəliqinin bir mahnısını həzin səslə oxuyuram. Qızıl dişi və gözəl səsi olan uramanlı Hüseyn Muradi də urami ləhcəsi ilə oxuyur. O, bir müddətdən sonra edam edilir.

Partiyanı yaxşı tanıdığımı görə bilirəm ki, tezliklə barəmdə qərar çıxarılacaq. 1994-cü ildir, əsirliyim dörd ili keçmişdir. Demokrat partiyası hələ İran zindanındakı tərəfdarları ilə mübadiləmə nail olmamışdır. Daha qalmağımın onlara faydası yoxdur, gərək məndən xilas olsunlar. Zahir Qadirian azad olunandan sonra tək

qalmışam, həssas və kövrək olmuşam. Onun azadlığına sevinmə də, təkliddən sıxılıram.

Bir dəftərçəm var, ürək sözlərimi və sıxıntılarıma ona yazıram. Uşaqlarımın təxminən yadımdan çıxmış şəkillərini təsəvvürlərimə uyğun şəkildə çəkirəm. Boy-buxunlarını, bədənlərini və üzlerini bir neçə il böyük çəkirəm. Atamın Demokrat partiyasına bir torba pul verməsini çəkirəm. Söda ilə bacımın da rəsmini çəkirəm ki, yadımdan çıxmasınlar.

Taleyim belə gətirib ki, uşaqlarımın uşaqlığını, necə böyüməsini görmürəm. Bir neçə aylıq Yadigarla Leylanı tərk edib Komalaya əsir düşdüm. İki ildən sonra azadlığa çıxanda məni tanımırdılar. Sonra da xarici tapşırıqlarda və müqəddəs müdafiə cəbhələrində oldum, Zəhra ilə Rzanın böyüməsini görmədim. Sonra biryaşlı Minanı tərk edib Demokrat partiyasına əsir düşdüm. Dörd ildir balaca Mustafanın nazlı üzünü görmürəm. Şəhid qardaşlarım Mustafa ilə Əlidən ötrü də darıxıram. Məlum deyil aqibətim nə olacaq.

İraqlı dost və qohumlarıma xəbər göndərirəm ki, iyulun əvvəllərində qulaqları zəngdə olsun. Əgər azad edilsəm, məni aparmağa silahla gəlsinlər, yolda Komalanın toruna düşməyim. Deyirəm ki, əgər onda azad olunmasam, daha heç vaxt azad olunmayacağam və gərək cəsədimi aparmaq barədə fikirləşsinlər.

XXVI

Üzümün rəngi

Üzümün rəngi acınacaqlı durumumu ifadə edirdi, ağ saç, tük dolu üz, əyilmiş bel və günəş şüalarının qəhvəyi rəngə saldıdığı qara və yamaqlı paltarlar vəziyyətimi aydın şəkildə göstərirdi.

Ərimin əsirlikdə olduğu müddətdə heç vaxt bəzənmədim, heç bir şənlik məclisində iştirak etmədim; hətta qardaşımın toyuna da getmədim. İki dəst qara paltarım vardı, ora-bura geyirdim.

Səidin əsirliyi beşinci ilə keçdi. Xəbər verdilər ki, onu edam edəcəklər. Kəşfiyyat bizə ürək-dirək verib dedi: "Onun azadlığı üçün nə lazımdırsa, edəcəyik. Onunla dəyişdirmək üçün kimi istəsələr, verəcəyik. Bir neçə dustağımız var, Səidlə dəyişdirə bilərik. Narahat olmayın, bununla sizi ruhdan salmaq istəyirlər".

Bəziləri də şayiələri yayıb deyirdilər: "Demokrat partiyasının Səidi azad etməsi mümkün deyil!" Nüfuzlu

şəxslər kömək edəcəklərinə dair söz vermişdilər, amma əllərindən heç nə gəlmirdi.

İmdad komitəsindəki qovluğumuz bağlandı, təqaüd və digər imtiyazlarımız Şəhid fonduna verildi. Korpusun maaşı da kəsildi. İmdad komitəsi bütün xidmətlərini dayandırdı. Bütün orqanlar Səidin edam olunduğunu qəbul etdilər. Artıq heç kimdə onun azadlığına ümid qalmamışdı. Biz də faktlara görə qəbul etdik ki, edam ehtimalı güclənib və heç kimin əlindən bir iş gəlmir. Adətən şəhidlərin qovluğunu Şəhid fonduna göndərirdilər. Biz də inandıq ki, Səid şəhidlər karvanına qoşulmuşdur.

Şəhid fondunda daha yaxşı hüquq və imkanlardan bəhrələnidik. Uşaqlara daha yaxşı təhsil və səhiyyə imkanları təmin olunurdu, maddi problemimiz yox idi, amma Səidin edamı bizə əzab verirdi. Günümüz ah-nalə və göz yaşları ilə keçirdi. Kəşfiyyatın gizli adamlarından da xəbər gəldi ki, Səidin edam ehtimalı azadlığından daha çoxdur. Axşam kəşfiyyatdan bizə gəlib dedilər: "Güman ki, ona əbədi həbs cəzası veriblər və daha azad olunmayacaq".

Korpusdakı qardaşlar dedilər: "Demokrat partiyası ilə müzakirəyə girin. Korpus Səidin azadlığı üçün onlara bir milyon dinar rüşvət verməyə hazırdır".

Danışığ tərzlərindən bildim ki, Səid edama məhkum olunub. Ümidimi üzdüm, məyusluq dövrü başladı. Bütün vücudumu ağrı və əzab bürüdü, hələ ərim ölməmiş şəhid ailəsi olduq.

Təşviş və narahatlığımız davam edirdi. Nəhayət, Qönçə xala Səidlə görüşə getmək qərarına gəldi. Orada öz qulaqları ilə xəbərləri eşitmək istəyirdi.

Vəziyyətimizi yaxından görmək üçün Demokrat partiyası tərəfindən bir məmur göndərilmişdi. Evimizə bir

kişi gəldi, Səidi incitməsinlər deyə onunla hörmətlə davrandım. İcazə verdim, içəri girdi, vəziyyəti gördü. Evimizi və imkanlarımızı yaxından görüb çox təəccübləndi. Süfrə sərilmişdi. Mərçiplov bişirmişdik, amma üstünə tökməyə yağımız yox idi. Xəmirələnmiş düyüyə baxıb dedi: "Bizə məlumat veriblər ki, rejim sizi ən yaxşı imkanlarla təmin edib".

– Vəziyyətimiz belədir, öz gözlərinlə görürsən.

– Dedilər ki, sizə üçmərtəbəli və hovuzlu ev veriblər, yeni maşın və ev avadanlıqları alıblar.

Evimiz yaşamağa yararsız qədim ev idi. Həmin anda tavanın taxta dirəklərinin arasından süfrəyə bir siçan düşdü. Adam özünü itirdi, onu gülmək tutdu, sonra da ağlayıb getdi.

Bir həftədən sonra Qönçə xala Səidlə görüşdən sevincək qayıdıb dedi: "Söz verdilər ki, Səidi azad edəcəklər. Vallah, qəti söz verdilər, dedilər ki, tezliklə azad olunacaq".

İnana bilmirdim. Yalan-doğru o qədər xəbər eşitmişdim ki, heç bir xəbər məni sevindirmirdi. Bir neçə gündən sonra korpus tərəfindən gəlib dedilər: "Səid azad olunub, Bituş kəndində sizi gözləyir".

Özümü itirdim. Nə edəcəyimi bilmirdim. Qohumlar bizə yığışb Bituşa getməyə hazırlaşdılar. Mən də getmək istəyirdim, amma Qönçə xala qoymayıb:

- Sən qal, yemək bişir, axşama çoxlu qonağımız var, - dedi, əlini üzümə çəkib zarafata əlavə etdi: - Bu saqqalını da qısaltsan, yaxşı olar. Qara paltarlarını da dəyişdir.

Bu müddətdə qara paltarlarımı isti-soyuqda o qədər geyib yamaq vurmuşdum ki, rəngbərəng olmuşdu. Qara paltarlarımı çıxarıb yandırdım, əhd elədim ki, ömrümün

sonuna qədər qara geyinməyim. Qohumların israrıyla üz-başımı səliqəyə salıb hazırlaşdım.

Bütün küçə doldu. Səidi qarşılamağa minlərlə adam gəlmişdi. Onu yaxından görə bilmirdim. Cəsarətimi toplayıb camaatın arasından keçdim, irəliləyib onu qucaqladım. Üzünü görəndə gözlərimə işıq gəldi. Alnımdan öpdü, gözləri yaşardı. Solğun üz, çürük dişləri, arıq bədəni, pərişan saçları və çökəyə düşmüş gözləri ürəyimi ağrıtdı. Sevindim və özümə söz verdim ki, bir də onu tək qoymayım.

Bir həftə günorta-axşam qonaqlıq verdik. Korpus rəhbərliyi, icra hakimi və müxtəlif idarə başçıları gəlib onu təbrik etdilər. Onun necə azad edildiyinə hamı təəccüblənirdi. Demokrat partiyasına əsir düşən hər kəsin ya əl-ayağı kəsilir, ya edam edilirdi. Səid isə ağıllı və istedadlı sayəsində əllərindən xilas ola bilmişdi. Çoxlu mənəvi və fiziki işgəncələrə məruz qalmışdı, amma dövlətlə hər hansı əməkdaşlığı boynuna almamışdı. Əgər dözə bilməyib bir kəlmə etiraf etsəydi, cəsədi də gəlməzdi.

Ziyarətlərdən sonra yavaş-yavaş fiziki narahatlıqları üzə çıxdı, işgəncələrin təsirləri özünü göstərməyə başladı, xəstələnib yatağa düşdü. Mədəsi adi xərəklərlə uyğun gəlmirdi. Ürəyi bulanırdı, yol yeriməyə təqəti olmurdu. Evin damı pis vəziyyətdəydi, başımıza uçurdu. Şəhid fondunun təqaüdü kəsildi, sığortamız ləğv edildi. Bekar və maaşsız xəstə halda evdə qaldı. Maddi baxımdan sıfırdan aşağı dərəcəyə endik.

Altı aydan sonra yaxşılaşıb işə başladı. Hansı işi yoxladısı, alınmadı, qazana bilmədi. Bir neçə dəfə ticarət ardınca getdi, amma bədbəxtlikdən, mallar qaçaq çıxdı və saxlandı. İflas etdik, köhnə evimizi satıb saxlanmış malların pulunu sahiblərinə verməyə məcbur olduq. Artıq

ev kirayəsinə də pulumuz yox idi. Borclu olduğumuz adamdan Allah razı olsun, bizə icazə verdi ki, həmin evdə kirayə haqqı vermədən qalaq.

Əsirlik çağının yeganə peşəsi olan qəbir qazmağa başladı. Sərdəşt məzarlığına gedib qəbir qazır, başdaşı qoyur, məzarın üstünə daş döşəyirdi. Oğlumuz Rza da ona kömək edirdi. Hər gün palçıqlı paltarla yorğun halda evə qayıdırdı. Bədəni ağrıyırdı, amma üz vurmurdu. Mənim də qürurum icazə vermirdi ki, ailəmdən kömək istəyim. Heç vaxt onlardan maddi yardım almadım, kiminsə bizim sıxıntı içində yaşadığımızı bilməsinə imkan vermədim. Qorxdum ki, ərimin qüruruna toxunar. Ac yatırdım, amma qardaşıma ağız açmırdım. Onlar dəfələrlə bizə gəlib evimizə pul qoyurdular, amma qəbul etməyib deyirdim ki, varımızdır.

Bir ildən sonra müəllimliyə başladı və yaxşı maaş aldı. Uşaqları məktəbin əlaçı şagirdləri idilər, həmişə mükafat alırdılar. Şəhərin kənarında kiçik bir torpaq aldım. Zarafata Səidə dedim: "Səid, sən yalnız qəbir qaza bilirsən, yoxsa ev tikməyi də bacarırsan?"

– Necə bəyəm? – deyib güldü.

– Ya Allah! Qollarını çıрма, bizə bir ev tik!

Qollarını çırmadı, qohumların və uşaqların köməyi ilə iki otaq tikib yerləşdik. Uşaqlar suvaq hazırlayırdılar, mən də kərpic gətirir, kömək edirdim. Nəhayət, ev hazır oldu. Leyla müəllimə oldu, ailə qurdu. O, izdivac kreditini bizə bağışladı, özü ödəməyə başladı. Həmin pulla mətbəx tikdik, həyatımıza hasar çəkdik.

Qönçə xala Allahın rəhmətinə getdi, mam Rəhman tək qaldı. Yadigar gəlin köçdü, uşağı oldu. Rza doktorluq dərəcəsi alıb ailə qurdu. Zəhra universiteti bitirib xəstəxanada işləməyə başladı və sonra ailə qurdu. Mustafa

Pedaqoji universiteti bitirib müəllim oldu. Mina da doktorluq dərəcəsi alıb gəlin köçdü.

İndi mən igid və cəsur kişi ilə qalmışam; hələ də möhkəm, ayaq üstə və döyüşə hazırdır.

XXVII

Müəllim

Proqnoz etdiyim kimi, 14 iyul 1995-ci ildə dörd il iki aylıq əsirlikdən sonra Məhəmməd Kərimi, Səid və Məhəmməd Baneyi ilə birlikdə azadlığa çıxıram. Əsirlərin məktublarını alıram. Məmənd, Rəsul, Hüseyn Rəş və digər iraqılı qohumlarımız silahla zindanın bayırında məni gözləyirlər.

Gecəni onlarda qalıram. Ertəsi gün məni İran sərhədinə qədər aparırlar. İran sərhədində korpusdan ölkəyə giriş icazəsi alıram. Atamın xalası və xalası qızı ilə birlikdə İrana daxil oluruq. Yaşlı gözlərlə alnımı yerə qoyub Allaha şükür edir, vətənimin torpağını öpürəm.

Bituş kəndinə gedib, razılaşırdığımız kimi, ailəmi gözləyirəm. Günortadan sonra onlarla məşin gəlir, şənlik, qucaqlaşma və öpüşmə başlayır. O tərəf-bu tərəfə qaçan beşyaşlı bir qız uşağını görürəm, ağlaya-ağlaya deyir: "Atam hanı?"

Bilirəm ki, dörd il qabaq ayrıldığım balaca qızım Minadır. Onu qucağıma götürüb doyunca öpürəm, o isə məni tanımır.

Karvanla birlikdə Sərdəştə daxil oluruq. Korpus, təhlükəsizlik qüvvələri və hərbi birləşmələr məni xüsusi hörmətlə qarşılayırlar. Bütün küçə və prospekt bəzədilib, camaatla doludur. Gözlərim Södanı axtarır. Onu tez görmək istəyirəm. Mənə çatanda əllərim və ürəyim əsir, bilmirəm camaatın yanında onunla necə görüşüm. Söda isə camaatı aralayıb özünü qucağıma atır və ağlamağa başlayır.

Qohumların görüş və ziyarətləri bir həftə çəkir. Yavaş-yavaş vəziyyət adıləşir. Dövlət hesabına ailəmlə birlikdə bir həftə Urmiyanın Xürrəm otelində istirahət edirik. Nəhayət, əsirlik dövrünün bit və çirkablarından xilas oluram.

Södadan və ata-anamdan soruşuram ki, mən əsirlikdə olanda kimlər dostum olub, kimlər düşmənim. Maaşımı İmdad komitəsinə tapşırıb ailəmə sədəqə verdiklərinə görə narahat oluram. Ailəmin çəkdiyi əzabları dərk edir və gələcəyə ümid bəsləyirəm.

Sərdəşt korpusuna baş çəkirəm. Qapıdakı keşikçi məni içəri buraxmır. Qəlbim sınır. Sanki özgəyəm və orada xidmət etməmişəm. Görünür, mənə inanmırlar, ayağımın oraya açılmasını istəmirlər. Bəlkə də düşünürlər ki, Demokrat partiyasının düşüncələrindən təsirlənmişəm. Mənə ehtiyatla yanaşırlar. Onları qınamıram, belə zamanlarda həssas olmaları təbiidir, amma Demokrat partiyası mənə ən yaxşı təklifləri vermiş və rədd cavabı almışdı. Bilirdilər ki, azad olsam, mənim kin və ədavətimlə üzləşəcəklər. Lakin onlar mənimçün

dəyərsizdirlər. Mən imamın yoluna könül vermiş və sona qədər müqavimət göstərmişdim. İki yolayrıcında qalıram. Ürəyim sıxılır, dərdləşməyə də kimsəm yoxdur. Bilirəm ki, azadlıq haqqım deyilmiş, korpus da şəhadətimi qəbul edibmiş. Yardımlarını kəsmiş, ailəmin təqaüdünü İmdad komitəsindən Şəhid fonduna vermişdilər. Mənim azadlığım la o da kəsilir.

İraqlı qüvvələrimi çağırıb deyirəm: "Gərək İraqda Demokrat partiyası əleyhinə yaxşı bir əməliyyat həyata keçirək ki, İslam Respublikasına sədaqətim sübut olunsun. Demokrat partiyasına bildirmək istəyirəm ki, bütün qərargahlarını təhlükəyə sala bilərəm".

Partiyanın Qaladizə şəhərindəki qərargahını seçirəm. Məməndə deyirəm:

– Bu qərargahı dağıtmanızı istəyirəm, amma ehtiyatlı olun, heç kimə xəsarət toxunmasın.

– Necə vuraq ki, heç kim ölməsin, kak Səid?

İcra hakimiyyəti, cümə imamı və şəhər rəhbərliyi tərəfindən mənə mükafat olaraq verilmiş 300 min tümən pulu Məməndə verib deyirəm:

– Nə məsləhətdirsə, elə, nə lazımdırsa, al, amma heç kimi öldürmə. Bu pullarla qumbaraatan və digər silahlar al. Əgər özünüzdə varsa, pulları aranızda bölün.

Bir həftə plan hazırlayıb Qaladizə əhalisini Demokrat partiyasının əleyhinə təhrik edib deyirəm: "Demokrat partiyasının orada olması təhlükəsizlik və fəlakət səbəbidir. Onların qərargahı şəhər üçün təhlükəlidir".

Adamlarım vasitəsilə Qaladizə əhalisini şübhəyə salıram ki, əməliyyatdan sonra etiraza qalxıb terrorçuları şəhərdən qovsunlar. Plan gözəl şəkildə icra olunur. Demokrat partiyasının qərargahı qumbaraatanla vurulur. Camaat ayağa qalxıb terrorçuları qovurlar.

Əməliyyatdan sonra Ramazan qərargahı, korpus, təhlükəsizlik və hərbi qüvvələr məsələni araşdırıb Qaladizə əməliyyatının hansı orqan və təşkilat tərəfindən baş tutduğunu öyrənmək istəyirlər. Nə qədər araşdırırlarsa, nəticə əldə edə bilmirlər. Onlara qərribə gəlir ki, belə geniş bir əməliyyat baş tutur, amma İslam Respublikası onun kimin tərəfindən həyata keçirildiyini bilmir.

Bir həftədən sonra ağa Əbülqasim Urmiyadan zəng vurub deyir: "Sabah səhər saat 8-də ofisimə gəl".

Səhər tezdən Urmiyaya yola düşüb Əbülqasimin ofisinə gedirəm. Görüşüb hal-əhval tutandan sonra deyir: "Səid, eşitmisən, Qaladizədə əməliyyat olub?"

– Bəli, düşməndir; vururlar, dağıdırlar. Siz onları vurursuz, onlar da sizi vururlar. Mühəribədir, nə etmək olar?

– Problem budur ki, əməliyyatı kimin təşkil etdiyini heç kim bilmir.

– Məgər mümkündür ki, əməliyyat olsun, sizsə kimin etdiyini bilməyəsiz? – gülüb soruşuram.

– Səid, inan ki, bilmirik, – o da gülə-gülə cavab verir, sonra mənə baxıb dostcasına soruşur: – Səid can, sənin işindir?

– Yox, əşi, mənə nə aidiyyəti var? Mən təzə azadlığa çıxmışam. Bəlkə də Demokrat partiyasının tərəfdarı olmuşam! Axı kiməm ki, razılaşdırmadan əməliyyat edim?

– Belə əməliyyatları yalnız sən edə bilərsən. Sənin adamların və imkanların var, – deyir, gülərək əlini üzünə vurur. – De, bu ölsün, mənim işim deyil?

– Hə, mənim işimdir.

– Niyə mənə söyləmədin?

– Söyləsəydim, dəyəri düşərdi. Siz elə bilirdiniz ki, Demokrat partiyasının düşüncələrindən təsirlənmişəm.

Əgər ölkəmə xəyanət etmək istəsəydim, iki il Komalanın, dörd il də Demokrat partiyasının əsirliyinə dözməzdim. Kürdüstandakı bütün əməliyyatlarda şəhidlərlə olmuşam, ən yaxşı dostlarım şəhid olublar; iki qardaşım şəhid olub. Mən də sübut etmək istədim ki, son nəfəsimə qədər İslam Respublikasının amallarına sadıqəm və əqidəmə hörmətlə yanaşıram. Mən Şəhid Bakirinin, Şəhid Salehinin, Şəhid Əlipurun, Şəhid Əziminin, Şəhid Ömər Mollanın və yüzlərlə başqa şəhidin döyüş yoldaşıyam, hər bir anım onların qanı ilə boyanıb. Mən Demokrat partiyasının İraqdakı bütün qərgahlarını məhv edə, yandıra bilərəm, amma heç kimi öldürmədim ki, kinli olmadığımı bilsinlər. Komala və Demokrat partiyası bir şey deyil. Bizim Amerika və İsrail kimi daha böyük düşmənlərimiz var.

– Bu əməliyyat üçün nə qədər pul xərclədin?

– 300 min tümən.

Siyirməsini çəkib qarşıma 3 milyon tümən nağd pul qoyub deyir: "Bu, əməliyyat xərcidir; apar, uşaqlara payla".

Bir həftədən sonra təhlükəsizlik qüvvələri tərəfindən Tehran otelinə dəvət olunuram. Mütaliə edib məlumatlarımı güncəlləşdirmək üçün mənə bir qədər kitab və broşür verirlər. Mən də əsirlik zamanı terrorçu qruplaşmalardan topladığım bütün məlumatları onlara söyləyirəm.

Sərdəştə qayıdıb dəstəmlə yeni əməkdaşlığa başlamağı planlaşdırıram, amma Söda mane olur.

– Dördaylıq Leylanı qucağımda qoyub Komalaya əsir düşdün! Biryaşlı Minanı qucağımda qoyub Demokrat partiyasına əsir düşdün; indi beş yaşı var. Heç vaxt cəbhəyə getməyə mane olmadım. Müharibə zamanı nadir hallarda evdə qaldın, həmişə təhlükədə oldun. Uşaqlarının

necə böyüdüyünü bilmədin. Bilmədin ki, mən necə dil yaraları eşitdim, necə təhqirlərə məruz qaldım, qonşuların necə tənələri ilə üzləşdim. Lakin mən üz vurmadım. Leyla universiteti bitirib, ailə qurmalıdır. Sən bir dəfə uşaqların məktəbinə baş çəkdinmi? Heç məktəblərinin yerini bilirsənmi? Uşaqlar yeniyetməlik çağlarını yaşayırlar, amma heç vaxt ata üzü görməyiblər. İstəmirsən ki, bir neçə il yanlarında olasan? İstəmirsən ki, onlara atalıq hissini daddırasan? Həmişə yetim kimi böyüyüblər. Yenə bizə həyəcan və ayrılıq vermək istəyirsən? Sən vəzifəni yaxşı yerinə yetirmisən. Biz minlərlə təhqir və söyüş eşitmişik. Bizə kifayət qədər “muzdur”, “muzdur toxumu”, “atasız”, “satqın” və “kürd düşməni” deyiblər. Çalış sakit bir iş tapıb uşaqlarının tərbiyəsi ilə məşğul olasan. Daha stres və ayrılığa dözüməmiz yoxdur.

Uşaqlar məni dövrəyə alıb deyirlər: "Ata, daha bizdən ayrılma!"

Bir il fəhləlik və ticarətlə dolanıraq. Əsirlikdən azad olunanlarla bağlı komissiyanın sərəncamı ilə Təlim və tərbiyə nazirliyinə işə qəbul olur, birinci sinif müəllimi kimi tədrisə başlayıram.

Sinfin pəncərəsindən gözlərimi Bərdəsur dağına dikib Sərdəşt TNT-sinə gülümsəyirəm. Uşaqları sakitləşdirə bilmirəm. Özümün və Şəhid Mustafanın uşaqlıq dövrünü xatırlayıram.

Gözlərimi uşaqların gözlərinə dikirəm. Bu uşaqlar bir neçə ildən sonra bu torpaqların əsgərləri, qəhrəmanları, rəhbərləri olacaqlar.

Şəhid Salehi ilə bağlı xatirələrim gözlərim önündə canlanır. Qonşu olmuş, bir məhəllədə böyümüşdük. Mən həmişə onun dərs oxumasına qibtə edirdim.

Atam məni məktəbə getməyə qoymurdu, düşünürdü ki, məktəb şeytan dərsi keçir, uşaqlar məscidə gedib Quran öyrənməlidirlər. O, məktəbə gedə bilməyək deyər heç birimizə pasport almamışdı. Mustafayla mənim cavanlığa qədər pasportumuz olmayıb. Bir gün jandarmeriya məni tutub hərbi xidmətə göndərmək istədi, amma bildilər ki, pasportum yoxdur. Oradan qeydiyyat idarəsinə məktub yazdılar, mənə pasport verildi. Mustafa da evlənməzdən öncə pasport ala bildi.

Atamın tövsiyəsi ilə məscidə gedib Şəhid Rəhmətullah Əlipurun bir neçə Quran kursunda iştirak etdim. Gecə məktəbində oxuyub savadlandım, amma pasportum olmadığına görə mənə attestat vermədilər. Urmiyaya fəhləliyə getdim, gecələr Urmiya Pedaqoji İnstitutunda Şəhid Salehinin yanında yatırdım. Bu get-gəllər zamanı onun dostları olan Şəhid Mehdi Bakiri və Şəhid Həmid Bakiri ilə dostlaşdım.

Şəhid Əlipurun və atası Hacı Əhmədin fəaliyyətləri nəticəsində mənim fəaliyyətlərim də ciddiləşdi, Qadizadə ilə birlikdə inqilab mübarizələrinə qoşulduq, Kürdüstan iğtişaşlarının yatırılmasında iştirak etdik. Müharibədə fəaliyyətim genişləndi, partizan oldum. Qardaşım Əli mənim yerimə terror hücumuna məruz qalıb şəhid ediləndə ürəyim parçalandı...

Mən nə danışırım? Deyəsən, yenə əvvəldən başlamışam!

Özümə gəlib görürəm ki, səs-küy qopub, uşaqlar sinfi alt-üst edirlər. Onları sakitləşdirib lövhəyə yazıram:

“Ata su verdi. Ata çörək verdi...”

Son

May 2014

XXVIII

Məktublar

Allahın adı ilə

Əziz və hörmətli atama ən səmimi salamlarla!

Ümidvaram ki, yaxşısan. Atacan, bu müddətdə səni görmədiyimə görə narahatam, amma sənə evdə daha çox ehtiyac var. Uşaqlardan muğayat olmanı söyləməmə lüzum yoxdur. Halımı soruşsan, Allaha şükür, mən də yaxşıyam və siz mehriban ata-anamın evdə olduğuna görə arxayınam. Allah sizi mənim üçün qorusun!

Lakin gələn dəfə görüşə gələndə Södanı, bütün uşaqları, bacılarımı və Purşövkətin ailəsini də gətir. Atacan, sözlərimi bitirir və səninlə sağollaşıram.

Sevgi dolu səmimi salamlarımı bacılarım Nazdarla Zibaya, habelə Yadigara, kak Osmana, Limuya, Bəhmənə və Behnama çatdır. Ümidvaram ki, hamısı yaxşıdır. Həmçinin əziz xalamın ailəsinə, əziz dayım yoldaşına, Qadir dayının ailəsinə, digərlərinə, o cümlədən kak Mövlana da salam söylə.

Cəfər Əlyaliyə, kak Rəhmanın ailəsinə, atasına, qardaşlarına, habelə Purxatuna, Purgövhərə, kak Əliyə, mam Rəsula və kak Məməndə çoxlu salam söylə. Kak Rəhman Həddadin və Şeydayinin ailələrinə də salamlarımı yetir.

Ziba və Yadigar, sizdən əxlaq nümunəsi olmanızı gözləyirəm.

Hamınızı sevirəm. Allah sizi qorusun!

Əmir Səidzadə

Kürdüstan, Demokrat partiyasının zindanı

28.06.92

Allahın adı ilə

Əziz və vəfalı həyat yoldaşıma ən səmimi salamlarla!

Ümidvaram ki, halın yaxşıdır. Ata-anamın və digər ailə üzvlərimin, xüsusən də əziz uşaqlarımın yanında sağlam və şən olmanı arzu edirəm. Əziz və vəfalı yoldaşım, indiyədək sənə və uşaqlarıma ideal həyat imkanları yarada bilmədiyimə görə hamınızdan üzr istəyirəm. Özün bildiyin kimi, inqilabdan sonra sizin yanınızda qalmalı olduğum halda, vaxtımın çoxunu ya zindanda olmuşam, ya səfərdə. Allah şahiddir ki, bunların hamısı sizin üçün, sizin həyatınız üçün olub, başqa bir şey üçün yox. Buraya qədər də ömrümü düzgün yolda keçirmişəm. Lakin bütün bunlarla yanaşı, səndən gözləyirəm ki, yenə də möhkəm olasan və özgələrin sənə zəifliyini görüb sevinmələrinə imkan verməyəsən.

Uşaqların məsuliyyətini daha çox öhdənə götür. Əlbəttə, bunu deməyə lüzum yoxdur, mən səni gözəl tanıyıram. Lakin bütün bunlarla yanaşı, bacılarımdan, xüsusən də Ziba və Yadigardan muğayat ol, onları əyri yola düşməyə qoyma. Ailəmiz arasında pisliyin, yaxud pis

sözün yaranmasına imkan verməmək sənin insani və dini vəzifəndir. Əlbəttə, bu məktubu gözlərimin işığı Lavan (Zəhran) və Rzanı görərək sənə yazıram. Lakin bir dəfə də olsa, səni və hamını görmək arzum var. Daha sözüm yoxdur.

Həyat yoldaşın Əmir Səidzadə
Kürdüstan, Demokrat partiyasının zindanı
28.06.92

Allahın adı ilə

Əziz və vəfali həyat yoldaşıma ən səmimi salamlarla!
Ümidvaram halın yaxşıdır. Sənin və ailəmin salamatlığını arzulayıram. Əgər mənim halımı soruşsanız, Allaha şükür, yaxşıyam, yeganə narahatlığım sizdən ayrı olmağımdır. Ümidvaram, ömrüm qalsın və hamınızın narahatlıqlarının əvəzini çıxım. Əziz həyat yoldaşım, mən sənin gözəl əxlaqa bağlılığına, uşaqları camaat və qonşular arasında yaxşı tərbiyə etməyə ümidvaram və bunu gözləyirəm. Ümidvaram ki, sən, uşaqlarım, habelə bacılarım mənim yoxluğumda gözəl əxlaqınızla ata-anamı və bütün qohumları razı salasınız. Bu, mənim ən böyük arzumdur. Sizi Allaha tapşırıram.

Sizə qurban olan Əmir Səidzadə

Bu bir neçə misra şeiri keçmişin xatirəsi ilə sənə yazmışam:

Göz yaşlarının məzarımı yuyacaq günün gəlməsi mənə bəsdir,

Sümüklərimin qürbət torpağın altından çıxarılması mənə bəsdir,

Siz sağ insanların arasında itməm, yox olmam mənə bəsdir!

12.10.92

Allahın adı ilə

Əziz və dəyərli həyat yoldaşıma ən səmimi salamlarla!

Ümidvaram ki, uzaqdan-uzağa sizə göndərdiyim səmimi salamlarımı qəbul edərsiniz. Əziz və vəfalı həyat yoldaşım, indiyədək sənə xüsusi məktub yazmadığıma görə üzr istəyirəm. Bu o demək deyil ki, səni yaddan çıxarmışam və ya sənin barəndə düşünmürəm. Əksinə, səni həmişə fikirləşirəm; həmişə bütün ailə üzvlərimizi bir-bir düşünür və xatırlayıram, amma anam hamıdan çox narahat olduğuna görə məktubları əziz anamın adına yazıram. Bilin ki, belə də olmalıdır. Siz gərək anamla elə rəftar edəsiniz ki, qəm-kədəri yadından çıxsın. Çünki onun mənim və hamınızın boynunda haqqı var.

Əziz həyat yoldaşım, qabaqkı məktublarda da yazmışam ki, mənim ən böyük fəxrım xanımımın və uşaqlarımın əxlaq nümunəsi olmasıdır. Buna görə səndən gözləyirəm ki, bacılarıma və digər uşaqlara əxlaq müəllimi olasan, onları pis işlərdən çəkindirəsən. Çünki mühit pisdır və uşaqlar elə yaşdadırlar ki, pis-yaxşıları tez qəbul edirlər.

Ümidvaram ki, mənim yerimə hamıya lazımı tövsiyələri verəsən və düzgün yolu göstərəsən, inşallah. Ən önəmlisi, səndən gözləyirəm ki, anamın qəlbini qırmayasan, ata-anamın sözünə qulaq asasan, beləliklə, Böyük Allah mənə və sizə rəhm edib bizi yenidən qovuşdura, problemsiz, hər bir siyasətdən uzaq həyata başlayaq.

Əziz yoldaşım, səni görmək istəsəm də, evdə qalıb uşaqlara baxman daha yaxşıdır. Buna görə çalış, görüşə gəlmə. Çünki daha bizdən keçib, gərək uşaqlarımızın gələcəyini düşünək.

Sonda mehriban anamın, yaxşı və fədakar atamın əl və gözlərindən öpürəm. Nazdarı, Zibanı, Yadigarı, Seyranı, ağa Keyvanı, kak Osmanı, Qazini, Limunu, Bəhmənlə Behnamı, həmçinin həyatımın gülləri olan əziz qızım Leylanı, nazlı qızım Lavanı, Rzanı, Mustafanı və balaca Minanı bir-bir öpürəm. Atamın Qadir dayı ilə görüşə gəlməsini gözləyirəm. Sizin hamınızı Allaha tapşırıram.

10.12.92

Allahın adı ilə

Əziz və dəyərli ailəmin böyükdən kiçiyə qədər bütün üzvlərinə salamlarla!

Ümidvaram hamının vəziyyəti yaxşıdır. Uzaqdan hər birinizin gözündən öpürəm. Əzizlər, mənə görə narahat olmayın, çünki mən yaxşıyam. Həm də zindan qabaqkı yerində deyil, yolu çox uzaqlaşıb. Sizdən bir an da uzaq olmağı istəməsəm də, hamınızdan xahiş edirəm ki, imkan daxilində görüşə gəlməyin. Çünki yol həddən artıq uzaq və əlverişsizdir, narahatlığınıza səbəb olacaq. Lakin üç aydan sonra mənə bir qədər pul, bir qədər qənd və üç cüt yaxşı corab göndərin.

Həmçinin uzaqdan bacım Ziba xanıma tövsiyə edirəm ki, hamının, xüsusən də özünün razılığı varsa, mənə görə xoşbəxtlik qapısını üzünə bağlamasın. Mən onun və digərlərinin izdivac və xoşbəxtliyinə qarşı deyiləm, hətta hörmətli şəkildə olsa, çox sevinərəm.

İstəyirəm ki, məni gözləməyəsiniz. Çünki hakim zindana gəlib hamının hökmünü elan etdi. Mənə də beş il həbs qərarı çıxarıldı. Əlbəttə, əminəm ki, iki il yarımından artıq qalmayacağam.

Siz özünüz məsləhət bildiyiniz yolla mənim azadlığım üçün addım ata bilərsiniz. İstədiyiniz hər yerə, hər kəsin

yanına gedin, bəlkə sizə həddən artıq mərhəmət göstərirlər; xüsusən də kak Məhəmməd Kəsrayi və həyat yoldaşı ilə görüşün.

Sonda kak Rəhmanı, kak Əlini, kak Osmanı, kak Mahmudu, Seyid Lətifı, kak Səidi, kak Məməndi, dayılarımı, dostlarımı və qohumlarımı salamlayır, əllərindən öpürəm.

Sizə qurban olan

01.09.93

Allahın adı ilə

Yaxşı və qayğıkeş qızım Leyla xanıma salam!

Ümidvaram, halın yaxşıdır. Həyatda uğurlu və başıuca olasan! Ümidvaram, sənın xeyrini istəyən və uzaqda qalmış atan Əmir Səidzadənin səmimi salamlarını qəbul edərsən.

Əziz qızım Leyla can, sənın və gözəl Yadigarın sevgi dolu məktubunu 26.03.94 tarixində anamdan alıb çox sevindim. Sənə və hamınıza təşəkkür edirəm. Qiymətlərinizin yüksək olması məni daha çox sevindirdi. Ümidvaram, gələcəkdə daha da yaxşı olacaq.

Leyla can, mən səndən çox razıyam və sənın kimi bir qızla qürur duyuram. Buna görə də, səndən gözləyirəm ki, ata-anamın, anan Södanın və digərlərinin çətinliklərini aradan qaldırmağa kömək edəsən.

Leyla can, sənə, mənə məktub yazmadığına görə Södadan inciməyə haqqım varmı? Sən özün mühakimə yürüt ki, haqqım var, yoxsa yox.

Yeri gəlmişkən, mənə, telefon ata-anamın yanında olsa, daha yaxşıdır.

Sonda mənim salamlarımı yaxşı atama çatdır, gözlərindən öp; yəni mənim əvəzimə onun gözlərini öp.

Həmçinin Zibanın, Yadigarın, Seyranın və ağa Keyvanın
gözlərindən öpürəm. Lavan canın, ağa Rzanın, Mustafanın
və balaca Minanın da gözlərindən öpürəm.

Hamınızı sevən Əmir Səidzadə

30.03.94

Mündəricat

Böyük İnqilab Rəhbərinin rəyi.....	3
Giriş	4
Səid	6
Söda	17
Mustafa	20
Qəm kölgəsi	39
Mirabad.....	45
Naməlum yolçuluqlar	60
Bərdəsur	63
Mam Rəhman.....	81
Təmizləmə	84
Ailə	98
Alan	100
Səssiz əməkdaş	107
Kor top	108
Övladlıq	122
Kimyəvi hücum	124
Əlinin gedişi.....	136
Kriskan zindanı	140
İlk görüş	148
Müvəqqəti məzar	156
Ana, mənə nağıl danış.....	163
Dəhşətli axşamüstü	171
Şiddətli soyuq	180
Xudahafiz, Söda.....	187
Allahın cəzası.....	195
Sancaq kəndi.....	199
Üzümün rəngi	205
Müəllim	211
Məktublar, şəkillər	218